

תהלים

2	הקדמה
3	פרק א
3	פרק ב
5	פרק ה
12	פרק כ
16	פרק כז
18	פרק כח
18	פרק כט
20	פרק ל
21	פרק לא
23	פרק לב
25	פרק לג
26	פרק לד
28	פרק לה
29	פרק מח
32	פרק צב
32	פרק צג
35	פרק קיג
37	פרק קיד
38	פרק קטו
39	פרק קטז
41	פרק קיז
41	פרק קיח
44	פרק קכ
46	פרק קכא
46	פרק קל
47	פרק קלא
48	פרק קמה
51	פרק קמו
53	פרק קמז
56	פרק קמח
57	פרק קמט
59	פרק קנ

תהלים

הקדמה

ע"י מדרש תהלים כד: כשהיה מבקש שתשרה עליו שכינה היה תובעה, מזמור לדוד. וכשהיתה באה מעצמה, לדוד מזמור. וכו' וכל מקום שנאמר מזמור לדוד, היה מנגן, ואחר כך היתה שורה עליו רוח הקדש. לדוד מזמור, שורה עליו רוח הקדש ואחר כך היה מנגן, וכל מקום שנאמר למנצח בנגינות, אינו אלא לעתיד לבוא.

פרק א'
 אֲשֶׁרִי הָאִישׁ¹ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לְצִיִּים² לֹא יָשָׁב³: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה⁴: וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוֹלַע עַל פְּלִגֵּי מָוֶם⁵ אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל⁶ וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ⁷: לֹא כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם כַּמֶּץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ: עַל כֵּן לֹא יִקְמוּ רְשָׁעִים בְּמִשְׁפָּט⁸ וְחַטָּאִים בְּעֵדַת צְדִיקִים: כִּי יוֹדַע ה' דַּרְךְ צְדִיקִים וְדַרְךְ רְשָׁעִים תֵּאבֵד⁹:

פרק ב'
 (א) לְמַה רָגַשׁוּ גוֹיִם¹⁰ וְלְאֻמִּים יִהְיֶה רִיק: (ב) יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֲרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מְשִׁיחֵהוּ¹¹: (ג) נִנְתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ¹² וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ¹³: (ד) יוֹשֵׁב בְּשָׁמַיִם יִשְׁחַק

– מאיר הנ"ך –

¹ עי' ברכות ט ע"ב: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא וכו' כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב אשרי כל חוסי בו.

עי' ע"ז יח ע"ב: אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנאמר הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו שנאמר ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו. [ועי' ב"ר פכ"ו ס' א שדורש את זה על נח].

עי' מדרש תהלים: מה בוראו לא מוציא דבר מגונה מפיו אף דוד כן. היה לו לומר, ארור האיש אשר הלך בעצת רשעים, או אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקים. ולא אמר אלא, לא הלך.

² עי' ע"ז יח ע"ב: תנו רבנן ההולך לאיצטדינין ולכרכום וראה שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה מושב לצים, ועליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו, הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה.

³ עי' ע"ז יח ע"ב: דרש רבי שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב וכי מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב ומאחר שלא ישב היכן לץ [אלא] לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך (ואם לצת) [ולצת] לבדך תשא.

⁴ עי' ע"ז יט ע"א: כי אם בתורת ה' חפצו אמר רב אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו וכו' ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, ואמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה.

⁵ עי' ע"ז יט ע"א: והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. פי' רש"י, נטוע - מעיקרו ולא זז משם לעולם כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד [את] עצמו לילך וללמוד מכל האדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד.

⁶ עי' סוכה דף כא ע"ב: מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול. ועי' גר"א בתיקו"ז כח ע"ג: ועלהו לא יבול - ר"ל שאין בו רע.

⁷ עי' ב"ר פכ"ו ס' א: והיה כעץ שתול על פלגי מים ששתלו הקב"ה בתיבה אשר פרו יתן בעתו זה שם ועלהו לא יבול זה חם וכל אשר יעשה יצליח זה יפת.

⁸ עי' סנהדרין (קח ע"א): לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו אינם.

⁹ מדרש תהלים - מזמור א: כי יודע ה' דרך צדיקים, זו אדם וחווה. ודרך רשעים תאבד, זה נחש שאין לו רפואה לעתיד לבא. [עיי"ש שזה גם נח נגד דורו, וכן בני קרח נגד קרח ועדתו ועוד].

¹⁰ עי' ברכות דף ז ע"ב (וכן הוא שמ"ר פ"א ס' א): גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק

¹¹ עי' מדרש תנחומא לך לך (פרק ט): אברהם נזדווגו לו ארבעה מלכים אף לישראל עתידין כל המלכים להתרגש עליהם שנאמר (תהלים ב) למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק ואומר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו מה אברהם יצא הקב"ה ונלחם בשונאיו שנ' (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו קש נדף קשתו אף

אֲדַנִּי יִלְעַג לְמוֹתִי¹⁴: (ה) אָז יִדְבַר אֱלֹהִים בְּאָפוּ וּבִחְרוֹנוֹ יִבְהַלְמוּ: (ו) וְאֲנִי נִסְכַּתִּי¹⁵ מְלֶכֶי עַל צִיּוֹן
הַר קָדְשִׁי: (ז) אֲסַפְּרָה אֶל חֵק ה' אֲמַר אֵלַי בְּנֵי אֶתְנָה אֲנִי הַיּוֹם יִלְדְתִיךָ: (ח) שְׂאֵל מִמֶּנִּי
וְאֶתְנָה¹⁶ גוֹיִם נַחֲלַתְךָ וְאַחֲזַתְךָ אֶפְסֵי אֶרֶץ: (ט) תִּרְעַם בְּשֹׁבֶט בְּרִזָּל כְּכֹלִי יוֹצֵר תִּנְפְּצָם: (י)
וְעַתָּה מְלָכִים הִשְׁכִּילוּ הַיּוֹסְרוּ שִׁפְטֵי אֶרֶץ: (יא) עֲבַדוּ אֶת ה' בִּירְאָה¹⁷ וְגִילוּ בְרַעְדָּה: (יב) נִשְׁקוּ
כִּר פֶּן יֶאֱנַף וְתִאֲבְדוּ דְרֹךְ כִּי יִבְעַר כְּמַעַט אָפוּ אֲשֶׁרֵי כָּל הוֹסֵי בּוֹ:

כך עתיד הקב"ה לעשות לבניו שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב (זכריה יד).

¹² עי' ע"ז ב ע"א: דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאי לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה [ומניחו] בחיקו ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו וכו' [ג ע"ב] אמרו לפניו רבונו של עולם תנה לנו מראש ונעשנה וכו' מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו' מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. ועי' שם ג ע"ב: רבי יוסי אומר לעתיד לבא באין עובדי כוכבים ומתגירין ומי מקבלינן מינייהו והתניא אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהם ציצית בבגדיהם מזוזה בפתחיהם כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להן על מה באתם אומרים לו על ה' ועל משיחו שנאמר למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק [וגו'] וכל אחד מנתק מצותו והולך שנאמר ננתקה את מוסרותימו [וגו'] והקדוש ברוך הוא יושב ומשחק שנאמר יושב בשמים ישחק [וגו'] אמר רבי יצחק אין לו להקדוש ברוך הוא שחוק אלא אותו היום בלבד.

¹³ עי' מדרש תהלים: ננתקה את מוסרותימו. אלו תפילין של יד. ונשליכה ממנו עבותימו, אלו תפילין של ראש. דבר אחר ננתקה את מוסרותימו, אלו שבע מצוות שנצטוו בני נח. ונשליכה ממנו עבותימו, אלו הם מצוות שהן קולעין בהם, כגון, סוכה ולולב שנקראו עבות. שנאמר (ישעיה ב, ג) לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ונלכה בארחותינו. אלו שבע מצוות שהם כתופין בהם:

¹⁴ עי' לעיל הערה 12. ועי' במ"ר (פ"ט ס' ט): ד"א ומעלה בו מעל הה"ד (ירמיה כג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מדבר בנואף שהוא מטמין עצמו בסתר לעשות זמה כמה דתימא (איוב כד) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (ירמיה יג) ואני לא אראנו נאם ה' משל למה הדבר דומה למי שנכנס לגנוב בתוך שני בתים זה לפניו מזה והיה בהם שני שומרים אחד בחוץ ואחד בפנים כיון שבא לצאת מפתח הפנימי יצא ולא הרגיש בו השומר הפנימי בא לצאת מן החיצון הרגיש בו השומר שבחוץ ותפסו אמר לו בשבפנים שחקת אבל בי אין את יכול לשחוק כך אמר הקב"ה לנואף בבעל האשה שחקת שלא הרגיש בך אבל אני יושב ומשחק על הרשעים כמה דתימא (תהלים ב) יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו לפי שאני רואה את הכל כמה דתימא (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ ואומר (משלי טו) בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים ואני אהיה עד ממהר לפרסמך בעולם.

¹⁵ מדרש תהלים - מזמור ב

ואני נסכתי מלכי. מהו נסכתי, משחתי. כמה דאמר, (דניאל י, ג) וסוך לא סכתי. דבר אחר, אתיכתי. כמה דאמר, (שמות נב, ח) עגל מסכה. דבר אחר, גידלתי. כמה דאמר, (מיכה ה, ד) ושמונה נסיכי אדם. וכתוב, (יחזקאל לב, ל) שמה נסיכי צפון. והיכן גדלתי על ציון הר קדשי:

¹⁶ עי' תנא דבי אליהו רבה (פרק יח): ברוך המקום ברוך הוא שבחר בחכמים ובתלמידיהם ובתלמידי תלמידיהם ומקיים עליהם במדה שאדם מודד בה מודדין לו כשם שהם יושבים בב"כ ובב"מ ובכל מקום שהוא פנוי להם וקוראים ושונין לשם שמים ויראה בלבבם ומחזיקין דברי תורה בפיהם ומקיימין עליהן הפסוק (איכה ג) טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו וגו'. כך כביכול אפי' אם הם ישאלו את כל העולם כולו בשעה אחת הוא נותן להם מיד שנאמר (תהלים ב) אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה וגו' שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ אבל מדת הרשעים אינו כן שנאמר (שם א) לא כן

¹⁷ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל/ב

הושע בן לוי מהכא השתחוה לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר מתנא אמר רבה במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב אמר ליה אנא תפילין מנחנא רבי תלמוד בבלי מסכת יומא דף ד/ב

ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה [משה] וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה רבי נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתייה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת רבי מתיא בן חרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תורה ניתנת באימה ברתת ובזיע שנאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר מתנא אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה במאי קא מיפלגי רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא בפלוגתא דהני תנאי דתניא

פרק ה

(א) לְמִנְצַחַת¹⁸ אֶל הַנְּחִילוֹת¹⁹ מְזִמּוֹר לְדוֹד: (ב) אֶמְרֵי הָאֲזִינָה ה' בֵּינָה הַגִּיגִי²⁰: (ג) הַקְּשִׁיבָה לְקוֹל שׁוֹעֵי מַלְכֵי וְאֱלֹהֵי כִי אֵלֶיךָ אֲתַפְּלֵל: (ד) ה' בְּקֶרֶת תִּשְׁמַע קוֹלִי²¹ בְּקֶרֶת אֶעֱרֹךְ לְךָ וְאֶצְפָּה: (ה) כִּי לֹא אֶל חֶפְצֵי רִשְׁעֵי אֶתָּה לֹא יִגְרָךְ רַע²²: (ו) לֹא יִתְצַבּוּ הוֹלְלִים לְנֶגְדְךָ עֵינֶיךָ שְׁנֵאתָ כָּל

בששה בחודש ניתנה תורה לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו מאן דאמר בששה בששה ניתנה ובשבעה עלה (דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי) מאן דאמר בשבעה בשבעה ניתנה ובשבעה עלה [דכתיב ויקרא אל משה ביום מדרש תנחומא נח - פרק יט

לעוה"ב וכו' יבטל שעבוד העכו"ם מישראל ויהיו עובדים אותו בשמחה שנא' עבדו את ה' בשמחה (תהלים ק) אבל העכו"ם יהיו עובדין אותו ברעדה כגון אדם שבנו משרת לפניו משרת בשמחה אומר אם אקלקל מעט לפני אבי אינו יכעוס עלי שהוא אוהב אותי לכך עובד בשמחה אבל העבד הנכרי משרת ביראה אומר אם אקלקל לפניו כועס עלי לכך עובדו ביראה כך העכו"ם מה כתיב עליהם למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק (שם ב) כל המזמור מדבר על העכו"ם מה כתיב בסוף המזמור עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה.

Error! Bookmark not defined. עי' לעיל הערה 18

עי' ילקוט תהלים (רמז תתמ): אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ. וכי בכור היה דוד, והרי כתיב ודוד הוא הקטן, ולמה קורא אותו בכור אלא מה בכור זה נוטל המלכות בעולם הזה ובעולם הבא, אמר דוד על שתיהן אני מזמר לך למנצח על הנחילות

עי' מדרש תהלים: [אמרי האזינה ה' בינה הגיגי. זהו שאמר הכתוב] הטה אלהי אזניך ענני (תהלים פו א), זה שבטו של דוד שנתנה לו שמועה, שנאמר שמע ה' קול יהודה (דברים לג ז). כי עני ואביון אני (תהלים שם פ"ו א'), אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר עני ואביון בישראל הכתוב מדבר, שנאמר העניים והאביונים (ישעיה מא ז), אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא אמרי האזינה, ובשעה שאין בי כח התבונן מה בלבי, בינה הגיגי. דבר אחר כי עני ואביון אני. וכי עני היה דוד, והכתיב (ואני) [והנה] בעניי הכינותי לבית (אלהי) ה', זהב ככרים מאה אלף וגו' [דה"א = דברי הימים א' = כב ג], ומהו בעניי, בצער שציערתי עליו. ר' יהודה פתר לה בארבע מלכיות, אמרי האזינה בבבל, בינה הגיגי במדי, הקשיבה לקול שועי ביון, כי אליך אתפלל באדום, ולמה הוא אומר מלכי ואלהי באדום, אלא אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא כמה שמדות וגזירות רעות גזרו עלינו כדי לבטל מלכותך ואדנותך ממנו, ולא בטלנו, אלא בכל יום ויום אנו באים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, וממליכים שם אלהותך פעמיים בכל יום, ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו ד), ואת עביד דידן, ואנו עבדין דידך, שנאמר דודי לי ואני לו (שה"ש = שיר השירים = ב' יו).

עי' ברכות ו ע"ב: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה וכו', רבי יוחנן אמר: אף בתפלת ערבית וכו'. רב נחמן בר יצחק אמר: אף תפלת שחרית, שנאמר: ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה.

עי' מכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דויהי פרשה ה): ויהי באשמרת הבקר, אתה מוצא שתפלות הצדיקים נשמעים בבקר. בקרו של אברהם וכו', [בקרים של נביאים העתידים לעמוד] (בוקרו של עולם הבא - מכילתא דרשב"י פ"ד פסוק כד) מנין שנ' ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה (תהלים ה ד).

עי' תנא דבי אליהו רבה פ"א: כשיקרא אדם יהא תופס בידו, כדי שלא תשיגנו בושה וכלימה בשעה שאומרים לו, עמוד וערך מקרא שקריתה, עמוד וערך משנה ששינתה, וכן הוא מפורש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל, ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה (תהלים ה ד).

עי"ש (פרקי הירידות פרשה ג): בוקר תשמע קולי (תהלים ה ד) אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, בשכר תפלתי תשמע קולי והושיעני מבין או"ה, שמבזין אותי ומחרפין ומגדפין אותי בכל יום ויום ואומרים לי עזבך בידינו וכל שאתה מתפלל אינו אלא לשוא, שהרי עברו כמה דורות ולא הושיע אותך מבינינו.

עי' שבת קמט ע"ב: ואמר רבי יעקב בריה דבת יעקב: כל שחבירו נענש על ידו - אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. מנלן וכו' וכתוב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. צדיק אתה ה', ולא יגור במגורך רע.

עי' סוטה מב ע"א: א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים, דכתיב: משך ידו את לוצצים; כת חניפים, דכתיב: כי לא לפניו חנף יבא; כת שקרים, דכתיב: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני; כת מספרי לשון הרע, דכתיב: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. הדרן עלך אלו נאמרין.

עי' נדה דף יג ע"ב: אמר רבי אמי: כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא, כתיב הכא וירע בעיני ה' וכתוב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

פְּעָלֵי אֲוֵן²³: (1) @ תֵּאבֹד הַבְּרִי כְּזָב²⁴ אִישׁ דְּמִים וּמְרֻמָּה יִתְעַב ה': (ח) וְאֲנִי בְּרַב חֲסָדָי אָבוֹא
בִּיתְךָ אֲשֶׁתְּחִוָּה אֶל הַיֵּכָל קִדְשְׁךָ²⁵ בִּירְאָתְךָ²⁶: (ט) ה' נָחֲנִי בְּצַדִּיקְתְּךָ לְמַעַן שׁוּרְרֵי הוֹשֵׁר

עיי' תנחומא (וארא סימן יא): אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחייב כל בריה, שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה וגו' (תהלים ה ה), וכן הוא אומר אם אחפץ במות הרשע וגו' (יחזקאל לג יא). עיי' תנחומא (תזריע סימן ט): אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. למה אינו אומר דבר אל בני ישראל כשם שהוא אומר בכל הפסקות, [אלא אדם כי יהיה], זש"ה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע (תהלים ה ה), לפי שהפסוק אומר (האומר) [אומר] עצתי תקום וכל חפצי אעשה (ישעיה מו י), מי ששומע את הפסוק הזה אומר שמא יש עיבור דין למעלה, אמר ר' תנחומא בר אבא מהו וכל חפצי אעשה, שאינו חפץ לחייב שום בריה, שנאמר [כי אם אחפץ במות הרשע (יחזקאל לג יא) הוי] כי לא אל חפץ רשע אתה, מהו לא יגורך רע. אמר ר' יוחנן דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אם אתה חפץ לזכות מי ימחה בידך, באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה (קהלת ח ד), מי גדול ממך, בנוהג שבעולם שלטון שהוא יושב לדין, ומבקש לזכות או לחייב, הוא מתיירא מן גדול הימנו, שלא יתנו עליו אנקליטון לקומוס, קומוס מתיירא מאפרכוס, אפרכוס מתיירא מן המלך, המלך מתיירא ממך, ואתה אם מבקש אתה לזכות בריותיך, ממי אתה מתיירא, לא יגורך רע, ואין הלשון הזה אלא לשון יראה, כענין שנאמר כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט ט).

עיי' מדרש תהלים: כי לא אל חפץ רשע אתה. שאין אתה חפץ בחייבו של עולם, שנאמר (כי לא אל חפץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה) [אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה] (יחזקאל לג יא), [ומבקש שיתפללו הבריות לפניו ויקבלום]. אמר ר' יצחק עכשיו אין לנו לא נביא ולא כהן, לא קרבן ולא מקדש ולא מזבח שמכפר עלינו, ומיום שחרב בית המקדש לא נשתייר בידינו אלא תפלה, לפיכך ה' שמעה, ה' סלחה, ואומר והיו עיני ולבי שם כל הימים (מ"א = מלכים א' ט ג), ואומר חולי וגוחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה (מיכה ד י), אין שכינתו זזה ממנה. לא יגורך רע. אין דבר אצלו, אלא הכל בארץ, לא אש ולא ברד, ומה שכתב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש (בראשית יט כד), הקדוש ברוך הוא עולה מלמעלה ויורד מלמטה לארץ, ורוח סערה עושה דברו]. לא יגורך רע. שאין אתה גר אצל הרעה, ולא הרעה גרה אצלך. (ר' לוי בשם ר' ברכיה) [ר' ברכיה בשם ר' לוי] אמר המלאך הממונה על האף רחוק הוא, שנאמר (הנה) באים מארץ מרחק מקצה השמים ה' וכלי זעמו (ישעיה יג ה), משל למלך בשר ודם שהיו לו שתי [לגיונות קשים כו' במזמור תפלה למשה. את מוצא שלש] לגיונות מהלכין לפני הקדוש ברוך הוא ואלו הן, צדק לפניו יהלך (תהלים פה יד), אש לפניו תאכל (שם /תהלים/ נ ג), לפניו ילך דבר (חבקוק ג ה), ואיזהו פנימית, זו צדקה, שנאמר ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך (דברים כד יג), אמר ר' יודן להודיעך כמה כחה של צדקה, ולהודיעך לעושי צדקה, עד היכן מתן שכרן, שכך נאמר לא יגורך רע.

עיי' שמות רבה (פרשה טו סימן כו): בכסאו של הקדוש ברוך הוא אין דבר רע נוגע שנאמר (תהלים ה) לא יגורך רע.

²³ עיי' מדרש תהלים: לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך. אלו שלבם מלא הוללות דבר אחר הוללים, אלו שמביאין (יללה) [אללין] לעולם. דבר אחר הוללים ערבוביא, כמה דאת אמר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב ב). אמר ר' יששכר אדם עומד ומחרף ועושה גדושין של עבירות, ואומר הקדוש ברוך הוא יעשה תשובה, וראוי לו כאילו לא חטא, הדא הוא דכתיב וירא און ולא יתבונן (איוב יא יא). ר' סימון פתר קריא בישמעאל, ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים (בראשית כא ט), [בשעה שהגלה נבוכדנאצר את ישראל, היו ידיהם כפותין לאחוריהם, ונתונין בשלשלאות, והולכין ערומים כבהמות, כיון שעברו על בני ישמעאל, אמרו להגמונים עשו עמנו חסד להעבירונו על אחינו בני ישמעאל, ועשו כן, ויצאו לקראתם בפת וציר עמה, ונאדות ריקים נפוחים, כשראו ישראל כך היו סבורים שהיו מלאים מים, והיו נושכים בשיניהם באותן נודות, ונכנס הרוח במיעיהם ומתו]. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אדם שהוא עתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר, הוא שאמר ישעיה משא בערב [וגו' לקראת צמא התיו מים] (ישעיה כא יג), אמר להם הקדוש ברוך הוא עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להן איני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר באשר הוא שם (בראשית כא יז), ולא כשעה שהוא עתיד להיות שם. ר' חנינא [בר פפא] פתר קריא בירבעם, [ושניהם לבדם בשדה (מ"א = מלכים א' = יא כט)], שהוא שקול כאחיה השילוני, שנאמר וישבו שניהם יחדו, שישבו לברר מעשי מרכבה, ועמדו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו רבש"ע אדם שהוא עתיד להעמיד שני עגלים, אתה מגלה לו מעשה מרכבה, אמר להן עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להן איני דן את האדם אלא לפי שעתו. שנאת כל פועלי און. זה דואג ואחיתופל, שהיתה פעולתן אמת, ועשו אותה של שקר.

²⁴ עיי' מדרש תהלים: תאבד דוברי כזב. שאינן לא חייין ולא עומדין בדין. תמן תנינן שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, ואלו הן: דואג, ואחיתופל, בלעם, וגיחזי. עיי' בראשית רבה (פרשה לב סימן א): ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה כתיב (תהלים ה) תאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה', מדבר בדואג ואחיתופל, דוברי כזב הן ודיבורן ר'

{הַיִּשְׂרָאֵלִי} לְפָנַי דְרָבְךָ: (י) כִּי אֵין בְּפִיָּהוּ נְכוּנָה קָרַבְּם הוֹתָ קָבֶר פְּתוּחַ גְּרָנָם לְשׁוֹנָם יַחְלִיקוּן²⁷:
 (יא) הָאֱשִׁימָם אֱלֹהִים²⁸ יִפְּלוּ מִמְּעַצּוֹתֵיהֶם בְּרַב פְּשָׁעֵיהֶם הִדְיַחְמוּ כִּי מָרוּ בְךָ: (יב) וַיִּשְׁמָחוּ
 כָּל חוֹסֵי בְךָ²⁹ לְעוֹלָם יִרְנְנוּ וְתִסְבַּח עֲלֵימָו וַיַּעֲלָצוּ בְךָ אֲהַבֵּי שְׁמֹךְ: (יג) כִּי אַתָּה תִבְרָךְ צַדִּיק ה'
 בְּצַנְהָ רְצוֹן תַּעֲטָרְנוּ³⁰: פֶּרֶק יט

פנחס אמר הן ומדברותיהן, איש דמים ומרמה, זה התיר גילוי עריות ושפיכת דמים, וזה התיר גילוי עריות ושפיכות דמים שנאמר באחיתופל (שמואל ב טז) בוא אל פילגשי אביך ושפיכות דמים דכתיב (שם /שמואל ב' י"ז/) ואבא עליו והוא יגע ורפה ידים וכתוב (שם /שמואל ב' י"ז/) והכיתי את המלך לבדו וגו', ד"א תאבד דוברי כזב, מדבר בדור המבול הן ודיבורן כזב, ר' פנחס אמר הן ומדברותיהן, איש דמים שנאמר (איוב כד) לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון ובלילה יהי כגנב, ומרמה, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם, יתעב ה', שאינן לא חיים ולא נדונין ואני כאשר עשו כן עשיתי, ומה ביני לביןם אלא שגמלתני טובה ואמרת לי בא אתה וכל ביתך אל התיבה. עי' במדבר רבה (פי"א סי' א): אמר רוח הקודש ע"י שלמה אל תקנא באיש חמס אל תקנאו בשלום עשו הרשע ואל תבחר בכל דרכיו שלא תעשו כמעשיהם למה הביטו לאחריית הדבר שהנה היום יבא שיתעב האלהים כל מי שהיה מליץ במצות הה"ד (משלי ג) כי תועבת ה' נלוז וכה"א (תהלים ה) איש דמים ומרמה יתעב ה' אבל מי שמישר ארחותיו לפניו הוא יהיה מאנשי סודו הה"ד (משלי ג) ואת ישירים סודו.

עי' לקמן קלח ב.
²⁵ עי' ברכות ל ע"ב: משנה: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש וכו', גמרא. מנא הני מילי? וכו' אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא!
²⁷ עי' מדרש תהלים (מזמור קמט): אמר הקדוש ברוך הוא לא יקלסו אותי הרשעים בגרונם, למה שריחם רע, שנאמר קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון (תהלים ה י), אבל הצדיקים קלוסין ערב לפני ביותר, שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה (שם /שיר השירים/ ב יד), וכתוב יערב עליו שיחי (תהלים קד לד).

²⁸ עי' מדרש תהלים: האשימם אלהים. כנגד נבוכדנאצר הרשע וחיילותיו הכתוב מדבר, שהחריבו את בית המקדש, ואחרי כן נטרד מן העולם, שנאמר ומן (בני) אנשא לך טרדין (דניאל ד כט), ר' ברכיה [ור' חלבו בשם ר' שמואל] אמר כל מה שפירש דוד בספר תלים /תהלים/ כלל אותו רשע בפסוק אחד, (אנא) [אנה] נבוכדנאצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשוט (דניאל ד לד), וכן אתה מוצא במשה רבן של נביאים, מה אמר בסוף קילוסו, הצור תמים פעלו (דברים לב ד), שלא יאמרו כל באי עולם שמא עברה עלי מדת הדין שלא נכנסתי לארץ ישראל, חס ושלום אין לפניו משא פנים, הצור תמים פעלו, וקילס אותו רשע כל מעבדוהי קשוט, וכן אתה מוצא שבחי ירושלים את ה' (תהלים קמז יב), ובסוף אמר הללויה (שם /תהלים קמ"ד/), ואותו רשע אמר [משבח ומרומם ומהדר] למלך שמיא (דניאל ד לד), דוד אמר צדיק ה' צדקות אהב (תהלים יא ז), [ואותו רשע אמר כל מעבדוהי קשוט (דניאל ד לד), אף חנה אמרה ה' ממית ומחיה וגו' משפיל אף מרומם (ש"א = שמואל א' = ב ו - ז)], ואותו רשע אמר ודי מהלכין [בגוה] יכל להשפלה (דניאל ד לד), אמר לו הקדוש ברוך הוא אתמול אמרת (מאן הוא אלהא דשיזבינכון) [ומן הוא אלה די ישיזבנכון] מי ידי (שם /דניאל ג טו), ועכשיו אתה אומר קלוסין ושבחות, איני חפץ בך ולא בקילוסך, ומי נאה לקלסני ישראל, שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מג כא). יפלו ממועצותיהם. שיעצו להפיל חנניה מישראל ועזריה בתוך כבשן האש, ולהשליך לדניאל בבור אריות, וכשם שיעצו לעשות להם כך אירע להם ונעשה בהם. ברב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך, אמר ר' אלכסנדר מה איכפת לה לירושלים, אלא כי מרו בך, שסרבו כנגדך.

עי' תנחומא (וירא סימן כד): עד היכן היו בונים את המגדל ועולין, והקב"ה מלעיג עליהן, שנאמר יושב בשמים ישחק וגו' (תהלים ב ד), כיון שעלו למעלה מן המגדל מיד אז ידבר אלימו באפו וגו' (שם שם /תהלים ב' / ה), ונפל מלמעלה, שנאמר האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם (שם /תהלים/ ה יא)

²⁹ עי' מדרש תהלים: וישמחו כל חוסי בך. שעשית נקמה בבבל. לעולם ירננו (שם /תהלים ה' /), שעשית נקמה בהמן ובבניו במדי ופרס. ותסב עלימו (שם /תהלים ה' /), בימי יונים שמסרת אותם בידי חשמונאים ובניו. ויעלצו בך אוהבי שמך (שם /תהלים ה' /), כשתעשה דין באדום ובגוג ומגוג, (ר') זבדי בן לוי ור' יהושע בן לוי ור' יוסי בר' פנחס קראו שלשה פסוקים הללו בשעת סילוקן מן העולם, חד מנהון אמר וישמחו כל חוסי בך, וחד אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך (תהלים לב ו), וחד אמר כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי (תהלים פד יא), ואית דאמרי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא כ).

עי' סוטה (לא ע"ט): הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא, חד אמר ליה: אקריון בחלמאי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, וחד אמר ליה: אקריון בחלמאי וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו...

(א) לְמִנְצַחַת³¹ מְזֻמֹּר לְדָוִד: (ב) הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהִים³² וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מְגִיד הַרְקִיעַ³³: (ג) יוֹם לְיוֹם יִבְיַע אִמְרָ וּלְלַיְלָה לְלַיְלָה יִתְהַדְּעֵת³⁴: (ד) אֵינְ אִמְרָ וְאֵינְ דְּבָרִים³⁵ בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם:

ויעלצו בך אוהבי שמך, אמר להו: תרויכו רבנו צדיקי גמורי אתון, מר מאהבה, ומר מיראה. הדרן עלך כשם שהמים.

³⁰ עי' תנחומא (חיי שרה סימן א): ויהיו חיי שרה. ואברהם זקן בא בימים (בראשית כד א). זש"ה כי אתה תברך צדיק וגו' (תהלים ה יג), משנברא העולם עד שעמד אברהם היה הקדוש ברוך הוא מברך את עולמו, שכיון שברא לאדם ולחיה הוא ברכן, שנאמר ויברך אותם אלהים וגו' (בראשית א כח). בירך לנח ולבניו, שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו (שם /בראשית/ ט א), כיון שעמד אברהם עשאו אב לכל הבריות, שנאמר והיה ברכה (שם /בראשית/ יב ב), הוי כי אתה תברך צדיק ה' כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה יג), שנעשה לו הקדוש ברוך הוא כמגן הזה, שנאמר אנכי מגן לך (בראשית טו א), ואין צנה אלא מגן, שנאמר (ונושא) [ונשא] הצנה (הולך) [הלך] לפניו (ש"א =שמואל א' = יז ז), מהו רצון תעטרנו, שבירך לאברהם בזקנה, שנאמר ואברהם זקן.

ועי' מדרש תהלים: כי אתה תברך צדיק. בנוהג שבעולם אדם נותן לחבירו מנה של זהב, ועמדו עליו לסטים ונטלוהו ממנו, היכן הוא מתנתו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, כי אתה תברך צדיק, ולא עוד אלא שתעשה לו מגן, שנאמר ה' כצנה רצון תעטרנו. תמן תנינן לא יצא אדם לא בסייף ולא בקשת [ולא בתריס].

³¹ מדרש תהלים ד: למנצח למי שהוא נאה לנצח, למי שנצחו נצח נצחים. דבר אחר למנצח, למי שמנוצח מבריותיו. מלך בשר ודם מנצחים אותו כועס, אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמה, שנאמר (תהלים קו כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו.

³² עי' מדרש תהלים: השמים מספרים. זה שאמר הכתוב (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו, לקילוסו, כמה דאמר (תהלים קמז ז) ענו לה' בתודה. דבר אחר, לעדותו, כענין שנאמר (שמות כ יג) לא תענה ברעך עד שקר. וכתוב (תהלים קכב ח) למען אחי ורעי. רבי אביהו אמר, שני דברים אין אומות העכו"ם כופרין בהן, על הקב"ה, שברא את העולם לששת ימים. ושהוא מחיה את המתים. כיצד, אדם הולך ומעלה בזכורו כל ימות השבת והוא עולה, ובשבת אינו עולה. והבהמה, אפילו בחול אינה עולה. לפי שאינה חיה לעתיד לבוא. הוי, כל פעל ה', לעדותו. דבר אחר כל פעל ה', לקילוסו. שהכל מקלסין אותו על פעולתו ועל מעשהו, וכל מעשיו מקלסין אותו. רבי ברכיה בשם רבי שמעון אומר, מי שאין לו ראש בפני הבריות יש לו ראש לפני הקב"ה. שנאמר (משלי ח, כו) וראש עפרות תבל וכו' שמים מנין, שנאמר, השמים מספרים כבוד אל. זה שאמר הכתוב (איוב לז, כ) היסופר לו כי אדבר. רבי אבהו אמר, אם מבקש אדם לומר שבחו של הקב"ה יותר מדאי, מתבלע מן העולם. שכן דוד אמר (תהלים קו, ב) מי ימלא גבורות ה'. וכו' אמרו לו, אף אנו מקלסין, השמים מספרים כבוד אל. משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו מדינות הרבה והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך, כך וכך אבנים טובות ועבדים ושפחות יש למלך, והיה שם פקח אחד, אמר להן, מנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו, אלא מדינה שהוא דר בה היא נאה לומר עשרו ושבחו של מלך שהיא יודעת כבודו. כך אמר דוד, כל הארץ וכל אשר יש בה אינן יכולין לומר שבחו של הקדוש ברוך הוא. ומי יכול לומר. השמים מספרים כבוד אל. דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. זה שאמר הכתוב (איוב לח, לז) מי יספר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישיב. א"ר שמואל בר אבא, מכיר אני חוצות הרקיע כשם שאני מכיר חוצות נהרדעא. וכי שמואל עלה לרקיע. אלא, על ידי שיגע בחכמתה של תורה למד מתוכה מה שיש בשחקים. וכו' דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. אמר רבי יעקב בר זבדי, זה שאמר הכתוב (שם קטז, יב) מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי. אמר רבי שמואל בר נחמן, ארבעה מזמורות שהיה אדם צריך לאמרן כללן במזמור חמישי?? דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. משל לגבור שנכנס במדינה, ולא היו יודעין מה כחו. אמר להן פקח אחד, מאבנא דהוא מתעשש אתון יודעין מה כחו. כך מהשמים אנו למידין כחו של הקב"ה. אמר ר"י, לפי שהוא אומר (ירמיה כג, כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. יכול שכבודו מלא עליונים ותחתונים, והלא כבר נאמר (תהלים ח, ד) כי אראה שמך מעשה אצבעותיך. אין בהן אלא כדי אצבעו של הקב"ה. משל למלך שפירס וילון על פתח פלטינ שלו. אמר המלך, כל מי שהוא חכם יאמר מה השמלה הזאת, וכל מי שהוא עשיר, יעשה כמותה, וכל מי שהוא גבור, יגע בה. כך הקב"ה, מתח השמים כדוק הזה של עין, שנאמר (ישעיה מ, כב) הנוטה כדוק שמים. אלא שפירסו כמין וילון. הקב"ה אמר, כל מי שהוא חכם יאמר מה שלמה הזאת, וכל מי שהוא גבור, יגע בה. אמר רבי פינחס, ממה שהשמים מורידין והארץ מגדלת, הבריות מקלסין להקב"ה. לפיכך, השמים מספרים כבוד אל.

³³ עי' מדרש תהלים: ומעשה ידיו מגיד הרקיע. כשישראל חוטאין מה כתיב (איוב כ כז) יגלו שמים עונו. כשהם זוכים מה כתיב (דברים כח, יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. עי' כתובות ה ע"א: ומעשה ידיו מגיד הרקיע הכי קאמר מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר.

³⁴ מדרש תהלים: יום ליום יביע אומר. כתיב במשה רבינו (שמות לד, כח) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. והלא כתיב (חבקוק ג, ד) ונוגה כאור תהיה. (דניאל ב, כב) ונהורא

(ה) בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם³⁶ וּבִקְצֵה תֵּבֵל מְלִיָּהֶם³⁷ לְשִׁמְשׁ שֵׁם אֱהֵל בְּהֶם³⁸: (ו) וְהוּא כְּחַתָּן יֵצֵא מִחַפְּתוֹ³⁹ יֵשִׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֲרָח⁴⁰: (ז) מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקְוַתּוֹ עַל קְצוֹתֶם וְאֵין נִסְתָּר

עמיה שרי. וכתוב (תהלים קלט, יב) גם חשך לא יחשיך ממך. ומנין היה יודע משה מתי יום ומתי לילה שהוא אומר ארבעים יום וארבעים לילה. אלא בשעה שהקב"ה מלמדו תורה יודע שהוא יום, ובשעה שהוא מלמדו משנה יודע שהוא לילה. דבר אחר, כל זמן שהמלאכים מקלסין להקב"ה בקדושה היה יודע שהוא יום, ובשעה שרואה אותם מקלסים בברוך יודע שהוא לילה. דבר אחר, כשהוא רואה את המלאכים שוחקין את המן להוריד להם לישראל יודע שהוא יום, וכשהיה יורד להם יודע שהוא לילה. דבר אחר, כשהוא רואה גלגל חמה בא וכורע היה יודע שהוא לילה, וכשרואה הכוכבים והלבנה והמזלות באין משתחוין לפני הקב"ה יודע שהוא יום. שנאמר (נחמיה ט, ו) וצבא השמים לך משתחוים. דבר אחר, כשהיה שומע קריאת שמע קודם לתפלה יודע שהוא יום, וכשהיתה תפלה קודמת לשמע יודע שהוא לילה. ר' פנחס בשם ר' אבא אומר, מלאך שהוא ממונה על התפלה ממתין עד שיתפלל כנסיה אחרונה שבישראל, והוא עושה עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה. שנאמר (משלי י, ו) ברכות לראש צדיק. צדיקו של עולם. דבר אחר יום ליום יביע אומר. אמר זעירא, יומו של יהושע מתנה ליומה של דבורה, ויומה של דבורה וברק מתנה. כמה נסים ופלאים נעשו בהו. ולילה ללילה יחיה דעת. ולילו של גדעון ללילו של סנחריב. כמה נסים נעשים בהן. דבר אחר יום ליום. אמר ר' יוחנן, בשעה שהזקנים נכנסין לעבר את השנים, נוטלין מן היום ונותנים ללילה. ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום. כיצד, ארבע תקופות בשנה. תקופת ניסן. ותקופת תמוז. ותקופת תשרי. ותקופת טבת. מתקופת טבת ועד ניסן, הלילה פורע ליום. ומן תקופת ניסן ועד תקופת תמוז, היום לוח מן הלילה, אחד משלשים בשעה. ומן תקופת תמוז ועד תקופת תשרי, היום פורע ללילה. ומן תקופת תשרי עד תקופת טבת, הלילה לוח מן היום. נמצאו בתקופת ניסן ותשרי אין חייבין זה לזה כלום, ונוטלין זה מזה בפנינוסין, ופורעין בפנינוסין, ואין אחד שומע ביניהן, ואין מדתן כבני אדם שפורעין חוב בעדים ובית דין. עי' תדב"א רבה ב: יום ליום יביע אומר זה תורה נביאים וכתובים. ולילה ללילה יחיה דעת אלו המשניות.

³⁵ עי' מדרש תהלים: אין אומר ואין דברים. אבל למטה, הזקנים נוטלין מן היום ונותנין ללילה. ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום, ואין אומר ואין דברים. עי' ויק"ר פכ"ו סי' ד: רב שלום בשם רבי אחא בריה דרבי זירא אמר משל לאחד שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע למתורין שלו היה מהלך כפגן וכיון שהגיע למתורין שלו היה מהלך בקלאמין כך עד שלא יצאו לעולם אין אומר ואין דברים כיון שיצאו לעולם כמה שטרות כמה גזרי דינין בכל הארץ יצא קום. עי' תדב"א רבה ב: אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם אלו ההלכות.

³⁶ עי' מדרש תהלים: וכשהן יוצאין מן הוועד, בכל הארץ יצא קום. והם אומרים אימתי ראש השנה, ואימתי המועדות. ובקצה תבל מליהם. בכמה חדש ובכמה תקופה. עי' תדב"א רבה ב: בכל הארץ יצא קום אלו ההגדות שמקדישין שמו הגדול בהן. ד"א בכל הארץ יצא קום אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שנתנו לרבים ומאזינין לשמוע דברי תורה (נ"י שנתנו ליחיד ומאזינין לשמוע ד"ת).

³⁷ עי' תדב"א רבה ב: ובקצה תבל מליהם זה ארץ ישראל שהיא תבלו של עולם.

³⁸ מדרש תהלים: לשמש שם אהל בהם. רבי פנחס בשם רבי אבא אמר, השמש נתון בתיק. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כקלע הזה של ספינה השמש מהלך. רבי ברכיה אמר, כספינה שהיא באה מאכרמוניא שיש בה שלש מאות וששים וחמשה חבלים, כמנין ימות השנה. וכספינה שהיא באה מאלכסנדריא שיש בה שלש מאות וחמשים וארבעה חבלים, כמנין ימות הלבנה. עי' ב"ר פ"ו סי' ו: גלגל חמה יש לו נרתיק שנאמר (שם) לשמש שם אהל בהם וברכינה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקדוש ב"ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם אבל לע"ל הקב"ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים שנאמר (מלאכי ג) וליהט אותם היום הבא. עי' תדב"א רבה ב: לשמש שם אהל בהם משלו משל למה"ד למלך שהיו לו אבנים טובות ומרגליות בתוך ביתו. ובקשו בני מדינתו לקנות ממנו בדמים בסתר. ואמר להם איני נותן לכם בסתר אלא בפרהסיא כך הקב"ה יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים כשנתן התורה לישראל לא נתנה אלא בגלוי שנאמר לא מראש בסתר דברתי (ישעיה מח) ואומר (שם מה) לא בסתר דברתי במקום ארץ חושך.

³⁹ מדרש תהלים: והוא כחתן יוצא מחופתו. מה חתן זה נכנס גבור ויוצא חלוש, כך השמש יוצא גבור ונכנס חלוש מעונותיהן של בריות. דבר אחר, מה חתן זה נכנס טהור ויוצא טמא, כך השמש נכנס טהור ויוצא טמא. עי' תדב"א רבה ב: ואינו רוצה לצאת למחרתו עד שמזרקין בו חצים ואומרים לו וכי לרצונך אתה יוצא. לכן נאמר והוא כחתן יוצא מחופתו משלו. עי' ספרי האזינו א: שמח לעשות לי רצוני שנא' והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח. עי' במ"ר פ"ב סי' ד: מרכבו ארגמן זה השמש שהוא נתון למעלה והוא רוכב במרכבה ומאיר לעולם כמה דתימא והוא כחתן יוצא מחופתו וגו'.

⁴⁰ מדרש תהלים: יכול שהוא עושה אנגריא ?? תלמיד לומר, ישיש כגבור לרוץ אורח. מלמד, שהוא עושה שביל בפני עצמו. עי' ויק"ר פל"א סי' ט: לעולם אין גלגל חמה שוקע עד שהוא נעשה כמין חרדל של דם מאי טעמא (תהלים יט) והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח ואין

מחמתו⁴¹: (ח) תִּזְרַת ה' תְּמִימָה⁴² מְשִׁיבַת נְפֶשׁ⁴³ עֲדוֹת ה' נְאֻמָּה⁴⁴ מְחַכֶּמֶת פְּתִי⁴⁵: (ט) פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרִים⁴⁶ מְשֻׁמְחֵי לֵב⁴⁷ מְצוֹת ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינַיִם⁴⁸: (י) יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמְדַת

אורח אלא של נשים כד"א (בראשית יח) חדל להיות לשרה אורח כנשים. עי' תדב"א רבה ב: מלמה"ד למלך שעשה סעודה לבנו והיו עבדיו ובני ביתו מסובים לפניו כל שבעה ונפטרו ממנו כל אחד ואחד והלך לו לביתו לשלום. לימים בא אחד מהם. אמרו למלך פלוני בא נתעטף ויצא לקראתו ואמר לו בא בשלום משוך שעה אחת עד שיגיע שעת הסעודה וכך השני כך הצדיקים דומים בעוה"ז ובשעה שנפטרים לבית עולמם אומרים לו בא בשלום שנאמר יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו (ישעיה נז) כאדם שמקבל אורחיו בשמחה ובסבר פנים יפות שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח

⁴¹ מדרש תהלים: מקצה השמים מוצאו. שבאחד בתמוז אין צל לכל בריה תחתיו. ותקופתו על קצותם. רבנן אמרו, יש גיהנם לעתיד לבוא, שנאמר (ישעיה לא, ט) נאם ה' אשר אור לו בציון. ר' ינאי ורבי שמעון בן לקיש אמרי תרוויהו, אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא, השמש הזו שהיא מלהטת את הרשעים. שנאמר (מלאכי ג, יט) כי הנה היום בא בוער כתנור. את מוצא, שהוא נתון בנרתיק והוא נתון בגלגל, ובריכה של מים שעל גבי הרקיע עוברת תחתיו, והוא מתיש חמתו במים אשר מעל לרקיע, ואף על פי כן אין נסתר מחמתו. מה הקב"ה עושה, לעתיד לבוא, שולף אותו מנרתיקו ומביא לרקיע השני, ודן בו את הרשעים והוא שורפן, שנאמר (שם) כי הנה היום בא בוער כתנור. אמר רבי יהושע, צדקה עשה הקב"ה בעולם שלא נתנו ברקיע הראשון (שאלמלא) [שאלמלא] נתנו ברקיע הראשון לא היה כל בריה תחתיו צל, שנאמר, אין נסתר מחמתו. עי' תדב"א רבה ב: מכאן אמרו הצדיקים נענשים אפי' על הקלות והרשעים אין נענשים אלא על החמורות צא ולמד ממה ואהרן נדב ואביהו שלא נענשו אלא על הקלות, ומנין שהרשעים אין נענשים אלא על החמורות צא ולמד מירבעם אחז ומנשה שלא נתחייבו אלא עד שמלאו את כל העולם עבירות משלו משל למה"ד למלך שהיה יושב על כסאו והיו זקני מדינתו יושבין לפניו כיון שאמר אחד מהן דבר שלא כהוגן פוגע בו מיד והעומדים בחוץ ממתין להם עד שמגיע דינה של גיהנם שנאמר מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו.

⁴² מדרש תהלים: אבל לעתיד לבוא מי נסתר מחמתו, מי שהוא עוסק בתורה. מה כתיב אחריו, תורת ה' תמימה משיבת נפש. וכן הוא אומר (איוב לד, כב) אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און. ומי נסתר, מי שהוא עוסק בתורה. שנאמר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי. וכתב, תורת ה' תמימה. וכו' דבר אחר תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, בשעה שהיא יוצאה מפי תמים. ואימתי היא נאמנה, בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן. רבי תנחומא פתר לה, בשיטת סדרי משנה. תורת ה' תמימה, זה סדר נשים. עי' במ"ר פ"ג סי' טו: אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד ג' פסוקים של תורה שבהם ו' סדרי משנה והן מן שתיים פסקה וכל פסקה ופסקה מן חמשה תיבות ואלו הם (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' וגו' פקודי ה' וגו' מצות ה' וגו' יראת ה' וגו' משפטי ה' וגו' לכך הקריבו לשלמים ג' מיני קרבנות אלו כנגד השלשה פסוקים שבהם ששה סדרי משנה אתיא כהיא דא"ר תנחומא (שם) תורת ה' תמימה וגו'. עי' שמ"ר פכ"ט סי' ד: כיון שבאו לסיני ונגלה להם פרח נשמתם על שדבר עמהם שנאמר (שיר ה) נפשי יצאה בדברו אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו כל העולם כולו שמחים ובנין מתים מיד חזרה נשמתן שנאמר (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש. עי' מדרש תהלים א: תדע לך, שכן התורה של הקב"ה היא, שנאמר (תהלים יט, ח) תורת ה' תמימה. עי' תדב"א רבה ב: הכל בעבור מה בעבור תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברא מאירת עינים יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים מכאן אמרו חכמים כל זמן שבני אדם מבטלין מן התורה מבקש הקב"ה להחריב את העולם שנאמר הבו לה' בני אלים (תהלים כט) ואין אלים אלא מלאכי השרת אמר הקב"ה על שהרביתי בני האדם כעופות השמים וכדגי הים אינם עושים לי רצוני לכן הסתרתי מהם. הבו לה' כבוד ועוז הבו לה' כבוד שמו ואין כבוד אלא תורה שנאמר ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו (ישעיה מב) ואומר תנו לה' אלהיכם כבוד וגו'. עי' תדב"א זוטא יג: ד"ת היא מגדלת את לומדיה ונותנין קורת רוח למי שעמל בהן ומשמחין את לבו (נ"י ומשיבין את נפשו) ומאירין את עיניו שנא' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש וכו'.

⁴³ מדרש תהלים: אחרינא אמר, ולמה היא משיבת נפש, שהיא תמימה. עי' ספרי עקב יב: דברי תורה מעלים את האדם מדרך רעה לדרך טובה שנא' תורת ה' תמימה משיבת נפש.

⁴⁴ מדרש תהלים: עדות ה' נאמנה, זה סדר זרעים. שהוא מאמין בחיי העולם וזורע. עי' יומא עב ע"ב: עדות ה' נאמנה אמר רבי חייא בר אבא נאמנה היא להעיד בלומדיה.

⁴⁵ מדרש תהלים: עדות ה' נאמנה. ולמה היא מחכימת פתי, שהיא נאמנה. עי' מדרש תהלים קיט: משובת פתאים תהרגם (משלי א לב) היה להם לבוא בתורה והיא מחכמת אותם. וכן הוא אומר, (תהלים יט, ח) עדות ה' נאמנה מחכימת פתי.

לְעֵד⁴⁹ מִשְׁפָּטֵי ה' אֲמַת צְדָקוֹ יַחְדָּו⁵⁰: (יא) הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמַפְז רַב⁵¹ וּמִתּוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנֹפֶת צוֹפִים⁵²: (יב) גַּם עֲבָדָךְ נִזְהָר בְּהֵם בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רַב⁵³: (יג) שְׁגִיאוֹת מִי יִבִּין⁵⁴ מִנְּסֻתְרוֹת

⁴⁶ מדרש תהלים: דבר אחר פקודי ה' ישרים. תני חזקיה בר חייא, אלו דברי תורה שהן עטרה לראש, שנאמר (משלי א, ט) כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך. וכו' פקודי ה' ישרים משמחי לב, זה סדר מועד. שיש בו סוכה ולולב ומועדות. שנאמר בהן (דברים טז, יד) ושמחת בחגך.

⁴⁷ מדרש תהלים: מלוגמא ללב, משמחי לב.

⁴⁸ מדרש תהלים: מצות ה' ברה, זה סדר קדשים. שמאיר את העינים לקדושים. וכו' קילורית לעינים, מצות ה' ברה מאירת עינים.

⁴⁹ מדרש תהלים: יראת ה' טהורה. אמר רבי לוי, לפי שהיה אהרן ירא את השם, שנאמר (מלאכי ב, ה) ואתנם לו מורא ויראני. לפיכך, נתנה לו פרשה אחת מן התורה שאינה זזה לא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואיזו זו פרשת המת, שלא יהא מטמא למתים. שנאמר (ויקרא כא, א) אמור אל הכהנים בני אהרן. וכו': יראת ה' טהורה, זה סדר טהרות. שמפריש בין טומאה לטהרה. עי' יומא עב ע"ב: יראת ה' טהורה עומדת לעד אמר רבי חנינא זה הלומד תורה בטהרה מאי היא נושא אשה ואחר כך לומד תורה. עי' שמר פ"ל סי' יד: ד"א ואלה המשפטים דוד אמר (תהלים יט) יראת ה' טהורה עומדת לעד מהו כך אתה מוצא אדם שונה מדרש הלכות ואגדות ואם אין בו יראת חטא אין בידו כלום משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף מדות של תבואה יש לי אלף מדות של שמן ואלף של יין א"ל חבירו יש לך אפותיקאות ליתן אותן בהם אם יש לך כן הכל שלך ואם לאו אין בידך כלום. עי' מכילתא דר' שמעון בר יוחאי יט: והלא דברים קל וחומר מה אם לחם ומים שאי אפשר לגוף להיות שלא בהן נתקדש מהן משה רבינו ארבעים יום עד שניתנה לו תורה על אחת כמה וכמה שצריך לאדם ליטהר לה מכל טומאת הגוף וכן הוא אומר (תה' י"ט י') יראת ה' טהורה אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מהטומאות. וכו' ד"א אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מן הגיאות: ר' יוסי ביר' יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שנואפין ולא מפני שגוזלין אלא מתוך שהן גסין בעצמן: ד"א יראת ה' טהורה אימתי היא טהורה כשאדם מטהר עצמו מאהבת כסף וזהב שכן הנביא אומר (מ"א י"ג ח') אם תתן לי את חצי ביתיך לא אבוא עמך.

⁵⁰ מדרש תהלים: צדקו יחדו. ר' שמעון בן לקיש אמר, צדקו מקל וחומר. ורבנן אמרי, צדקו מגזרה שוה. וכו' משפטי ה' אמת צדקו יחדו, זה סדר נזיקין. שיש בו כל הדינין.

⁵¹ מדרש תהלים: הנחמדים מזהב ומפז רב. אין אנו יודעין מי חמדן, אם ישראל אם אומות העכו"ם. בא שלמה ופירש (שיר השירים ב, ג) בצלו חמדתי וישבתי. עי' שמר פ"ג סי' ח: מהו כל מחמד עיניך (מלכים א' כ ו), דבר שהיא חמדה מתוך חמדה זו התורה שנאמר (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' ויק"ר פ"ג סי' ה: אשר שם הזהב אלו דברי תורה שנאמר (שם יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' ויק"ר פ"ה סי' ח: מיוסדים על אדני פז אלו דברי תורה כד"א (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' תנחומא ויקהל ח: כמו שיאמרו אנשים זהב טהור כך מטהר התורה לבן וכליותן של ת"ח שכן כתיב הנחמדים מזהב ומפז רב. עי' תנחומא עקב א: בא וראה היאך דוד משבח את דברי התורה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב

⁵² עי' תנחומא עקב א: ולא עוד אלא שאין בכל מיני תבואה חביבה מסלת נקיה שהיא צפה בפה ודברי תורה חביבין ממנה שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים אמר רבי חנינא אם תאמר שאין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש ודברי תורה מתוקין מכלם שכתוב בהן ומתוקים מדבש ונופת צופים. עי' שמר פ"ז סי' ז: מאין היה אוכל [משה ק"כ ימים שהיה בהר סיני] מן התורה שנאמר (יחזקאל ג) בן אדם את אשר אתה תמצא אוכל ואוכלה למה שהתורה מתוקה שנאמר (תהלים יט) ומתוקים מדבש ונופת צופים. עי' במ"ר פ"ח סי' כב: מפני מה מי הפה מתוקין פעמים אוכל אכילה ואינה מתקבלת בלבו אם אין מי הפה מתוקין אין נפשו חוזרת עוד ועוד לפי שקורא בתורה דכתיב בה (שם יט) ומתוקים מדבש לפיכך מי הפה מתוקין. עי' סוטה מח ע"א: משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים. (שם ע"ב): מאי נופת צופים אמר רב סולת שצפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן הציפאי. עי' במ"ר פ"ג סי' טו: המקרא והמשנה מלאים הם שאין אחד סותר על חבירו סלת כמה דתימא (שם יט) ונופת צופים כסלת שצפה על גבי נפה בלולה בשמן זו התורה שצריכה לבלול במעשים טובים.

⁵³ מדרש תהלים: בשמרם עקב רב. כל המשמר את התורה נעשה רב. דבר אחר, כל המשמר את התורה עד עקב, הוא רב ופותחין לו פתח. עי' תנחומא עקב א: אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים שמא מפני שהן [מצות קלוות] מתוקין מדבש בסרתי בהן ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב מצות קלות.

⁵⁴ מדרש תהלים: תני רבי שמעון בן יוחאי, מה גבורים הם הצדיקים שהן יודעין לפתות את בוראן ויודעין היאך לקלס. ראה דוד היאך מקלס את בוראו, התחיל מקלס בשמים, שנאמר,

נִקְנִי⁵⁵: (יד) גַּם מִזִּדִּים חִשְׁךְ עֲבַדְךָ⁵⁶ אֵל יִמְשְׁלוּ בִי אִזּוֹ אֵיתָם⁵⁷ וְנִקְיִתִי מִפְּשַׁע רֵב⁵⁸: (טו) יְהִיו לְרִצּוֹן אִמְרֵי פִי⁵⁹ וְהִגִּיזוּן לִפִּי לְפָנֶיךָ⁶⁰ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי⁶¹:

פרק כ

(א) לְמִנְצַח⁶² מִזְמוֹר לְדָוִד: (ב) יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה⁶³ יִשְׁגָּבֶךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב⁶⁴: (ג) יִשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקֵּדְשׁ⁶⁵ וּמִצִּיּוֹן יִסְעֲדֶךָ⁶⁶: (ד) יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ⁶⁷ וְעוֹלֹתֶיךָ יְדִשְׁנֶה סֶלָה⁶⁸: (ה) יִתֵּן לְךָ כָּל־בִּבְבֶּךָ⁶⁹

השמים מספרים כבוד אל. אמרו השמים, שמא אתה צריך כלום. ומעשה ידיו מגיד הרקיע. אמר לו רקיע, שמא אתה צריך כלום. היה מזמר והולך. התחיל לקלס בתורה, שנאמר, יראת ה' טהורה. אמר לו הקב"ה, דוד, מה את בעי. אמר לו, שגיאות מי יבין. שגייתא דעבדינן קמך. אמר ליה, הא שרי לך, והא שביק לך [מחול לך].

⁵⁵ עי' סנהדרין קז ע"א: ומנסתרות נקני שביקי לך

⁵⁶ מדרש תהלים: גם מזדים חשוך עבדך. אלו הזדונות. עי' סנהדרין קז ע"א: גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך

⁵⁷ מדרש תהלים: אל ימשלו בי אז איתם. אלו תוקפי עברות. כענין שנאמר (דברים כא, ד) אל נחל איתן. עי' סנהדרין קז ע"א: אל ימשלו בי אז איתם דלא לישתעו בי רבנן שביקי לך.

⁵⁸ מדרש תהלים: ונקיתי מפשע רב. אותו עוון רב. אמר ר' לוי, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אתה אלוה רב ואנא חובי רברבין, יאה לאלוה רב למשבק חובין רברבין. שנאמר (תהלים כה, יא) למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא. עי' סנהדרין קז ע"א: ונקיתי מפשע רב שלא יכתב סרחוני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה על אחת כמה וכמה ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבונו של עולם מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו היחיתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. עי' תנחומא ויקרא ו: ונקיתי מפשע רב (תהלים יט) מחטא גדול אשר עשיתי ואם תעשה כן יהיו לרצון אמרי פי מכאן אתה למד שכל החוטא בשגגה נקרא חוטא.

⁵⁹ מדרש תהלים: יהיו לרצון אמרי פי. יכתבו לדורות ויחוקו לדורות. עי' ברכות ט ע"ב: כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות לימרו מעיקרא אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פיזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות. עי' מדרש תהלים א: עליהם הוא אומר, (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי ויחוקקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות. (שם) יהיו לרצון אמרי פי. אמר ר' ירמיה בר שלום בשם ר' יוחנן, מאי דכתיב (שם סא, ה) אגורה באהלך עולמים. וכי תעלה על דעתך שהיה מבקש דוד דירת שני עולמים. אלא כך אמר דוד, יהו מזכירים אותי בבתי כנסיות ובתי מדרשות וכאלו חי וקיים אני בשני עולמים. ועיי"ש קלד: תכף לגאולה תפלה, (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי וגו'. מה כתיב בתריה, (שם כ, ב) יענך ה' ביום צרה. ועי' לעיל הערה 58.

60

⁶¹ מדרש תהלים: צורי וגואלי. צורי בים, וגואלי בעמלק. צורי במרה, וגואלי בהר סיני. צורי בעולם הזה, וגואלי לעולם הבא:

⁶² עי' לעיל הערה 31.

⁶³ מדרש תהלים: זה שאמר הכתוב (תהלים צא, טו) יקראני ואענהו. אמר הקב"ה, בשעה שמגעת צרה לישראל ומבקשין אותי והן משתתפין בכבודי, כבודי עמהן, באותה שעה אני עונה אותם, שנאמר, יקראני ואענהו, למה, עמו אנכי בצרה. א"ר יודן, [משל] לאשה שהיא עם אמה בכעס, עלתה אמה למעלה. ובשעת לידתה היתה מצוחת מלמטה, ואמה שומעת קולה מלמעלה וצווחת גם היא כנגדה. והיו השכנות אומרות לה, מה טיביך וכי את יולדת עמה. אמרה להן, בתי יולדת בצער, אף על פי שהכעיסה אותי איני יכולה לסבול צווחתה ואני צווחת עמה, לפי שצרת בתי שלי היא. וכו' אמר רבי יהושע הכהן, תשעה פסוקין יש במזמור הזה, כנגד תשעה חדשים שהאשה מתעברת בהם, ומה הן אומרת, דעניי חייאתא הוא יענה אתכם. א"ר שמעון בר אבא, את מוצא, שמונה עשרה מזמורים יש מראש הספר ועד הפסוק הזה. שאשרי האיש ולמה רגשו גוים, חד הוא. כנגד שמונה עשרה ברכות שאדם מתפלל בכל יום, אומר, תתעני צלותך אחר י"ח מזמורות. אמרו לו לדוד, יענך ה'. וכו' דבר אחר יענך ה' ביום צרה. לאב ובן שהיו מהלכין בדרך ונתיגע הבן, אמר לאביו, והיכן היא המדינה. אמר לו, בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית בית הקברות לפניך דע כי המדינה קרובה לך. כך אמר הקב"ה לישראל, אם ראיתם שהצרות מכסות אתכם באותה שעה אתם נגאלים, שנאמר, יענך ה' ביום צרה. עי' לעיל הערה 59.

וְכָל עֲצַתְךָ יְמִלָּא: (ו) גִּרְנָנָה בִישׁוּעַתְךָ⁷⁰ וּבִשְׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגַל⁷¹ יְמִלָּא ה' כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ⁷²: (ז) עֲתָה יִדְעֵתִי כִי הוֹשִׁיעַ ה' מִשִּׁיחוֹ⁷³ יַעֲנֵהוּ מִשְׁמִי קִדְשׁוֹ בְּגִבְרוֹת יִשְׁעֵי יְמִינוֹ: (ח) אֱלֹהֵי בָרֶכֶב

⁶⁴ מדרש תהלים: ישגבך שם אלהי יעקב. אלהי אברהם ואלהי יצחק אין כתיב כאן, אלא אלהי יעקב. ולמה, אמר ריש לקיש, משל לאשה עוברה שהיא מקשה לילד. אמרין לה, לית אנן ידעין מה נאמר לך, אלא, מאן דעני לאמך בעידן קשיותה יענה יתיך בעידן קשיותך. כך כתיב ביעקב, (בראשית לה, ג) לאל העונה אותי ביום צרתי. אמר להם דוד, מי שענה יעקב אביכם בעת צרתו, יענה אתכם בעת צרתכם. הוי, יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. עי' ברכות סד ע"א: ואמר רבי אבין הלוי מאי דכתיב יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה. ועי' ב"ר פע"ה סי' יג: באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום בכה ובקש רחמים מלפני הקב"ה ושמע תפלתו והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב שנאמר (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. עי' ד"ר פ"ב סי' יא: ד"א יענך ה' ביום צרה מהו ביום צרה אמר ר"ל למה הדבר דומה לאשה שישבה על המשבר לילד והיתה מצטערת לילד אמרו מי שענה את אמך הוא יענה אותך כך אמר דוד לישראל מי שענה ליעקב הוא יענה אתכם מה התפלל יעקב ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי אף אתה יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כשתהא רואה בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם מיד ענה אותן אמר לו הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם דכתיב (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

⁶⁵ מדרש תהלים: ישלח עזרך מקדש. מקדוש השם שבכם, ומקדוש מעשים טובים שבכם.
⁶⁶ מדרש תהלים: מציון יסעודך. מציון של מצוות שבכם. דבר אחר מציון יסעודך. כל הברכות והנחמות והטובות שהקדוש ברוך הוא מביא לעולם, מציון וכו', מלמד, שהכל צריכין סיוע ומעשה היה באותו הרוח שהיה בימי רבי אבא בר דוסאי, שהיה עובר על המעין, ובא אליו הרוח, ואמר לו, ראה הנה אני כמה ימים כאן ולא היתה בריה נזוקת כאן בשבילי, ועכשיו מריב עמי רוח אחר ורוצה לטרדני מזה המקום, והוא רע מאוד ולא יניח חיים לכל בריה. ואם רצונך שלא ינזקו הבריות, סייעני עמו שאמיתנו. אמר לו, והיאך אסייעך. אמר לו, כשיבוא אודיעך, ובא אתה עם תלמידך. ואמרו אתם, תנו לו והכוהו, וישמע אתכם, ויהא סבור שעל סיועי אתם באים, ויפחד, ואוכל להרגו. ועשו כן, וראו כמין טיפת דם על המעין, וידעו שנהרג. ומכאן, שאפילו הרוחות צריכין סיוע.

⁶⁷ מדרש תהלים: יזכור כל מנחותיך. אמר ר' חמא, כל הקרבנות שהכהנים מקריבין אינן מקריבין בלא מלח, שנאמר (ויקרא ב, יג) וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. משל לאדם שאומר, דברייתא, מלחא פלן. אמר רבי תנחומא, כל מנחותיך. זה גלגל נוב וגבעון שילה ובית עולמים.

⁶⁸ מדרש תהלים: ועולתך ידשנה סלה. זה יצחק שנעקד על גבי המזבח לעולה:
⁶⁹ מדרש תהלים: יתן לך כלבבך. מעשה ברבן גמליאל, שהלך אצל חלפא בן קרויה, ואמר לו, התפלל עלי. ואמר, יתן לך כלבבך. רבי הונא בר רב יצחק אמר, לא אמר לו כך. אלא אמר לו, ימלא ה' כל משאלותיך. זו תפלה שאין מתפללין על כל אדם, לפי שפעמים יש בלבו של אדם לגנוב או לעבור עבירה, ואמר לו, יתן לך כלבבך. אלא, על ידי שלבו שלם לפני בוראו נתפלל עליו כך, ימלא ה' כל משאלותיך:

⁷⁰ עי' במ"ר פ"ב סי' ב: אמרו ישראל להקב"ה הרי אנו מרננים בישועתך מה שעשית לנו בשמך נרננה בישועתך (שמות יד) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל וישע כתיב כביכול ישראל נגאלים וכאלו הוא נגאל

⁷¹ מדרש תהלים: לפי שבעולם הזה כל אדם מכיר דגליו מכל סגניו, שנאמר (במדבר ב, י) דגל מחנה ראובן. ומתוך דגליו מכיר אב שלו, ומתוך האב שלו מכיר את משפחתו. אבל לעתיד לבוא, הכל, ובשם אלהינו נדגול. ועי' במ"ר פ"ב סי' ב: ובשם אלהינו נדגול שקבע הקב"ה שמו בשמו ועשה אותנו דגלים שנאמר (במדבר ב) איש על דגלו:

⁷² עי' לעיל הערה 69. עי' במ"ר פ"ב סי' ג: אמר להם הקב"ה מה נתאויתם לעשות דגלים חייכם שאני ממלא משאלותיכם (תהלים כ) ימלא ה' כל משאלותיך מיד הודיע הקב"ה אותם לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאו.

⁷³ עי' שיה"ש רבה פ"ד סי' כ: ריב"ל אמר אילו אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב היה נעשה הוא מלך המשיח וסנחריב גוג ומגוג והוא לא עשה כן אלא אמר (תהלים כ) עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו וגו' אלה ברכב וגו' מה כתיב בתריה (שם) ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. ועי' רות רבה פ"ה סי' ו: חזרה לו מלכותו שנאמר (תהלים כ) עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו.

וְאֵלֶּה בְּסוּסִים וְאֶנְחֵנוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר⁷⁴: (ט) הִמָּה כָּרְעוּ וְנִפְּלוּ⁷⁵ וְאֶנְחֵנוּ קָמְנוּ וְנִתְעוֹדַד: (י) ה' הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קִרְאָנוּ⁷⁶:

(א) לְדוֹד מִזְמוֹר⁷⁷ לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ⁷⁸ תִּבְּל וַיֵּשְׁבִי בָּהּ: (ב) כִּי הוּא עַל יָמִים יִסְדָּהּ⁷⁹ וְעַל נְהָרוֹת יִכּוֹנְנֶהָ⁸⁰: (ג) מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה' ⁸¹ וּמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ⁸²: (ד) נָקִי כַפַּיִם⁸³ וּבֵר לַבַּיִת⁸⁴

– מאיר הנ"ך –

⁷⁴ עי' מדרש תהלים כב: כשהן [אומות העולם] מתגברין עליהם, חוזרין בתשובה וצועקין בתפלה, שנאמר (דברים לג, ז) שמע ה' קול יהודה. וכן הוא אומר, (תהלים כ, ח) אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר.

⁷⁵ עי' מדרש תהלים יז: מהו הכריעהו (תהלים יז יג), מכף זכות לכף חובה. דבר אחר, שברהו. כמה דאת אמר, (תהלים כ, ט) המה כרעו ונפלו.

⁷⁶ מדרש תהלים: המזמור הזה, ראשו בענייה וסופו בענייה. יעננו ביום קראנו. ועי' תדב"א זוטא כג: בשעה שישראל מתקבצין לפני ועומדין לפני באגודה אהת ואומרים לפני סדר סליחה אני אענה אותם שנאמר (תהלים כ) ה' הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קִרְאָנוּ.

⁷⁷ מדרש תהלים: זה שאמר הכתוב (איוב כט, יד) צדק לבשתי וילבשני. אמר רבי חנינא, יש נאה ללבשו ואין לבושו נאה לו. ויש שאין נאה ללבשו ולבושו נאה לו. וכו' וכן דוד, נאה למזמורו ומזמורו נאה לו. מה כתיב למעלה מן הענין, ה' רועי לא אחסר. וכי לדוד מזמור, ומהו מזמור לדוד. כשהיה מבקש שתשרה עליו שכינה היה תובעה, מזמור לדוד. וכשהיתה באה מעצמה, לדוד מזמור. וכו' וכל מקום שנאמר מזמור לדוד, היה מנגן, ואחר כך היתה שורה עליו רוח הקדש. לדוד מזמור, שורה עליו רוח הקדש ואחר כך היה מנגן.

⁷⁸ מדרש תהלים: דבר אחר לה' הארץ ומלואה. משל למלך שהיה לו בן בית בעיר, והיו בני העיר מכבדין אותו לומר שהוא בן ביתו של מלך, והמלך מכבדו מכאן ומכאן מכר המלך את עירו לאחר. התחילו פושעים בבן ביתו של מלך. בא לו אצל המלך. אחר ימים חזר המלך לעירו. התחיל בן ביתו עובר בתוכה כמקדם, התחילו מכבדים אותו עוד שהוא בן ביתו של מלך. אמר להם, עכשיו אני בן ביתו. המלך, זה הקב"ה. והעיר, זה ארצו. ובן ביתו, זה דוד. כל הימים שהיתה הארץ להקב"ה מכבדין את דוד, (שמואל א יח, טז) כי הוא יוצא ובא לפניו. מה עשה הקב"ה, מכר את ארצו. וכן הוא אומר, (יחזקאל ל, יב) ונתתי יאורים חרבה ומכרתי את הארץ ביד רעים. התחילו פושעים בבן ביתו, שנאמר (מלכים א יב, טז) וישיבו העם את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בדוד. לכשיקנה הקב"ה את ארצו, על בן ביתו הוא חוזר, שנאמר (הושע ג, ה) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם. לכך נאמר, לה' הארץ ומלואה. דבר אחר, יש לך אדם שיש לו ספינה, אבל הפרקמטיא שיש בתוכה אינה שלו. ואם הפרקמטיא שלו הספינה אינה שלו. אבל הקב"ה אינו כן, לה' הארץ ומלואה. בשר ודם בונה בית של חמשים אמה. וכשהוא גדול של מאה אמה. (וכלו) [וכלו] כשלש אמות. אבל הקב"ה אינו כן, ברא את הארץ והוא ממלאה. וכן הוא אומר, (ישעיה ו, ג) מלא כל הארץ כבודו. דבר אחר לה' הארץ ומלואה. זהו שאמר הכתוב (נחמיה ט, ו) אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים. אימתי נבראו המלאכים. רבי יוחנן אמר, בשני. וכו' ריש לקיש אמר, בחמישי. וכו' רבי לוליאני אמר, מפני מה לא נבראו המלאכים ביום ראשון. שלא יאמרו מיכאל היה ממתח מן המזרח, וגבריאל מן המערב, והקב"ה ממדד באמצעית. וכו' אמר דוד לפני הקב"ה, הואיל ואתה בראת את השמים ואת הארץ, לשמך אני קורא אותן, לה' הארץ ומלואה. רבי עזריה ורבי נחמיה ורבי ברכיה אמרו, משל למלך שהיה לו שני אפטרופין. אחד היה ממונה על מה שבבית, ואחד היה ממונה על מה שבשדות. שעל הבית, היה יודע כל מה שבבית וכל מה שבשדות. ושעל השדות, אינו יודע אלא מה שבשדות בלבד. כך משה, כשעלה למרום היה יודע העליונים והתחתונים וקילס להקב"ה בהן, שנאמר (דברים י, יד) הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים. אבל דוד שלא עלה למרום, קילס להקב"ה במה שהוא יודע, שנאמר, לה' הארץ ומלואה. אמר ר' פנחס, מלך בשר ודם כשהוא בקיטון אינו בטרקלין, וכשהוא בטרקלין אינו בקיטון. אבל הקב"ה מלא עליונים ותחתונים, שנאמר (תהלים קמח, יג) הודו על ארץ ושמים. ואומר, (ירמיה כג, כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. בשר ודם יש לו צאן ואין לו מרעה. יש לו מרעה ואין לו צאן. אבל הקב"ה אינו כן, יש לו צאן ויש לו מרעה. צאן, אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתן צאני צאן וגו'. ויש לו מרעה, לה' הארץ ומלואה. ויודע לרעות, שנאמר (שם, טו) אני ארעה צאני ואני ארביצם. ויודע מרעית טוב, שנאמר (שם, יד) במרעה טוב ארעה אותם. הוי, לה' הארץ ומלואה. עי' ר"ה לא ע"א: בראשון מה היו אומרים לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו.

⁷⁹ מדרש תהלים: כי הוא על ימים יסדה. זו ארץ ישראל שיושבת על שבעה ימים. ימא רבא, ימא דטבריא, ימא דמילחא, וימא דסיבכי, וימא דחולתא, וימא דשריית [חילת – ב"ב עד ע"ב], וימא דאספמיא והוא ימא דחמין.

⁸⁰ מדרש תהלים: ועל נהרות יכוננה. מארבע נהרות, ירדנה ופיגה וירמוך וקרייון.

⁸¹ מדרש תהלים: מי יעלה בהר ה'. זה משה. שנאמר (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלהים. וכו' דבר אחר מי יעלה בהר ה'. זה אברהם אבינו, שכתוב בו, (בראשית כב, ב) לך לך אל ארץ המוריה.

אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לְשׂוֹא נַפְשִׁי⁸⁵ וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה⁸⁶: (ה) יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה'⁸⁷ וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) זֶה דוֹר הַרְשָׁו מִבְּקִשֵׁי פְּנִיךָ יַעֲקֹב סִלָּה⁸⁸: (ז) יִשָּׂאוּ שְׁעָרִים רְאִשֵׁיכֶם וְהִנְשָׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם⁸⁹ וַיִּבְּאוּ מִלֶּךְ הַכְּבוֹד⁹⁰: (ח) מִי זֶה מִלֶּךְ הַכְּבוֹד ה' עֲזוֹז וְגִבּוֹר ה' גִּבּוֹר מִלְחָמָה⁹¹: (ט)

וכו' דבר אחר מי יעלה. זה יעקב אבינו, שנאמר (שם לה, א) קום עלה בית אל ושב שם. עי' מדרש תהלים יא: הכת הראשונה יושבת לפני המלך ורואה את המלך ואת הפנים, שנאמר (תהלים קמ, יד) ישבו ישרים את פניך. ואומר, ישר יחזו פנימו. והכת השניה, (שם פד, ה) אשרי יושבי ביתך. והשלישית, (שם כד, ג) מי יעלה בהר ה'. רביעית, (שם סה, ה) אשרי תבחר ותקרב. חמישית, (שם טו, א) ה' מי יגור באהלך. ששית, (שם) מי ישכון בהר קדשך. שביעית, (שם כד, ג) ומי יקום במקום קדשו. וכל כת וכת יש לו מדור בפני עצמו בגן עדן. ועי' ספרי דברים י: ז' כיתות של צדיקים בגן עדן זו למעלה מזו. כת ראשונה תהלים קמ אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. כת שניה שם סה אשרי תבחר ותקרב לשכון חצריך בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע. כת שלישית שם פד אשרי יושבי ביתך. כת רביעית שם טו מי יגור באהלך. כת חמישית שם מי ישכון בהר קדשך. כת ששית שם כד מי יעלה בהר ה'. כת שביעית שם מי יקום במקום קדשו.⁸² מדרש תהלים: ומי יקום במקום קדשו, זה משה. שנאמר (דברים ה, כח) ואתה פה עמוד עמדי. וכו' ומי יקום. זה אברהם, שנאמר (שם, ג) וישכם אברהם בבקר. וכו' מי יקום, (שם כח, יא) ויפגע במקום.

⁸³ מדרש תהלים: נקי כפים, זה משה. שנאמר (במדבר טז, טו) לא חמור אחד מהם נשאתי. וכו' נקי כפים. זה אברהם, (שם יד, כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. וכו' נקי כפים, (שם לא, לט) אנכי אחטנה.

⁸⁴ מדרש תהלים: ובר לבב. זה משה, שהיה מברר עסקו בשעה שאמר לו הקב"ה שילך בשליחותו, שנאמר (שמות ג, יג) ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל. וכו' ובר לבב. זה אברהם, (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ואומר, (בראשית טו, ו) והאמין בה'. וכו' ובר לבב, (שם, לז) כי מששת את כל כלי. מדרש תהלים: ר' אליעזר אומר, כל פרשה שאמר דוד כנגד עצמו אמרה וכנגד כל ישראל. האמורה בלשון יחיד, כנגד עצמו אמרה. בלשון רבים, כנגד כל ישראל. עי' תדב"א רבה יז: ובר לבב זה משה שהיה לבו של משה ברור ביראת אלהים.

⁸⁵ מדרש תהלים: אשר לא נשא לשוא נפשי. זה משה, שנטל נפשו של מצרי, שנאמר (שם ב, יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי. שראה את המלאכים ונמלך בהן והרגו בדין. וכו' אשר לא נשא לשוא נפשי, בפניו של נמרוד. אשר לא נשא לשוא נפשי, ללבן. ועי' תנא דבי אליהו רבה יז: אשר לא נשא לשוא נפשי אמר הקב"ה למשה נפש רוח ונשמה שנתתי בך לא טענה דבר שוא שלא כתבתי בתורתך.

⁸⁶ מדרש תהלים: ולא נשבע למרמה, ליתרו. שנאמר (שם, כא) ויואל לשבת את האיש. ואין ויואל אלא שבועה, שנאמר (שמואל א-י, כד) ויואל שאול את העם. לפיכך, ישא ברכה מאת ה'. וכו' ולא נשבע למרמה, (שם יד, כב) הרימותי ידי אל ה'. ישא ברכה מאת ה', (שם כד, א) וה' ברך את אברהם בכל. וכו' ולא נשבע למרמה, (שם, נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק.

עי' נדה ל ע"ב: תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה ומה היא השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע.

⁸⁷ מדרש תהלים: ישא ברכה מאת ה', (שם כד, א) וה' ברך את אברהם בכל, וכו' ישא ברכה, (שם לה, ט) וירא אלהים אל יעקב וגו' ויברך אותו. עי' חגיגה יב ע"ב: ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה וכו' וגנזי ברכה דכתיב ישא ברכה מאת ה'. עי' תדב"א רבה יז: ומה שכרו של משה שקיבל ברכה מפי אלהיו שנאמר ישא ברכה מאת ה' וגו'.

⁸⁸ עי' ב"ר פל"ד סי' ט: וירח ה' הריח ריח דורו של שמד רב שלום בשם ר' מנחמא בר זעירע אמר משל למלך שהיה מבקש לבנות לו פלטיין על הים ולא היה יודע היכן לבנותה ומצא צלוחית של אפולסמון והלך והריחה ובנה אותה עליה הה"ד (תהלים כד) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה באיזה זכות בזכות (שם) דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה:

⁸⁹ מדרש תהלים: שאו שערים ראשיכם. את מוצא, בשעה שבנה שלמה בית המקדש בקש שלמה להכניס את הארון, והיה השער קטן חמש אמות ארכו ושתיים וחצי רחבו. והארון הזה, אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו. וכי לא היה אמה וחצי נכנסת בתוך שתיים וחצי. אלא, באותה השעה דבקו שערים זה בזה, ואמר שלמה עשרים וארבע רננות, ולא נענה. חזר ואמר, שאו שערים ראשיכם, ולא נענה. כיון שאמר, (דברי הימים ב-ו, מב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך. מיד נענה, ונשאו שערים ראשון ונכנס הארון, וירדה אש מן השמים. עי' שבת ל ע"א: פתח ואמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד רהטו בתריה למיבלעיה [מיד בקשו השערים לירד עליו ולרוץ את ראשו - במ"ר פט"ו סי' יג]. עי' שמ"ר פ"ח סי' א: שאו שערים ראשיכם שלמה אמר הפסוק הזה בשעה שהכניס הארון לבית קדשי הקדשים עשה ארון של י' אמות כיון שהגיע לפתח בית המקדש היה הפתח של י' אמות והארון של י' אמות ואין עשרה אמות יכולין להכנס בתוך י' אמות ועוד שהיו טעונים בו כיון שבא להכניסו לא היה יכול

שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאִשִׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֵא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד⁹²: (י) מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד ה' צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סְלָה⁹³:

פרק כז

(א) לְדָוִד ה' אֹרֵי וַיִּשְׁעֵי מִמִּי אִירָא ה' מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְחָד⁹⁴: (ב) בְּקָרֵב עָלַי מְרַעִים לְאֶכְלֹת אֶת בְּשָׂרִי צָרִי וְאֵיבִי לִי הִמָּה כְּשָׁלוֹ וְנִפְלְאוֹ⁹⁵: (ג) אִם תִּחְנַה עָלַי מִחְנָה לֹא יִירָא לְבִי אִם תִּקּוּם

עמד שלמה והיה מתבייש ולא היה יודע מה לעשות התחיל להתפלל לפני הקב"ה מה עשה שלמה ארז"ל הלך והביא ארונו של דוד ואמר (ד"ה ב ו) ה' אלהים אל תשב פני משיחך א"ר ברכיה בשם ר' חלבו באותה שעה חיה דוד והכל ממך לדרוש שכן דוד אומר (תהלים ל) ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור.

⁹⁰ עי' שמ"ר פ"ח סי' א: למה קרא להקב"ה מלך הכבוד שהוא חולק כבוד ליראיו כיצד מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו והקב"ה הושיב לשלמה על כסאו שנאמר (ד"ה א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך והרכיב לאליהו על סוסו ומהו סוסו של הקב"ה סופה וסערה שנאמר (נחום א) ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו וכתוב (מ"ב ב) ויעל אליהו בסערה השמים מלך ב"ו אין משתמשין בשרביטו והקב"ה מסר שרביטו למשה שנאמר ויקח משה את מטה האלהים בידו מלך ב"ד אין לובשין עטרה שלו והקב"ה עתיד להלביש עטרה שלו למלך המשיח ומהו עטרה של הקב"ה כתם פז שנאמר (שיר ה) ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב.

⁹¹ עי' שבת ל ע"א: אמרו [השערים רצו לבלעו] מי הוא זה מלך הכבוד אמר להו' עוזו וגבור חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה

⁹² עי' במ"ר פט"ו סי' יג: ה' עוזו וגבור ה' גבור מלחמה שאו שערים ראשיכם אמר להם התגדלו שמלך הכבוד עליכם מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון.

⁹³ מדרש תהלים: מי הוא זה מלך הכבוד. אמר רבי סימון, מי זה מלך שהוא חולק מכבודו ליראיו. ה' צבאות הוא מלך הכבוד. אמר רבי סימון, (במדבר יב, טו) והעם לא נסע עד האסף מרים. מלמד, שנתעכבה לה השכינה. אמר ר' לוליאני בשם רבי יצחק, כתיב, משה ידבר והאלהים יעננו בקול. אלהים ידבר ומשה יענה אין כתיב כאן, אלא משה ידבר והאלהים יעננו בקול. רבי ברכיה בשם רבי סימון, כתיב, (בראשית לט, א) ויוסף הורד מצרימה. וכתוב, (שם, ב) ויהי ה' את יוסף. רבי יודן אמר בשם רבי איבו, אין לי אלא בשעת הרוחה, בשעת הצרה מנין. שנאמר (שם, כג) אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו. כל הכלים שבמקדש, עור תחש מלמעלן. ובארון כתיב, (במדבר ד, ו) ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה. וכל כך למה, כדי שיבוא הארון מסויים. הוי, ויבא מלך הכבוד. אמר רבי חזקיה, מפני מה נשתנית תכלת מכל מיני צבעונים. מפני שהתכלת דומה לעשבים, ועשבים לים, וים לרקיע, ורקיע לקשת, וקשת לענן, וענן לכסא, וכסא דומה לכבוד, שנאמר (יחזקאל א, כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן. ומכבודו חולק ליראיו. זה התכלת. שנאמר (במדבר טו, לח) ועשו להם ציצית. הוי, מי זה מלך הכבוד. שהוא חולק מכבודו ליראיו.

⁹⁴ לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא. זה שאמר הכתוב (ישעיה י, יז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. בנוהג שבעולם, אדם מדליק את הנר בפלטיין שלו. שמא יכול לומר פלוני שהוא אוהבי ישתמש לאורו, ופלוני שהוא שונאי אל ישתמש לאורו. אלא הכל משתמשין לאורו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא, והיה אור ישראל וגו'. בני יראו ושונאי אל יראו. וכבר עשה דוגמא זו במצרים, (שמות י, כג) ולא ראו איש את אחיו וגו' ולכל בני ישראל היה אור. (שם יג, כא) וה' הולך לפניהם יומם. ואומר, (שם יד, כ) ויאר את הלילה ויהי הענן והחושך. ואומר, (מיכה ז, ח) כי אשב בחשך ה' אור לי. לכך נאמר, אורי וישעי ממי אירא. ואומר, (תהלים מג, ג) שלח אורך ואמתך. (לכך נאמר דוגמא לעתיד) ברא האור שאין ראויין בו, גנזו לעתיד לבוא אל הצדיקים. שנאמר (משלי יג, ט) אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך. ואומר, (בראשית א, ד) וירא אלהים את האור כי טוב. רבי יהודה ברבי סימון אמר, הבדילו את האור לעצמו. משל למלך, שראה מנה יפה ואמר זה שלי. כך, כשברא הקב"ה את עולמו אמר אין כל בריה יכולה להשתמש בה, אלא אני. וכן הוא אומר, (דניאל ב, כב) ונהורא עמיה שרי. אמר רבי אבין, נטלו הקב"ה ונתעטף בו כטלית והבריק את העולם מזיוו. הדא הוא דכתיב, (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה. ורבנן אמרי, הבדילו לעצמו ליתן לצדיקים לעתיד לבוא. משל למלך, שהיה לו מנה יפה ואמר זה לבני. וכן הוא אומר, (שם צז, יא) אור זרוע לצדיק. אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם ואימתי הוא בא. אמר לו, כשיגיע הקץ ותבנה ירושלים ואני מביא אותו האור. שנאמר (ישעיה ס, א) קומי אורי כי בא אורך. אבל לעתיד לבוא, לאומות העכו"ם יהיה חשך. שנאמר (שם, ב) כי החשך יכסה ארץ. ונאמר (שם י, יז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. מהו (שם) שיתו ושמירו. אלו המפונקין שבהם. אמר לו דוד, האר לנו מאותו האור, שנאמר (תהלים קיח, כז) אל ה' ויאר לנו. אמר הקב"ה, חייך, שאני מביא אותו אור לישראל וחשך לאומות העכו"ם. שנאמר (ישעיה ס, ב) כי הנה החשך יכסה ארץ. אבל לישראל, (שם) ועליך יזרח ה'. וכו' מי היה מאיר להם [במלחמת עמק רפאים]. זיקים וברקים היו מאירים לו. הוי, ה' אורי

עָלִי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ⁹⁶: (ד) אַחַת שְׁאֵלְתִי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבִתִי בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי חַיֵּי לַחַזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ⁹⁷: (ה) כִּי יִצְפְּנִי בְּסֹכָה בַּיּוֹם רָעָה יִסְתַּרְנִי בְּסֶתֶר אֶהְלֹךְ בְּצֹר יְרוּמִמְנִי⁹⁸: (ו) וְעֵתָה יְרוֹם רֵאשִׁי עַל אֲבִי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְּאַהֲלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֶזְמַרְהָ לֵּה'⁹⁹: (ז) שָׁמַע ה' קוֹלִי אֶקְרָא וְחֲנִנִי וְעֲנִנִי: (ח) לֵךְ אָמַר לִבִּי בִקְשׁוּ פָנַי אֶת פְּנִיךָ ה' אֲבַקֵּשׁ: (ט) אֵל תִּסְתַּר פְּנִיךָ מִמֶּנִּי אֵל תִּטְּ בְּאֵף עֲבָדְךָ עֲוֹרְתִי הָיִיתָ אֵל תִּפְשֵׁנִי וְאֵל תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעַי: (י) כִּי אָבִי וְאֲמִי עֲזָבוּנִי וְה' יִאֲסֹפֵנִי¹⁰⁰: (יא) הוֹרְנִי ה' דְּרָכְךָ וְנִחַנֵּנִי בְּאַרְחַ מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרֵי: (יב) אֵל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרִי כִּי קָמוּ בִי עַדֵי שֶׁקֶר וַיִּפְחַח חֲמָס: (יג) לוֹלֵא הָאֲמַנְתִּי לְרֵאוֹת בָּטוֹב ה' בְּאַרְצֵי חַיִּים¹⁰¹: (יד) קָוָה אֵל ה' חֲזֹק וַיִּאֲמִין לְבָבְךָ וְקוּוֹה אֵל ה'¹⁰²:

וישעי. וכו' דבר אחר ה' אורי וישעי. אורי ביים, שנאמר (שמות יד, כ) ויאר את הלילה. וישעי ביים, שנאמר (שם, יג) התיצבו וראו את ישועת ה'. ממי אירא, (שם) ויאמר משה אל העם אל תיראו. ה' מעוז חיי, (שם טו, ב) עזי וזמרת יה. ממי אפחד, (שם, טז) תפול עליהם אימתה ופחד. ועי' ויק"ר פכ"א סי' ד: רבנן פתרון קרא בראש השנה ויום הכפורים אורי בר"ה וישעי ביום הכפורים ממי אירא.

⁹⁵ מדרש תהלים: בקרוב עלי מרעים, (שם יד, י) ופרעה הקריב. לאכול את בשרי, (שם טו, ט) תמלאמו נפשי. וכו' צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו, (תהלים קלו, טו) ונער פרעה וחילו ביים סוף. וכו' בקרוב עלי מרעים, אלו אומות העכו"ם. לאכול את בשרי. שהן באין לקטרג את ישראל, ואומרים לפני הקדוש ברוך הוא, אלו עובדי עבודה זרה ואלו עובדי עבודה זרה. צרי ואויבי לי.

⁹⁶ מדרש תהלים: מכאן ואילך אמרו ישראל, אם תחנה עלי מחנה, של מצרים. לא יירא לבי. וכו' אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. ואין זאת, אלא תורה. שנאמר (דברים ד, מד) וזאת התורה. וכו' את מוצא, מנין השט"ן בגימטריא שס"ד. כל ימות השנה יש לו רשות לקטרג, חוץ מיום הכפורים (וראש השנה). מכאן אמרו ישראל, אם תחנה עלי מחנה. אומות העכו"ם. לא יירא לבי. ואם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. אמר רבי לוי, אכסיטורין שכתבת בתורה, (ויקרא טז, ג) בזאת יבא אהרן. ועי' ויק"ר פכ"א סי' א: אם תחנה עלי מחנה של מצרים לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמתן של מצרים בזאת אני בוטח בזאת שהבטחתי שנאמר ה' ילחם לכם. עיי"ש סי' ב: אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא אם תחנה עלי מחנה של פלשתים לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה של פלשתים בזאת אני בוטח בזאת אמר רבי לוי בסקוטרס שהכתיב לנו משה בתורה ואמר להם לזקנים (דברים לג) וזאת ליהודה. עיי"ש סי' ג: אמר דוד אם תחנה עלי מחנה של עמלקים לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה של עמלקים בזאת אני בוטח א"ר לוי בסקוטרס שהכתיב משה לזקנים וזאת ליהודה. עיי"ש סי' ד: אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אם תחנה עלי מחנה של סמא"ל לא יירא לבי שהבטחתי בזאת יבא אהרן אל הקדש.

⁹⁷ מדרש תהלים: אחת שאלתי מאת ה'. רבי אבא בר כהנא אמר, מלכות שאל. את מוצא, דוד שאל אחת. ושלמה, שאל שתיים. שנאמר (משלי ל, ז) שתיים שאלתי מאתך. וכו' דבר אחר אחת שאלתי. אמר לו הקב"ה, בתחלה אתה אומר, אחת שאלתי, שבתי בבית ה'. וחזרת ואמרת, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. אמר לפניו, רבונו של עולם לא יהא העבד שוה לרבו. עי' ילקוט תהלים רמז תשו: ד"א אחת שאלתי, א"ל הקב"ה דוד בתחלה אתה אומר אחת שאלתי ואח"כ אתה שאל כמה שאלות שנאמר שבתי בבית ה' וגו', א"ל רבש"ע ממך למדתי לא יהא העבד שוה לרבו, בתחלה אמרת ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ואח"כ פתחת להם מצות הרבה שנאמר ללכת בכל דרכיו הוי דיו לעבד שיהא כרבו. עי' מדרש אגדת בראשית לח: שבתי בבית ה' כל ימי חיי (תהלים כז ד) לעולם הבא.

⁹⁸ מדרש תהלים: כי יצפנני בסוכה ביום רעה. ביום רעתה של בת שבע. ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי.

⁹⁹ עי' תנחומא אמור טז: ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה (תהלים כז) כיון שעשו ישראל אותו מעשה היו או"ה אומרים אין להם תקומה ואינו חוזר עליהם לעולם כיון ששמעו ישראל שיקרבו קרבן שור רמה ראשם שנא' (שם) ועתה ירום ראשי והיו מהלכין בהרמת ראש ואומרים עכשיו אנו יודעים שנתרצה לנו הקב"ה שנא' (שם) ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה לה'

¹⁰⁰ עי' ויק"ר פי"ד סי' ה: אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים כלום נתכוון אבא ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא להנאתו תדע שהוא כן שמאחר שעשו צרכיהן זה הופך פניו לכאן וזו הופכת פניה לכאן ואתה מכניס כל טיפה וטיפה שיש בו והוא שדוד אמר (שם כז) כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני.

¹⁰¹ מדרש תהלים: זבדי בר לוי אמר, כל מקום שנאמר לולא, בזכות אבות. וכו' רבי יוחנן אמר, כל לולא, בזכות המקום. שנאמר (ישעיה א, ט) לולי ה' צבאות. רבי לוי אמר, בזכות התורה. שנאמר (תהלים קיט, צב) לולי תורתך שעשועי. ובזכות האמונה, לולא האמנתי לראות. עי' ברכות ד ע"א: למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה

פרק כה

(א) לְדוֹד אֱלִיָּהּ ה' אֶקְרָא צוּרֵי אֵל תַּחֲרַשׁ מִמֶּנִּי פֶּן תַּחֲשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יוֹרְדֵי בּוֹר¹⁰³:
 (ב) שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵי בְּשׁוּעֵי אֱלִיָּהּ בְּנִשְׁאֵי יָדַי אֶל דְּבִיר קִדְשֶׁךָ¹⁰⁴: (ג) אֵל תִּמְשַׁכְּנֵי עִם
 רְשָׁעִים וְעִם פְּעֻלֵי אֲנֹן דְּבָרֵי שְׁלוֹם עִם רְעִיָּהֶם וְרַעַה בְּלִבְכֶם¹⁰⁵: (ד) תֵּן לָהֶם כְּפַעְלָם וּכְרַע
 מַעֲלָלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשִׁב גְּמוּלָם לָהֶם: (ה) כִּי לֹא יִבְיִנוּ אֶל פְּעֻלַת ה' וְאֵל
 מַעֲשֵׂה יְדָיו יִהְרָסוּ וְלֹא יִבְנֶם¹⁰⁶: (ו) בְּרוּךְ ה' כִּי שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי: (ז) ה' עֲזֵי וּמְגִנֵי בּוֹ בְּטַח
 לְבָי וְנִעְזַרְתִּי וַיַּעֲלֵז לְבָי וּמִשִּׁירֵי אֶהוֹדְנֶנּוּ¹⁰⁷: (ח) ה' עֲזֵז¹⁰⁸ לָמוּ וּמַעֲזוּ יִשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא: (ט)
 הוֹשִׁיעָה אֶת עַמְּךָ וּבְרַךְ אֶת נַחֲלֶתְךָ וְרַעַם וְנִשְׁאָם עַד הָעוֹלָם¹⁰⁹:

פרק כט

(א) מְזֻמּוֹר לְדוֹד הָבוּ לָה' בְּנֵי אֱלִים הָבוּ לָה' כְּבוֹד וְעֵז¹¹⁰: (ב) הָבוּ לָה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הַשְׁתַּחֲוּוּ
 לָה' בְּהִדְרַת קִדְשֶׁךָ¹¹¹: (ג) קוֹל ה' עַל הַמַּיִם אֵל הַכְּבוֹד הִרְעִים ה' עַל מַיִם רַבִּים¹¹²: (ד) קוֹל ה'

משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא. עי' ילקוט משלי רמז תתקמז: עשרה דברים נקראו חיים, הקב"ה אלהים חיים, תורה שנאמר עץ חיים היא, ישראל שנאמר ואתם הדבקים בה' וגו' חיים וגו', חכמים שנאמר תורת חכם מקור חיים, צדיקים פרי צדיק עץ חיים, גן עדן ועץ החיים בתוך הגן, ארץ ישראל ונתתי צבי בארץ חיים, ירושלים אתהלך לפני ה' בארצות החיים, גמילות חסדים שנאמר כי טוב חסדך מחיים, מים שנאמר מקור מים חיים.

¹⁰² מדרש תהלים: קוה אל ה'. אמר ר' חייא בר אבא, אם נתפללת וחזרת ונתפללת, תהא מבושר שנשמעת תפלתך והוא עתיד לעשות רצונך. ומה טעם, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. עי' ברכות לב ע"ב: אמר רבי חמא ברבי חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. עי' ברכות דף לב ע"ב: תנו רבנן ארבעה צריכין חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ וכו' תפלה מנין שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'.

¹⁰³ מדרש תהלים: כתוב (איכה ג, כד) חלקי ה' אמרה נפשי. ישראל אומרים, אין חלקנו אלא הקב"ה, שנאמר, חלקי ה'. והקב"ה אומר, אין לחלקי אלא ישראל, שנאמר (דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו. לפיכך, כשישראל מתפללין הוא עונה אותם מיד, שנאמר, אליך ה' אקרא.
¹⁰⁴ עי' מדרש תהלים ל: אמר רבי אבא, מהו (תהלים כח, ב) אל דביר קדשך. ממקום שהדברות יוצאות לעולם, שנאמר (ישעיה ב, ג) כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכתוב, (תהלים סח, לו) נורא אלהים ממקדשיך.

¹⁰⁵ מדרש תהלים: אל תמשכני עם רשעים. אמר רבי אבא בר זעירא, מתוך גנותן של שבטים את יודע שבחן. כתיב, (בראשית לז, ד) וישנאו אותו ולא יכלו וגו'. מה דבליבא הוי בפומא. ברם, להלן, (שמואל ב-יג, כב) ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב. מה דבליבא לא בפומא.

¹⁰⁶ כי לא יבינו אל פעולות ה'. חזקיה אמר, אלו התקופות. רבי יהושע אומר, אלו ההגדות. ורבנן אמרו, זו קריאת שמע, שהן קורין יוצר אור. ואל מעשה ידיו. כמה שנאמר, (בראשית א, טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. יהרסם בעולם הזה, ולא יבנם לעולם הבא.

¹⁰⁷ ה' עזי ומגני. אמר רבי סימון, משל למלך שהיה לו מרגלית אחת. בא בנו ואומר לו, תן אותה לי. אמר לו, אינה שלך. הטריח עליו ונתנה לו. כך אמרו ישראל לפני הקב"ה, והיו מבקשים שיתן להם את התורה. אמר להם, אינה שלכם מן העליונים היא. כיון שהטריחו נתנה להם, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. א"ר יוחנן, אמרו ישראל, נתן לו משירי הודיות שנתן לנו את התורה, שנאמר, ומשירי אהודנו:

¹⁰⁸ עי' ילקוט שמות רמז רנא: אין עוזך אלא מלכות שנאמר ה' בעזך ישמח מלך ואומר ה' עוז למו ומעוזו ישועות משיחו הוא.

¹⁰⁹ מדרש תהלים כט: והקימותי עליהם רועה אחד ורעה אתהם את דוד עבדי. אמר לו דוד, אתה מושיע ואתה רועה. וכן הוא אומר, (תהלים כח, ט) הושיעה את עמך.

¹¹⁰ מדרש תהלים: מזמור לדוד הבו לה' בני אלים. זה שאמר הכתוב על ידי יחזקאל, (יחזקאל לד, כב) והושעתני לצאני ולא תהינה עוד לבז. ומה אני עושה להן, דוד ירעה אותם. שנאמר (שם, כג) והקימותי עליהם רועה אחד ורעה אתהם את דוד עבדי. אמר לו דוד, אתה מושיע ואתה רועה. וכן הוא אומר, (תהלים כח, ט) הושיעה את עמך. אמר לו הקב"ה, אני מעכב אותם התפללו לפני. הבו לה' בני אלים (הבו). דבר אחר בני אלים. בני אלמים, בני חרשים, בני שיש להם מה להשיב למקום, ואינן משיבין. וכן ישעיה אומר, (ישעיה מב, יט) מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח

בַּכֹּחַ קוֹל ה' בְּהִדְרָא¹¹³: (ה) קוֹל ה' שׁוֹבֵר אַרְזִים וַיִּשְׁבֵּר ה' אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן¹¹⁴: (ו) וַיִּרְקְדִים כְּמוֹ עֶגְלָה לְבָנֹן וַיִּשְׁרִיזוּ כְּמוֹ בָּן רְאִמִים: (ז) קוֹל ה' הֹצֵב לְהַבּוֹת אֲשֵׁי¹¹⁵: (ח) קוֹל ה' יַחִיל מִדְּבַר אַבְרָהָם אֲמַר אֲנִי שׁוֹחֵט, וַיִּצְחַק אֲמַר אֲנִי נִשְׁחָט.

מי עור כמשולם ועור כעבד ה'. וכן הוא אומר, (בראשית כב) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה. אמר לו, ראה, היה לי להשיבך ולא השיבותיך והחרשתי. אמר לו הקב"ה, מה היה לך להשיב. אמר לו, אמש אמרת לי, (שם כא, יד) כי ביצחק יקרא לך זרע. ועכשיו אמרת לי, קח נא את בנך. (אמר לו איזה מהן, את יחידך. אמר לו, זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו. אמר לו, אשר אהבת. אמר לו, שניהם אני אוהב. אמר לו, את יצחק). וכשם שהיה לי להשיבך ולא השיבותך, כך כשיבואו בני לידי עבירות, זכור להם זו השעה ותשא להם פנים. שנאמר (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. כשם שנשאתי לך פנים. לכך נאמר, הבו לה' בני אלים. דבר אחר, בנים של אותם שנשחטים כאילים. אברהם אמר אני שוחט, ויצחק אמר אני נשחט.

¹¹¹ מדרש תהלים: הבו לה' כבוד שמו. בשעה שאני זוכר שמו אתם הבו לה' כבוד. כשם שאמר משה, (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. התפללו תפלות לפניו. אמרו לו, מנין אנו יודעים מכמה. אמר להם, ראו כמה אזכרות יש בפרשה זו, והן שמנה עשרה. לכך נאמר, כבוד ועז. אמרו לו, מנין אנו יודעין מהיכן נתחיל. אמר להן, מה כתיב בראש הפרשה, הבו לה' בני אלים. בני אברהם יצחק ויעקב. אף אתם ברכו ברכה ראשונה, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ומה באזכרה שניה, כבוד ועז. אף אתם, תנו כבוד לשמו שהוא מחיה מתים. ומה באזכרה שלישית, כבוד שמו. אף אתם, ברכוהו האל הקדוש. מנו לו שמנה עשרה ברכות, כנגד שמנה עשרה אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים. עי' ברכות ל ע"ב: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש וכו' מנא הני מילי וכו' מהכא השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה הוה מציינן נפשיה והדר מצלי. עי' תנא דבי אליהו רבה ב: הבו לה' כבוד ועוז הבו לה' כבוד שמו ואין כבוד אלא תורה שנאמר ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים יגידו (ישעיה מב) ואומר תנו לה' אלהיכם כבוד וגו' (ירמיה יג) השתחוו לה' בהדרת קודש מכאן אמרו אל יעמוד אדם בתפלה עד שיאמר הלכה אחת או פסוק אחד לכך נאמר השתחוו לה' בהדרת קודש.

¹¹² עי' ירושלמי ברכות דף לג ע"ב: שבע של שבת מניין אמר רבי יצחק כנגד ז' קולות שכתוב בהבו לה' בני אלים. ב"ר פ"ה סי' ד: נעשה קולו של הקב"ה מטטרון על המים הה"ד (תהלים כט) קול ה' על המים. עי' שיה"ש רבה פ"א סי' יט: מה המים [יורדים בעולם מדרש תהלים א] בקולי קולות שנא' (תהלים כט) קול ה' על המים כך תורה בקולי קולות שנאמר (שמות יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים. עי' ספרי ברכה ב: כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל הרעיש את העולם כולו על יושביו שנאמר קול ה' על המים אל הכבוד הרעים כיון ששמעו אומות העולם את הקולות נתקבצו כולם אצל בלעם אמרו לו כמדומים אנחנו שהמקום מאבד את עולמו אמר להם והלא כבר נאמר ולא יהיה עוד המים למבול אמרו לו הקול הזה מהו אמר להם ה' עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה שני' (איוב יב) עמו עוז ותושיה אמרו לו אם כן ה' יברך את עמו בשלום. עי' ברכות כח ע"ב: ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה אמר רבי לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד אל הכבוד הרעים. עי' שמ"ר פט"ו סי' כח: זעזע את הימים והראהו את בן נפילים שנאמר (תהלים כט) קול ה' על המים זעזע את הישוב והראהו את הצב שנאמר (שם) קול ה' שובר ארזים זעזע את המדבר והראהו שם את הדואר שנא' (שם) קול ה' יחיל מדבר זעזע את האש והראהו את הסלמנדרא שנאמר (שם) קול ה' חוצב להבות אש ואימתי עשה לו כן בזה לכם הטמא זעזע את העולם והראה לו את הלבנה שנאמר (שם) קול ה' בכח.

¹¹³ עי' שמ"ר פ"ה סי' ט: ואף משה לפי כחו שנאמר (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול בקול שהיה יכול לסובלו וכה"א (תהלים כט) קול ה' בכח בכחו לא נאמר אלא בכח בכחו של כל אחד ואחד ואף נשים מעוברות לפי כחן.

¹¹⁴ עי' ירושלמי ברכות דף יז ע"א: מפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשוב כל בעלי שערים. עי' מכילתא דר' שמעון בר יוחאי - הוספה ו: האבות כשהיה הקב"ה מדבר עמהן לא היה קולו (מרעים) [מרעיש] את העולם אלא בחשאי שלא היה הצורך להשמיע בני דורן: אבל שאר הנביאים כשהיה הקב"ה מדבר עמהן היה מרעיש את העולם שני' (תהלים כט ה) קול ה' שובר ארזים: בד"א עד שלא הוקם המשכן אבל משהוקם המשכן נתייחד מקום לדבור ולא היה העולם מרעיש. עי' תנחומא בשלח ט: למה נמשלו ישראל לתולעת לומר לך מה תולעת הזה אינו מכה את הארזים אלא בפיו והוא רך ומכה את הקשה כך אין להם לישראל אלא תפלה שהעכו"ם נמשלו כארזים שנאמר (יחזקאל לא) הנה אשור ארז בלבנון ואומר וישבר ה' את ארזי הלבנון.

¹¹⁵ עי' מכילתא פרשת בחדש ט: רבי עקיבא אומר רואין ושומעין הנראה ואין דבר שלא יצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות שנאמר (תהלים כ"ט) קול ה' חוצב להבות אש. עי' ילקוט שמעוני שמות רמז ש: וכל העם רואים את הקולות רואים את הנראה ושומעין את הנשמע ראו דבר של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות שנאמר קול ה' חוצב להבות אש.

יְחִיל ה' מְדַבֵּר קִדְשׁ: (ט) קוֹל ה' יְחוֹלֵל אֵילֹת וַיַּחֲשֵׁף יַעֲרוֹת וַבְּהִיכְלוֹ בָּלוּ אֲמַר כְּבוֹד¹¹⁶: (י) ה' לְמַבּוֹל יֵשֵׁב וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם¹¹⁷: (יא) ה' עוֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם¹¹⁸:

פרק ל

(א) מְזֻמּוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד¹¹⁹: (ב) אֲרוֹמְמָהּ ה' כִּי דָלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִבְנֵי לִי¹²⁰: (ג) ה' אֱלֹהֵי שְׁוַעֲתֵי אֱלִיף וְתִרְפָּאֲנִי: (ד) ה' הַעֲלִיתָ מִן שָׂאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתָנִי מִיּוֹרְדֵי (מִיָּרְדֵי)

– מאיר הנ"ך –

¹¹⁶ שמ"ר פט"ו סי' כח: הראה לו מעשה שמן המשחה שנאמר (שם) קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות אלו סמני הקטרת (שם) ובהיכלו כלו אומר כבוד כל המלכים כל אחד ואחד היו אומרים כבודו של הקב"ה התחילו כלן נותנין שבח לו שנאמר (שם קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ. עי' זבחים דף קטז ע"א: מתן תורה שמע [ובא] שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל [מלכי] עובדי כוכבים אחזתן רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנאמר ובהיכלו כולו אומר כבוד נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מבול בא לעולם [אמר להם] ה' למבול ישב [אמר להם] וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם וכו'. עי' תנא דבי אליהו רבה פרק ב: למה ישראל דומין בעוה"ז לפני אביהן שבשמים לאילה זו שמעברת בצער ויולדת בצער תחלתה קשות ונחת רוח בסוף שנאמר קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כולו אומר כבוד, באותה שעה יהיה כל העולם מרתיע ויאמרו שמא בא מבול לעולם לאבד את העולם שנאמר ה' למבול ישב, השיבה רוח הקודש אותן ויאמר לא בא מלך מלכי המלכים הקב"ה אלא לעשות משתה לבניו ויאמר לא באתי אלא למלוך על כל העולם שנאמר וישב ה' מלך לעולם ומפני מה אני מולך מפני שאתם מפרכסין במעשיכם הטובים ובתלמוד תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

¹¹⁷ עי' ירושלמי ברכות דף יז ע"ב: מפני מה התקינו שומע תפילה ברכה חמש עשרה כנגד ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא לעולם.

עי' שמ"ר פ"ז סי' ד: אנו מוצאין בדור המבול בישיבה דן אותם האלהים שנאמר (תהלים כט) ה' למבול ישב וכו' אבל לעתיד לבא הוא עומד ודן את עולמו בעמידה

¹¹⁸ עי' עוקצים (פ"ג מ"ב): אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט), יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום. עי' מסכת דרך ארץ זוטא פרק השלום: א"ר יהושע גדול הוא השלום שבשעה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד) שמח בהן הקב"ה ונתן להם תורתו וברכם בשלום שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. עי' ברכות ו ע"א: בזרוע עזו אלו תפילין שנאמר ה' עוז לעמו יתן. עי' זבחים קטז ע"א: אמר [בלעם] להם [למלכי אומות העולם] חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם וביקש ליתנה לבניו שנאמר ה' עוז לעמו יתן [מיד] פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו. עי' שמ"ר פ"ח סי' א: ישראל לובשין לבושו של הקב"ה ומהו לבושו של הקב"ה עוז שנאמר (שם צג) לבש ה' עוז התאזר ונתנו לישראל שנאמר (שם כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

¹¹⁹ מדרש תהלים: דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית. זה שאמר הכתוב (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם. מי חושב בלבו לעשות מצוה לפני ולא השלמתי לאחריו. מי עשה מילה ולא נתתי לו קודם הבן. וכו' מי שחשב בלבו לעשות מצוה ולא עשה, אני מעלה עליו כאלו עשה. שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש ונקרא על שמו, שנאמר, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. וכו' א"ר יוחנן, בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר פלוני, שפתותיו רוחשות ודובבות בקבר, שנאמר (שיר השירים ז, י) וחכך כיון הטוב. וכתב, (שם) דובב שפתי ישנים. לכך, ירננו על משכבותם. אמר דוד, (תהלים סא, ה) אגורה באהלך עולמים. וכי חשב דוד שהוא חי לעולמים. אלא א"ר יהודה, שיהו אומרים משמי בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אמר לו הקב"ה, חייך, אף על פי שאתה מת אין שמך זז מתוך ביתי לעולם, אלא, על כל קרבן וקרבן מזכירין אותך ואומרים שירים משלך, מזמור לדוד. ולא עוד, אלא אמר הקב"ה הואיל ואתה חשבת לבנות בית המקדש, אף על פי ששלמה בנך בונה אותו, על שמך אני קורא אותו ואני כותבו. שנאמר, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. לשלמה אינו אומר, אלא לדוד. וכו' אם חשב לעשות מצוה, ונאנס ולא עשה, הקב"ה מעלה עליו כאילו עשה. תדע לך, שהרי דוד חשב לבנות המקדש, ואף על פי שלא בנאו נכתב על שמו. שנאמר, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. מכאן, שכל מי שמצטער על הדבר נקרא על שמו. שכן מצינו במשה, על שנצטער בתורה וישב מ' יום ומ' לילה, נקרא על שמו. שנאמר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי. וכן דוד שנצטער עליו תחלה, נקרא על שמו. שנאמר, מזמור שיר חנוכת הבית. וכו' דבר אחר מזמור שיר. לפי ששני פעמים נבנה בית המקדש, אחד בנה שלמה ואחד בנה עזרא. לפיכך, מזמור שיר. מזמור על הראשון, ושיר על השני.

בזר¹²¹: (ה) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו¹²²: (ו) כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין כפי ולבקר רנה¹²³: (ז) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם¹²⁴: (ח) ה' ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: (ט) אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן¹²⁵: (י) מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך¹²⁶: (יא) שמע ה' ותנני ה' היה עזר לי¹²⁷: (יב) הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזני שמחה: (יג) למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך¹²⁸:

פרק לא

(א) למנצח¹²⁹ מזמור לדוד: (ב) בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם בצדקתך פלטני¹³⁰: (ג) הטה אלי אונך מהרה הצילני היה לי לצור מעוז לבית מצודות להושיעני: (ד) כי סלעי ומצודתי אטה ולמען שמך תנחני ותנהלני: (ה) תוציאני מרשת זו טמנו לי כי אתה מעוזי:

¹²⁰ עי' ויק"ר פל"ח סי' ו: כיון שרכב [מרדכי] על הסוס התחיל מקלס להקדוש ברוך הוא ואמר (תהלים ל) ארוממך ה' כי דליתני וכו' תלמידיו מה אמרו (שם) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו כי רגע באפו וגו' אותו רשע מהו אומר (שם) ואני אמרתי בשלוי וגו' ה' ברצונך העמדתה להררי עז אסתר מה אמרה אליך ה' אקרא מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך ישראל מה אמרו (שם) שמע ה' וחנני הפכת מספדי למחול לי א"ר פנחס ובק"ש היה עוסק ולא הפסיק שנאמר (תהלים ל) למען יזמרך כבוד [לשון אסתר רבה פ"י סי' ה: ורוח הקדש מה היתה אומרת (שם) למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך]. ועי' מדרש זוטא שיר השירים - פרשה ב: בזמן הבכורים שהיה שבט יהודה מביא והשיר בראשם וכו' הגיעו למקדש וכו' הגיעו לעזרה היו הלויים מכים בשיר ואומרים (אודך) [ארוממך] ה' כי דליתני (מאד) (תהלים ל' ב'). עי' פסיקתא רבתי - פרשה ב: וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה וגו' (שם ז' א') ואם אין אתה למד מכאן שהביא שלמה ארונו של דוד מן קברו א"ר ברכיה בשם ר' חלבו בשם דבי רבי שילא כתוב מלא הוא ארוממך ה' כי דליתני וגו' ה' העלית מן שאל חיי (תהלים ל' ב' וד') לפיכך אמר שלמה הואיל ובזכות דוד אבי עשה הקב"ה הריני אומר שירת חנוכת הבית לשמו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.

¹²¹ עי' לעיל הערה 89. עי' במ"ר פ"י סי' ב: היא מורידה לנואף לגיהנם הה"ד (שם ה) שאל צעדיה יתמכו, ושאל נקרא בור, דכתיב (תהלים ל) ה' העלית משאל נפשי חייטני מירדי בור.
¹²² עי' לעיל הערה 120.
¹²³ עי' ברכות דף ז ע"א: מנא לן דרגע רתח [הקב"ה] שנאמר כי רגע באפו חיים ברצונו.
¹²⁴ עי' לעיל הערה 120.
¹²⁵ עי' לעיל הערה 120.
¹²⁶ עי' מדרש תהלים י: אין בוצע אלא הנייה, כמו, (תהלים ל, י) מה בצע בדמי. עי' לעיל הערה 120.

¹²⁷ עי' לעיל הערה 120.
¹²⁸ עי' מגילה ד ע"א: חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך.

¹²⁹ עי' לעיל הערה. **Error! Bookmark not defined.**

¹³⁰ מדרש תהלים: זה שאמר הכתוב (ישעיה נ, י) מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו. בשעה שישאל נכנסין לבתי כנסיות, ואומרים לפני הקב"ה גאול אותנו. אומר להם, יש צדיקים ביניכם ויראי שמים. והם אומרים, לשעבר, וכו' אומר להם הקב"ה, בטחו בשמי והוא עומד עליכם. שנאמר (שם) יבטח בשם ה'. ולמה, שכל מי שבטח בשמי אני מצילו. תדע לך, שכן חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי והצלת אותם. שכן נבוכדנאצר אומר להם, (דניאל ג, כח) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די שלח מלאכיה ושזיב לעבדוהי די התרחיצו עלוהי. וכן דניאל, בשביל שבטח בי מלסתיו מן הבור. שנאמר (דניאל ו, כד) והוסק דניאל מן גובא. ולמה (שם) די הימן באלהיה. אמר דוד, הואיל וכך הוא הבטחון שכל הבוטח בך אתה מצילו, בך אני בוטח. וכו' אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם כל הימים שאנו משועבדים אנו בבושה. גאלתנו, אין לנו בושה. וכו' אמר דוד, רבונו של עולם כשתגיע הגאולה אין לנו בושה. שנאמר, בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם וכו' אמר ר' יהושע בן לוי, ראה כמה היא כח הבושה. שב' פעמים הוא מזכירה, ובו בלשון הוא מבייש לאומות העכו"ם, ובו מברך את הצדיקים. שנאמר, לא תבושו ולא תכלמו. וכו' כיון שראה דוד שכך היא הבושה קשה, התחיל מתפלל עליה, ואומר, בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם. וכו' ולפי שהם מתביישיין, אמר דוד, אל אבושה. למי היא הבושה, לרשעים, שנאמר (תהלים לא, יח) יבושו רשעים ידמו לשאול. עי' לעיל הערה. **Error! Bookmark not defined.**

(ו) בִּידֶךָ אֶפְקִיד רוּחִי פְדִיתָ אוֹתִי ה' אֵל אֱמֶת¹³¹: (ז) שְׁנֵאתִי הַשְׁמֵרִים הַכְּלִי שְׂוֹא וְאֲנִי אֵל ה' בְּמַחְתִּי¹³²: (ח) אֲגִילָה וְאֶשְׂמַחָה בְּחֶסֶדְךָ אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת עֵינַי יָדַעְתָּ בְּצָרוֹת נַפְשִׁי¹³³: (ט) וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִּי בְיַד אוֹיֵב הַעֲמַדְתָּ בְּמִרְחָב רַגְלִי¹³⁴: (י) חֲנִנִי ה' כִּי צָר לִי עָשָׂשָׁה בְּכַעַס עֵינַי נַפְשִׁי וּבְמַנִּי: (יא) כִּי כָלוּ בִּיגוֹן חַיִּי וּשְׁנוֹתַי בְּאֲנָחָה כָּשַׁל בְּעוֹנֵי כַחֵי וְעֲצָמֵי עָשָׂשׁוּ¹³⁵: (יב) מִכָּל צָרָרִי הֵייתִי חֲרָפָה וְלִשְׁכְּנֵי מָאֵד וּפְחַד לְמִידְעֵי רָאִי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי: (יג) נִשְׁפַּחְתִּי כְּמַת מִלֵּב הֵייתִי כְּכֹלִי אֶבֶד¹³⁶: (יד) כִּי שָׁמַעְתִּי דְבַת רַבִּים מְגוֹר מִסְבִּיב בְּהוֹסְדָם יַחַד עָלִי לְקַחַת נַפְשִׁי וְמָמוֹ: (טו) וְאֲנִי עָלִיךָ בְּמַחְתִּי ה' אֱמַרְתִּי אֱלֹהֵי אֲתָה: (טז) בִּידֶךָ עֲתַתִּי הֲצִילֵנִי מִיַּד אוֹיְבֵי וּמִדְּפָי: (יז) הָאִירָה פְּנִיךָ עַל עַבְדְּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְּחֶסֶדְךָ: (יח) ה' אֵל אֲבוֹשָׁה כִּי קָרַאתִיךָ יִבְשׁוּ רַשְׁעִים יִדְמוּ לְשֹׂאֵל¹³⁷: (יט) תִּתְּלַמְּנָה שִׁפְתֵי שְׁקָר¹³⁸ הַדְּבָרוֹת עַל צְדִיק

– מאיר הנ"ך –

¹³¹ עי' ברוכת ד ע"ב: אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מטתו וכו' אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אב"י אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת. עי' במ"ר פ"כ סי' כ: כשבא לישן מפקיד רוחו להקב"ה שנא' (תהלים לא) בידך אפקיד רוחי.

¹³² מדרש תהלים: שנאתי השומרים הבלי שוא. גן עדן אומר, שנאתי השומרים הבלי שוא. ולמי אני מחבב, למי שהוא משמר פקודיך. גיהנם אומר, אהבתי השומרים הבלי שוא. ולמי אני שונא, למי שהוא משמר פקודיך.

¹³³ עי' דב"ר פ"ד סי' ז: רבנין אמרין הפסוק הזה מדבר ביוסף אמר יוסף רבש"ע אגילה ואשמחה בחסדך שעשית עמי אילו נפרעת לי מאשתו של פוטיפרע ולא נתת לי את המלכות הייתי בגילה ובשמחה ועתה יש לי את המלכות הוי אגילה ואשמחה בחסדך וגו' אשר ראית את עניי זה יוסף שכתוב בו (שם קה) ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו ולא הסגרתני ביד אויב זה פוטיפרע העמדת במרחב רגלי שהשליט אותי על כל ארץ מצרים מנין שנאמר (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבואו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל ד"א אגילה ואשמחה בחסדך מדבר בישראל אמרו ישראל רבש"ע אגילה ואשמחה בחסדך שעשית עמנו שאילו נפרעת מן המצריים ולא נתת לנו את ממונם היינו שמחים שמחה וגילה יש לנו שנתת לנו את ממונם אשר ראית את עניי אלו ישראל שכתוב בהם (דברים כו) וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת וגו' ידעת בצרות נפשי אלו ישראל שכתוב בהם וימררו את חיייהם ולא הסגרתני ביד אויב זה פרעה הרשע שכתוב (שמות ט"ו) אמר אויב ארדוף העמדת במרחב רגלי שהרחבת את גבולי שנא' כי ירחיב וגו'.

¹³⁴ עי' הערה הקודמת.

¹³⁵ מדרש תהלים: כי כלו ביגון חיי. אמר ר' תנחום בר חי"א, ארבעה מתישין את הכח. העוון, והדרך, והתענית, והגלות. עוון, כשל בעוני כחי.

¹³⁶ עי' ברכות נח ע"ב: אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד.

¹³⁷ עי' לעיל הערה 130.

¹³⁸ עי' ב"מ עה ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק. עי' שמ"ר פנ"ב סי' ב: ד"א ויביאו את המשכן הה"ד (שם לא) תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאווה ובוז כיצד אדם מתודה ביום הכפורים אם בא יוה"כ אחר והזכיר עונותיו אומר לו הקב"ה תאלמנה שפתי שקר מהו עתק דברים של סילוקים כענין שנאמר (בראשית יב) ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' בגאווה ובוז אומר לו הקב"ה לא היה בידך עונות משל שנה זו שהיית מתגאה בגאווה ובוז ד"א תאלמנה שפתי שקר מדבר במשה בשעה שאמר הקב"ה לעשות לו משכן מיד אמר משה לישראל ויקחו לי תרומה היה משה עושה במשכן והיו ליציני ישראל אומרים אפשר שהשכינה שורה על ידי בן עמרם א"ר יוחנן ו' חדשים היה עוסק במשכן ג' חדשים עשאוהו וגו' חדשים קפלוהו אעפ"כ היו מליצין אחריו ואומרים הרי נעשה לא היה משה אומר שישרה שכינתו אצלו והקב"ה נתכוון להעמיד המשכן בחדש שנוולד בו יצחק אבינו לא עשה אלא כשהגיע אותו החדש אמר הקב"ה למשה ביום החודש הראשון תקים את המשכן אותה שעה אמרה רוח הקודש תאלמנה שפתי שקר אותם שמליצים אחר משה לא עשה אלא כיון שאמר האלהים למשה שיקים את המשכן התחילו טוענין אותו ובאין כל אחד וא' ממלאכתו שנא' ויביאו את המשכן אל משה:

עֲתָק בְּנִגְאוֹה וְבוֹז: (כ) מָה רַב טוֹבָךָ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ פְּעֵלְתָ לַחֲסִים כִּי נִגְדַּ בְּנֵי אָדָם¹³⁹:
 (כא) תַּסְתִּירֵם בְּסֶתֶר פְּנִיךָ¹⁴⁰ מִרְכְּסֵי אִישׁ¹⁴¹ תִּצְפְּנֵם בְּסֶכֶה מְרִיב לְשָׁנוֹת¹⁴²: (כב) בְּרוּךְ ה' כִּי הִפְלִיא חֶסְדּוֹ לִי בְּעִיר מְצוּר¹⁴³: (כג) וְאֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחַפְזִי נִגְרַזְתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֲכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחְנוּנֵי¹⁴⁴ בְּשׁוֹעֵי אֱלֹהִים: (כד) אֶהְבּוּ אֶת ה' כֹּל חֲסִידָיו אֲמוּנִים נֹצֵר ה' וּמְשַׁלֵּם עַל יָתֵר עֲשֵׂה נִגְאוֹה¹⁴⁵: (כה) חֲזְקוּ וַיֵּאמֶן לְבַבְכֶם כֹּל הַמִּיחָלִים לֵה'¹⁴⁶:

פרק לב

(א) לְדוֹד מִשְׁכִּיל אֲשֶׁרֵי נִשְׁוִי פֶשַׁע כְּסוּי הַטָּאָה¹⁴⁷: (ב) אֲשֶׁרֵי אָדָם לֹא יִחְשַׁב ה' לוֹ עוֹן וְאִין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה¹⁴⁸: (ג) כִּי הִחַרְשֵׁתִי בְּלוֹ עֲצָמֵי בְּשִׁאֲנָתִי כֹל הַיּוֹם: (ד) כִּי יוֹמָם וְלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי

– מאיר הנ"ך –

¹³⁹ מדרש תהלים: אמר רב, כל מי שנותן בה פגם, לא יראה באותה טובה. שנאמר (שם, כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכו' אמר רבי אבא בר כהנא, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם צפנתם לי את התורה ואת המצוות בעולם הזה, ואני צופן לכם מאותו הטוב שמתוקן לצדיקים לעתיד לבוא. שנאמר, מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ועי' ב"ר פ"א סי' י: מנין ששכרן של צדיקים קרויה מלאכה שנאמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. ועי' ש"פמ"ד סי' ד: כל מה שעשיתי עמך בעולם הזה חנם עשיתי עמך אבל שכרך מתוקן לעתיד לבא שכרך הרבה מאד היך מה דאת אמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, ועי' ש"פס"ב סי' ב: רבנן אמרי (שם לב) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך הוי בשעת סילוקן של צדיקים מהעולם הקב"ה מראה להן מתן שכרן. ועי' ש"פמ"ה סי' ו: א"ר אסי הסעודה של ג"ע ראו נביאים ומתן שכרן לא ראו שנאמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו וכן דוד אמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ועי' ש"פ"נ סי' ה: ארון שהתורה ניתנת בתוכו אתן לכם שכר טוב שאין בו הפסק שנאמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.
¹⁴⁰ עי' ב"ר פ"א סי' ו: מסתרתא זו גן עדן שנאמר (שם ד) למחסה ולמסתור מזרם וממטר ואומר (תהלים לא) תסתירם בסתר פניך.

¹⁴¹ עי' מדרש אגדת בראשית - פרק סח: והרכסים לבקעה אלו בני אדם הרשעים שכן דוד אומר תסתירם בסתר פניך מרוכסי איש וגו'.

¹⁴² מדרש תהלים: אמר ר' יונתן, שלשה לשונות [נאות] הן. לשון רומי, לקרב. לשון יוני, לדבר. לשון אשורית, לתפלה. הוי, תצפנם בסכה מריב לשונות.

¹⁴³ מדרש תהלים: בעיר מצור. זו רומי.

¹⁴⁴ עי' תנחומא אמור טז: הקב"ה שומע בשעה שאדם עומד ומהרהר בתפלה שנאמר (שם לא) אכן שמעת קול תחנוני.

¹⁴⁵ מדרש תהלים: אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה'. אלו שעונין אמן באמונה. אומר ברוך מחיה המתים, ועדיין לא בא, ומאמינים בי שאני מחיה המתים. אומר ברוך גאל ישראל, ועדיין לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו. והם מאמינים שאני עתיד לגאלם. הוי, אמונים נוצר ה'. עי' מכילתא בשלח ו: לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמנה שנא' (שמות ד) ויאמן העם וכה"א (תהלים לא) אמונים נוצר ה'. עי' תנחומא בשלח י: בשכר אמנה שהאמן אברהם אבינו בה' ירש העה"ז והעה"ב שנא' (בראשית טו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה וכן (שמות ד) ויאמן העם וכתוב (תהלים לא) אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה גאוה.

¹⁴⁶ מדרש תהלים: א"ר שמואל בר נחמן, בין עובד לאשר לא עבדו. אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים, לשונה מאה ואחד. מה כתיב, חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'. עי' לקמן הערה **Error! Bookmark not defined.** עי' פסיקתא דרב כהנא - נספחים אות ה: כנגד מי אמ' דוד מקר' זה לא אמרו אלא כנגד יש' שהיתה מצפה ומחמדת אימתי יחזור לביתו ומשמח בתורתו ואף הב"ה מחמד ומצפה אימתי יחזור לביתו ומשמח את כנסת יש' ואימתי כשיפרע מאדום הרשעה.

¹⁴⁷ מדרש תהלים: זה שאמר הכתוב (משלי טו, כד) ארח חיים למעלה למשכיל. מי שהוא מסתכל למעלה, מה כתיב עליו, אורח חיים למעלה למשכיל. וכו' וכן בדוד שנסתכל למעלה, נמלט. שנאמר, לדוד משכיל. וכן אתה מוצא בנבוכדנצר, שנאמר (דניאל ד, לא) עיני לשמיא נטלית. מה אם הרשעים שהן חייבים להקב"ה, כשמסתכלין למעלה, הקב"ה מוחל להם. לישראל, שהם בני אברהם יצחק ויעקב, אם מסתכלין, על אחת כמה וכמה. אמר דוד, אני מסתכל למעלה. שנאמר, לדוד משכיל. ומי שהוא מסתכל הוא כסוי חטאה. וכן הוא אומר, (שמואל-א יח, יד) ויהי דוד בכל דרכיו משכיל. ואומר, (שם, טו) וירא שאול כי הוא משכיל מאד. ומפני שהיה משכיל, היה כסוי חטאה. שהיה פורש ממעשיו, והודה לפני הקב"ה. וכן הוא אומר, חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי. עי' ספרי פינחס ו: דוד אמר אל יכתב סורחני שנא' תהלים לב לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. משה אמר יכתב סורחני. ברכות לד ע"ב: חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. עי' יומא פו ע"ב: אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה

יָדָךְ נְהַפְּךָ לְשָׂדֵי בְּחֶרְבְּנִי קִיֵּץ סֵלָה: (ה) חֲטָאתִי אוֹדִיעֶךָ וְעֹנִי לֹא כִסִּיתִי אֲמַרְתִּי אוֹדָה עָלַי פֶּשַׁעִי לֹהֵ' וְאַתָּה נִשְׂאֵת עֵזֶן חֲטָאתִי סֵלָה¹⁴⁹: (ו) עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֹסֵד אֱלֹהֶיךָ לְעַתְּ מִצָּא¹⁵⁰ רַק לְשִׁטְף מִיָּם רַבִּים אֵלָיו לֹא יִגִּיעוּ: (ז) אֶתָּה סֹתֵר לִי מִצָּר תִּצְרַנִּי רַנִּי פִלְט תְּסוּבְּנִי סֵלָה¹⁵¹: (ח) אֲשַׁבֵּלְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זֶה תִלְךָ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינַי¹⁵²: (ט) אֵל תִּהְיֶה כְּסוּם כְּפֶרֶד אֵין הִבִּין¹⁵³ בְּמַתְגַּ וְרִסָן עֲדִיו לְכֹלֹם בַּל קָרַב אֵלֶיךָ: (י) רַבִּים מְכַאוֹבִים לְרִשְׁעֵ וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' חֹסֵד יְסוּבְּנִי¹⁵⁴: (יא) שְׁמַחוּ בַּה' וְגִילוּ צְדִיקִים וְהִרְנִינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לַב'¹⁵⁵:

וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום.
¹⁴⁸ מדרש תהלים: אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון. אמר רבי יוסי בר' יהודה, שאם עשה תשובה שלימה שלבו עקור עליו, הקדוש ברוך הוא מרחמו ומוחל לו. וכו' רבי אליעזר בן יעקב אומר, עונות שהתודה עליהם שנה זו, אסור להתודות עליהם שנה אחרת. ועליו הכתוב אומר, (משלי כו, יא) ככלב שב על קיאו. ורבנן אמרי, עבירות שהתודה עליהם שנה זו, צריך להתודות עליהם שנה אחרת. וכו' א"ר הונא בר אבהו, בשבילך כתבתי על עצמי, כביכול, שאני שכחן. שנאמר (מיכה ז, יח) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע. דאנשי חובין. וכן הוא אומר, (ישעיה מט, טו) גם אלה תשכחנה. לכך אמר דוד, אשרי נשוי פשע. ואין ברוחו רמיה. שלא עשה תפלתו של רמיות. הבוטח בה' חסד יסובבנו.

¹⁴⁹ עי' לעיל הערה 147. עי' שמ"ר פמ"ז סי' ט: בתחלה עשה אותו חטא אחד ועון אחד ולבסוף אמר ואתה נשאת עון חטאתי סלה. עי' פרקי דרבי אליעזר פרק כ: באחד בשבת נכנס אדם במי גיחון העליון עד שהגיעו מים עד צוארו ונתענה שבעה שבתות ימי' עד שנעשה גופו כמין כברה. אמר אדם לפני הקב"ה רבון כל העולמים העבר נא חטאתי מעלי וקבל את תשובתי וילמדו כל הדורות שיש תשובה ואתה מקבל תשובת השבים. מה עשה הקב"ה פשט יד ימינו והעביר את חטאתו מעליו וקבל את תשובתו שנאמר חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי סלה מן העולם הזה וסלה מן העולם הבא.

¹⁵⁰ עי' ברכות ח ע"א: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר רבי חנינא לעת מצא זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב וגו' רבי נתן אומר לעת מצא זו תורה שנאמר כי מוצאי מצא חיים וגו' רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה שנאמר למות תוצאות וכו' רבי יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה וכו' מר זוטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו. עי' ירושלמי ברכות ל ע"ב: יהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה מה טעם על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא מהו לעת מצוא לעת מצוין של יום. עי' תנחומא מקץ י: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב) מהו לעת מצוא א"ר אבא לעת מצוא הזקנה צריך אדם להתפלל על זקנתו שתהא עיניו רואות ופיו אוכל ורגליו מהלכות שבזמן שאדם יזקין הכל מסתלק ממנו.

¹⁵¹ עי' תנא דבי אליהו רבה יח: אין רני זו אלא תורה שנאמר (תהלים לב) אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה מה כתיב בתריה שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב. עי' מדרש תהלים קמ: רצונך שאפלטך מיד רשעים, רנן לפני ואני מפלטך. (תהלים לב, ז) רני פלט תסובבני סלה.

¹⁵² עי' ילקוט תהלים רמז תשיט: אשכילך ואורך בדרך זו תלך וגו'. מהו איעצה עליך עיני מרמז בעיניו, למלך שעשה סעודה לכל בני פלטין שלו והיה לו שם אוהב אחד והיה אוהבו יותר מדאי, כיון שבא התמחויו לפנייהם היה מנהה אחת טובה היה המלך מרמז לאותו אוהבו שיטול אותה המנה ולא היה מבין, מה עשה המלך נטלה בידו ונתנה לאוהבו, כך כשבא הקב"ה לחלוק כל הארצות לכל האומות לכ אומה ואומה נטלה כפלים מארץ ישראל שנאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים גבול עמים אין כתיב כאן, והיה הקב"ה מרמז לישראל שיטלו ארץ ישראל ולא היו רוצים שהיתה קטנה מכל הארצות, נטלה בידו ונתנה להם שנאמר ואתן לך ארץ חמדה.

¹⁵³ עי' תנחומא כי תצא ו: זכור את אשר עשה לך וגו' כך פתח רבי תנחומא בשם רבי יודן בשם רבי איבו ואמר אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וגו' (תהלים לב) ששה דברים נאמרו בסוס אוכל הרבה ומוציא קימעא ואוהב זנות ואוהב מלחמה ומואס שינה ורוחו גסה ויש אומרים אף מבקש להרוג בעליו במלחמה אל תהיו כסוס כפרד אמר הקב"ה לישראל אל תהיו כסוס כפרד שאין בהן בינה ומה עסקו של סוס אם אדם הולך ליתן לו מאכל ליתן עליו תכשיטין בולם ועוקם צוארו ומבעטו וכן הפרד אבל אתם אל תהיו כן אלא הוו זהירין למזגיה לטבא טיבותיה ולמזגיה לבישא בישתיה לטבא טיבותיה לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לבישא בישתיה זכור את אשר עשה לך וגו'.
¹⁵⁴ עי' ויק"ר פט"ו סי' ד: משל למטרונה שנכנסה לתוך פלטין של מלך כיון דחמית מגלביא תלן דחלת אמר לה המלך אל תתייראי אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמוח כך כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו א"ל משה אל תתייראו אלו לאר"ה אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח שנאמר (תהלים לב) רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו. רבי ור' ישמעאל

פרק לג

(א) רָנְנוּ צְדִיקִים בַּה' לַיְשָׁרִים נְאוּה תְהִלָּה¹⁵⁶: (ב) הוֹדוּ לַה' בְּכִנּוּר בְּנִבְלָ עֲשׂוֹר זָמְרוּ ל¹⁵⁷:
 (ג) שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חֲדָשׁ¹⁵⁸ הִיטִיבוּ נֶגֶן בְּתִרְוָעָה: (ד) כִּי יִשָּׁר דְּבַר ה' וְכָל מַעֲשָׂיו בְּאִמּוֹנָה: (ה)
 אֱהָב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ¹⁵⁹: (ו) בְּדַבַּר ה' שָׁמַיִם נִעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּי כָל
 צְבָאָם¹⁶⁰: (ז) כַּיֵּם כַּיֵּם נִתְּן בְּאוֹצְרוֹת תְּהוֹמוֹת¹⁶¹: (ח) יִירָאוּ מֶה' כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ

ברבי יוסי היו יושבים ועוסקים במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשכה מן המנחה ולמעלה שיירו בה אלף בית אחת אמרו למחר אנו גומרין אותה כשעלה רבי נכשל באצבעו הקטנה קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע. עי' איכ"ר פ"ד סי' כג: חרס כל שהוא ר' זעירא בשם ר' שמואל אמר מגופת חבית וחרסית מותר לטלטלן בשבת השליכן לאשפה אסור לטלטלן בשבת (שם) והבוטח בה' חסד יסובבנו ר' אלעזר בצראה ור' תנחום בשם ר' אחא אמרו אפילו רשע וחוזר בו הקב"ה מקבלו שנאמר והבוטח בה' חסד יסובבנו.

¹⁵⁵ מדרש תהלים: שמחו בה' וגילו צדיקים. ר' יודן בשם ר' ברכיה אמר, שלא יהו הצדיקים אומרים יצאנו מכלל ישרים. עי' שמר, פ"ט סי' ז: משל למלך שנשא אשה במדינת הים הגיעה גלים עד שלא נכנסה אצלו א"ל לא תזכרי כל הגלים שעברו עליך אלא אותו יום שפלטת מהם תהא זוכרת אותו עשי אותו שמחה בכל שנה כך ישראל נגלה עליהם הקב"ה לגאלם וכמה גלים קשים עברו עליהם ועשה להם תשועה לכך הזהירן שיהיו שמחים בהם בכל שנה ושנה שנאמר (תהלים לב) שמחו בה' וגילו צדיקים. עי' מדרש שמואל ד: גדול כחן של צדיקים שאין כל העולם כולו ומלואו מקלסין את הקב"ה אלא מחצי השם. שנאמר, (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה הללויה. אבל הצדיקים מקלסין להקב"ה בשם שלם. (שם צו, יב) שמחו צדיקים בה'. ועי' מדרש משלי יב: אלו שתי כליות של אדם שהן מיעצין עמו. שנאמר, וליועצי שלום שמחה. ולא עוד, אלא שנקראו צדיקים. אימתי, בזמן שמיעצין את האדם לטובה, שנאמר (שם לב, יא) שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב.

¹⁵⁶ מדרש תהלים: רננו צדיקים בה'. זה שאמר הכתוב (שיר ד, יא) נופת תטופנה שפתותיך. אמר הקב"ה אני אוהב לשמוע את קולך. בין משבחת בין מרננת, אל תמנעי קולך. (שם ב, יד) כי קולך ערב. וכו' הכל מרננים. צדיקים מרננים, שנאמר, רננו צדיקים. ורשעים מרננים. את מוצא בפרעה, כיון שבאו משה ואהרן, התחיל אומר, (שמות ט, כז) ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. אבל אין הרשעים מרננים לפניו עד שמביא עליהם מכות. אבל הצדיקים אינן כן, רננו צדיקים, אל ה' אין כתיב כאן, אלא בה'. בזמן שהן רואין מיד מרננין. שנאמר (שם יד, לא) וירא ישראל את היד הגדולה. מיד, (שם טו, א) אז ישיר משה. וכו' אף על פי שהכל מרננין לפניו, רינן של צדיקים ושל ישרים נאים מן הכל. שנאמר, רננו צדיקים. עי' סוטה ט ע"א: לישרים נאוה תהלה אל תקרי נאוה תהלה אלא נוה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם.

¹⁵⁷ עי' ערכין יג ע"ב: כנור של מקדש של שבעת נימין היה וכו' ושל ימות המשיח שמונה וכו' של עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו. עי' לקמן הערה. **Error! Bookmark not defined.**

¹⁵⁸ מדרש תהלים: שירו לו שיר חדש. למי שעשה חדשה, שהניח שמים ושיכן בארץ. שנאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש.

¹⁵⁹ עי' סוכה מט ע"ב: כל העושה [אוהב – ילקוט תהלים תשכ] צדקה ומשפט כאילו מילא כל העולם כולו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ.

¹⁶⁰ עי' ר"ה לב ע"א: עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי ניהו ויאמר דבראשית תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו. עי' חגיגה יד ע"א: כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך אחד שנאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. עי' ב"ר פ"ג סי' ב: בדבר ה' שמים נעשו וגו' רבי יהודה בר סימון אמר לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו אלא בדבר ה' וכבר שמים נעשו. עי' פדר"א ז: דבר אחד אמר הקדוש ברוך הוא נבראו השמים למכון כסא מלכותו, שנאמר (תהלים לג, ו), "בדבר ידוד שמים נעשו", אבל בצבא השמים יגיעה הרבה נאמר בה, שנאמר (תהלים לג, ו), "וברוח פיו כל צבאם", מה עשה הקב"ה נפח ברוח נשמת פיו ונבראו כל צבא השמים בבת אחת, שנאמר (תהלים לג, ו), "וברוח פיו כל צבאם".

¹⁶¹ עי' יומא ט ע"ב: כי מטי רבי יונתן להאי קרא בכי אמר מאן דכתיב ביה כנס כנד מי הים נעשית לו מסכה צרה. עי' תענית ט ע"ב: כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהומות. עי' במ"ר פ"ח סי' כב: יתברך שמו של ממ"ה הקב"ה שברא את עולמו בחכמה ובתבונה לנפלאותיו אין חקר ולגדולתו אין מספר דכתיב (תהלים לג) כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מהו כונס כנד כשברא הקב"ה את עולמו אמר לו לשר של ים פתח פיק ובלע כל מימות בראשית אמר לפניו רבש"ע דיי שאעמוד בשלי התחיל לבכות בעט בו והרגו שנאמר (איוב כו) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב את מוצא ששר של ים רהב שמו מה עשה הקב"ה כבשן ודרכן וקבלן הים.

יגורו כל יִשְׁבֵי תִבְלִ: (ט) כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא צְוָה וַיַּעֲמֵד¹⁶²: (י) ה' הַפִּיר עֲצַת גּוֹיִם הַנִּיא מִחֲשָׁבוֹת עַמִּים: (יא) עֲצַת ה' לְעוֹלָם תַּעֲמֵד מִחֲשָׁבוֹת לְבוֹ לְדָר וְדָר: (יב) אֲשֶׁרִי הַגּוֹי אֲשֶׁר ה' אֶלְהִי הָעַם בָּחַר לְנַחֲלָה לּוֹ: (יג) מִשְׁמַיִם הִבִּיט ה' רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: (יד) מִמְּכוֹן שְׁבָתוֹ הַשְּׁגִיחַ אֶל כָּל יִשְׁבֵי הָאָרֶץ: (טו) הַיָּצַר יַחַד לְבָם הַמְבִיֵן אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם¹⁶³: (טז) אֵינן הַמְלִיךְ נוֹשָׁע בְּרָב חֵיל גְּבוּר לֹא יִנְצֵל בְּרָב כַּח: (יז) שֶׁקֶר הַסּוֹס לְתַשׁוּעָה וּבְרָב חֵילוֹ לֹא יִמְלֵט: (יח) הִנֵּה עֵינַי ה' אֶל יִרְאִיו לְמִיחָלִים לְחֲסֵדוֹ¹⁶⁴: (יט) לְהַצִּיל מִמּוֹת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בְּרַעֲב¹⁶⁵: (כ) נַפְשָׁנוּ חֲפָתָה לְה' עֲזָרְנוּ וּמִגִּנְנוּ הוּא¹⁶⁶: (כא) כִּי בּוֹ יִשְׁמַח לְבָנּוּ כִּי בְשֵׁם קִדְשׁוֹ בְּטָחְנוּ¹⁶⁷: (כב) יְהִי חֲסִדְךָ ה' עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לְךָ:

פרק לד

(א) לְדָוִד בְּשָׁנוֹתָו אֶת טַעְמוֹ לְפָנַי אֲבִימְלִיךְ וַיִּגְרָשֶׁהוּ וַיִּלְךְ¹⁶⁸: (ב) אֲבָרְכָה אֶת ה' בְּכָל עַת תְּמִיד תִּהְלֶתוּ בְּפִי: (ג) בְּה' תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנוּיִם וַיִּשְׁמָחוּ: (ד) גִּדְלוּ לְה' אֶתִי וְגִרוּמָמָה

– מאיר הנ"ך –

¹⁶² עי' שבת קנב ע"א: מאי דכתיב כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמד אלו בני. עי' מדרש תהלים קיט: אמר הקב"ה, על מה השמים עומדים, על אותו דבר שאמרת, (בראשית א, ו-ז) יהי רקיע בתוך המים. ויהי כן. וכתיב, (תהלים לג, ט) כי הוא אמר ויהי וגו'. אותו הדבר שאמר הוא עשה. לכך נאמר, (שם) הוא צוה ויעמוד.

¹⁶³ עי' ר"ה טז ע"א: בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם.

¹⁶⁴ עי' ב"ר פ"מ ס' א: עין ה' אל יראיו זה אברהם שנאמר (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה למיחלים לחסדו שנאמר (מכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו'. עי' במ"ר פ"ה ס' א: הנה עין ה' אל יראיו וגו' זה שבטו של לוי שהם יושבים ומקוים לחסרו של הקב"ה וכי כל הבריות אינן מיחלים לחסדו של הקב"ה אלא ביותר שבטו של לוי שלא נטלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם שאין להם כלום בעולם אלא חסדו של הקב"ה הוי למיחלים לחסדו. עי' לקמן הערה 179.

¹⁶⁵ עי' ב"ר פ"מ ס' א: להציל ממות נפשם ממיתתו של נמרוד ולחיותם ברעב ויהי רעב בארץ. עי' במ"ר פ"ה ס' א: ולהציל ממות נפשם מן מיתה עצמה ולחיותם ברעב אלו כ"ד מתנות כהונה שנתנו לשבט לוי' במקדש ועשרה בגבולין וד' בירושלים הוי ולחיותם ברעב א"ר אלעזר בן פדת מאיזו מיתה היו נצולים אם ממיתה של עולם הרי אין בריה שאין מתה מהו להציל ממות נפשם אלא ממיתת הארון כיצד א"ר אלעזר בן פדת בשם ר' יוסי בן זמרא בשעה שהיו ישראל נוסעין היו שני ניצוצין של אש יוצאין מתוך שני בדיו של ארון כדי לפגוע שונאיהם ומניין שכן משה אומר לישראל מה אתם מתייראין מן בני ענק וכי קשים הם מאותן שהיו באים כנגדנו והיה הארון שורפן וכן הוא אומר (דברים ט) וידעת היום כי ה' אלהיך הוא העובר לפניך וגו' מכאן אתה דורש שהיו ב' ניצוצין מקדמין לפניהם אמר להם הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך וכיון שהיו הניצוצין יוצאין היתה האש שפה בטועני הארון והיו נשרפים ומתמעטין. עיי, ש' ס' ט: אמר הקב"ה כשם שעשיתי לבני קהת על שהיו יראים אותי כבדתים וחלקתי להם כבוד והזהרתי עליהם להציל ממות נפשם כך כל מי שהוא מתיירא ממני אני מכבדו ואיני מכרית שמו מן העולם ממי את למד מבני יונדב בן רכב על ידי שעשו רצוני מה כתיב בהם (ירמיה לה) לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ומה אם אותן שהם גרים כך עשיתי להם לישראל שהם בני אוהבי בני ידידי על אחת כמה וכמה כשהם עושים רצוני שהם עומדים לפני כל הימים שנא' (ישעיה מח) לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ואומר (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום.

¹⁶⁶ עי' מדרש תהלים קמט: ומה ראו לומר שירה בשמחה, שהן רואין ושמחין עמו. שנאמר (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו. וכתיב, (שם קה, ג) התהללו בשם קדשו. וכתיב, (שם לג, כ) נפשנו חכתה לה' וגו'. אמר הקב"ה, אתם רואים אותי ושמחים וגלים, וגם אני רואה אתכם ואני גל ושמח.

¹⁶⁷ עי' שמ"ר פ"ב ס' ג: זבדי בן לוי ורבי יוסי בן פטרוס ור' יהושע בן לוי קראו כל אחד ואחד מהן בשעת סילוקן מן העולם אחד מהן קרא והאחד קרא (שם לג) כי בו ישמח לבנו הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן ומשמחן.

¹⁶⁸ לדוד בשנותו את טעמו. זה שאמר הכתוב (קהלת ג, יא) את הכל עשה יפה בעתו. וכו' אמר דוד לפני הקב"ה, וכו' כל מה שעשית יפה עשית. אבל השטות שבראת, מה הנאה יש לפניך. כשאדם מהלך בשוק ומקרע את בגדיו והתינוקות רצין אחריו והעם משחקין ממנו, זה נאה לפניך. אמר לו הקב"ה, דוד, על השטות אתה קורא תגר, חייך, שתצטרך לו. וכו' לא עשה מעט, עד שהלך דוד אצל אכיש, שנאמר (שמואל א-כא, יא) ויקם דוד ויברח מפני שאול. אמר לו הקב"ה, דוד, אצל

שָׁמוּ יַחְדָּו¹⁶⁹: (ה) דְּרִשְׁתִּי אֶת ה' וְעֲנֵנִי וּמִכָּל מְגוּרֹתַי הַצִּילֵנִי: (ו) הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנִהְרֻ וּפְנִיָהֶם אֶל יַחְפְּרוּ¹⁷⁰: (ז) זֶה עֲנֵי קָרָא וְה' שָׁמַע וּמִכָּל צְרוּתָיו הוֹשִׁיעוּ¹⁷¹: (ח) הִנֵּה מִלְאָךְ ה' סָבִיב לִירְאָיו וַיִּחְלָצֵם¹⁷²: (ט) טַעְמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה' אֲשֶׁרֵי הִגְבֵּר יַחֲסֶה בּוֹ¹⁷³: (י) יִרְאוּ אֶת ה' קִדְשׁוֹ כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו¹⁷⁴: (יא) כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבּוּ וְדִרְשִׁי ה' לֹא יַחֲסְרוּ כָּל טוֹב¹⁷⁵: (יב) לָכוּ בְּנִים שָׁמְעוּ לִי יִרְאֵת ה' אֶלְמָדְכֶם¹⁷⁶: (יג) מִי הָאִישׁ הֶחְפִּץ חַיִּים אֲהַב יָמִים לְרְאוֹת טוֹב: (יד)

אכיש אתה הולך, אתמול הרגת גלית, ואחיו של גלית שומר ראשו של אכיש הוא ועדין לא נסתפג דמו, ואתה הולך אצלו וחרבו בידך. כיון שראו אותו, אמרו, הרי אגיסו בא ברגליו. אמרו לו, הרי דוד שהרג אחיך. באו אצל אכיש, אמרו לו, נהרוג למי שהרג את אחינו. וכו'. התחיל דוד מבקש, ומתפלל ואומר, רבונו של עולם ענני בשעה הזו. אמר לו הקדוש ברוך הוא, מה את מבקש. אמר לו, מאותו השטות שבראת, שקראתי עליך תגר. אמר לו ולא אמרתי לך, (משלי יג, יג) בז לדבר יחבל לו. הואיל וכן הוא, אני נותנו לך. לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך. וכי אבימלך היה, והלא אכיש היה, ולמה נקרא שמו אבימלך. שהיה צדיק כאבימלך. וכו' עשה עצמו כשוטה, ומשנה עצמו, והיה כותב על הדלתות, אכיש מלך גת חייב לי מאה רבוא ואשתו חמשים. ובתו של אכיש היתה היא ואמה שוטות. והיו צועקות שתיהן ומשטות מפנים, ודוד היה צועק ומשטה בחוץ. אמר להם אכיש, וכי יודעים אתם בי שחסר משוגעים אני. באותה השעה שמח דוד שיצא לו השטות, ומתוך אותה השמחה עשה לו השירה הזאת. אמר לו הקב"ה, דוד, טובה היא השטות. הדא הוא דכתיב, אברכה את ה' בכל עת. וכן הוא אומר, את הכל עשה יפה בעתו. וכן את מוצא בתחלת בראשית, (בראשית א, לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ועיי"ש קמב: כשהצדיקים נכנסים לצרה אין מענין עצמן אלא על הקב"ה. וכן אמר הכתוב, (תהלים לד א) לדוד בשנותו את טעמו וגו'. (שם ב) אברכה את ה' בכל עת וגו'.

¹⁶⁹ עי' ברוכת מה ע"א: שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן וכו' מנא הני מילי אמר רב אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו וכו' אמר רב חנן בר אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. עי' מכילתא בא טז: כשהוא קורא בשמו יהו עונין אחריו בשכמל"ו וכן (תהלים לד) גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו יחדו.

¹⁷⁰ עי' מדרש תהלים לב: מי שהוא מסתכל למעלה, מה כתיב עליו, אורח חיים למעלה למשכיל. בניו של קרח שנסתכלו למעלה, נמלטו. וכן הוא אומר, (תהלים לד, ו) הביטו אליו ונהרו. ואביהם שלא נסתכל למעלה, ירד למטה. שנאמר (במדבר טז, לג) וירדו הם וכל אשר להם. ועי' מדרש אגדת בראשית יא: כל מי שצריך להתרפאות יסתכל בהב"ה ויתרפא שנאמר הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו.

¹⁷¹ עי' מדרש אגדת בראשית פד: אמר לפניו רבש"ע מתבייש הייתי לקרותך שאני עני אמר לי אין את יודע שאם יקרא אותי עני לו אני שומע שנאמר זה עני קרא וה' שמע.

¹⁷² עי' יבמות קב ע"ב: חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם. ועי' מנחות מג ע"ב: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחיזוק שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. עי' שמ"ר פל"ב סי' ו: הנה אנכי שולח מלאך הה"ד (תהלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם עושה אדם מצוה אחת הקב"ה נותן לו מלאך אחד לשמרו שנאמר חונה מלאך ה'.

¹⁷³ שמ"ר פי"ז סי' ב: למה נמשל הקב"ה לתפוח לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח כך הקב"ה חכו ממתקים וכלו מחמדים ונראה לעובדי כוכבים ולא רצו לקבל התורה והיתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש ויש בו טעם וריח טעם מנין שנא' (תהלים לד) טעמו וראו כי טוב ה'. עי' ילקוט תהלים תשכ: אם אכל אדם וברך הוא ממליך לבוראם הוי טעמו וראו כי טוב ה'.

¹⁷⁴ עי' ב"ר פצ"ז סי' א: יראו את ה' קדושו א"ר עזריה בשעה שבירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופניו מצהילות והשבטים אומרין דין כל עמא עם קיימא בשביל שהוא מלך עם מן דקיימין קיימין אמר להם יעקב אבינו יראו את ה' קדושו אנא מספקא לכוליה.

¹⁷⁵ עי' ירושלמי יבמות ח ע"ב: ראה את רבי יהושע וקרא עליו (ישעיה כח) את מי יורה דעה. זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה. את ר"ע וקרא עליו (תהלים לד) כפירים רשו ורעבו. עי' תנא דבי אליהו זוטא א: א"ל אתה הוא עקיבא הדרשן ששמך הולך בכל העולם מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל קרא עליו מקרא זה (שם לד) כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב.

¹⁷⁶ עי' מדרש אגדת בראשית פב: בשעה שהצדיקים נפטרין מן העולם. אינן מצוין לבניהם לאע"ימון ולא על ידי נכסים אלא בשביל יראתו של הקדוש ברוך הוא וכן מוצא בדוד מה כתיב ויקרבו ימי דוד וגומר ושמרת וגו' (מ"א ב א וג) אף יעקב צוה לבניו בשביל יראתו של הב"ה שנאמר יראת ה' אלמדכם.

נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה¹⁷⁷: (טו) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו¹⁷⁸:
 (טז) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם¹⁷⁹: (יז) פני ה' בעשי רע להכרית מארץ זכרם¹⁸⁰:
 (יח) צעקו וה' שמע ומכל צרותם הצילם¹⁸¹: (יט) קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח
 יושע¹⁸²: (כ) רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ה'¹⁸³: (כא) שמר כל עצמותיו אחת מהנה לא
 נשברה¹⁸⁴: (כב) תמותת רשע רעה ושאני צדיק יאשמו: (כג) פדה ה' נפש עבדיו ולא
 יאשמו כל החסים בו¹⁸⁵:

פרק לה

(א) לדוד ריבה ה' את יריבי לחם את לחמי¹⁸⁶: (ב) החזק מגן וצנה וקומה בעזרת¹⁸⁷: (ג)
 והרק חנית וסגר לקראת רדפי אמר לנפשי ישעתך אני¹⁸⁸: (ד) יבשו ויכלמו מבקשי נפשי

– מאיר הנ"ך –

¹⁷⁷ עי' ע"ז יט ע"ב: מכריז רבי אלכסנדר מאן בעי חיי מאן בעי חיי כנוף ואתו כולי עלמא לגביה
 אמרי ליה הב לן חיי אמר להו מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו'.

¹⁷⁸ עי' שם: שמא יאמר אדם נצרת לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה [אלך] ואתגרה בשינה תלמוד
 לומר סור מרע ועשה טוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתך אל תעזבו.
 עי' מדרש תהלים א: רבי שמעון בן יוחאי אומר, ישב אדם ולא עשה עבירה נותנין לו שכר כעושה
 מצוה. רבי זעירא אמר, והוא שבאת לידו וניצל ממנה. שנאמר (תהלים לד, טו לז, כז) סור מרע
 ועשה טוב. סור מרע על מנת לעשות טוב. עי' ברכות דף ו ע"ב: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל
 שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו. ועי' ויק"ר
 פ"ט סי' ט: אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה ברם הכא
 (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו בקשהו למקומך ורדפהו למקום אחר. ועי' דב"ר פ"ה סי' יד: מהו
 בקש שלום ורדפהו מעשה ברבי מאיר שהיה יושב ודורש וכו' הלכה אותה אשה לביתה שהיה ליל
 שבת ומצאה הנר שלה שכבה אמר לה בעלה היכן היית עד עכשיו אמרה לו שומעת הייתי לרבי
 מאיר דורש והיה אותו האיש ליצן אמר לה בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בפניו
 של רבי מאיר יצאה לה מביתו נגלה אליהו זכור לטוב על רבי מאיר אמר לו הרי בשבילך יצאה
 האשה מביתה הודיעו אליהו זכור לטוב היאך היה המעשה מה עשה רבי מאיר הלך וישב לו
 בבהמ"ד הגדול באתה אותה אשה להתפלל וראה אותה ועשה עצמו מתפסק אמר מי יודע ללחוש
 לעין אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו א"ל אמרי לבעליך הרי רקקתי בפניו של
 רבי מאיר א"ל לך התרצי לבעליך ראה כמה גדול הוא כחו של שלום.

¹⁷⁹ שיהש"ר פ"ח סי' יט: בשעה שישראל עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא מביט אליהם בשתי
 עיניו הדא הוא דכתיב (תהלי' ל"ד) עיני ה' אל צדיקים ובשעה שאין עושים רצון הקב"ה מביט להם
 בעינו אחת שנא' (שם ל"ג) הנה עין ה' אל יראיו על הרי בשמים.

¹⁸⁰ עי' לקמן הערה. **Error! Bookmark not defined.**

¹⁸¹ עי' שמ"ר פכ"א סי' א: ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי הה"ד (תהלים לד) צעקו וה' שמע
 מהו כן אלא שתי ירושות הנחיל יצחק לשני בניו הנחיל ליעקב הקול וכה"א (בראשית כו) הקול
 קול יעקב והנחיל לעשו הידים וגו' ויעקב מתגאה בירושתו שנא' (דברים כו) ונצעק אל ה' אלהי
 אבותינו לע"ל שניהן נוטלין שכרן עשו נטל שכרו שנאמר (ישעיה לד) כי רותה בשמים חרבי הנה
 על אדום תרד ויעקב נטל שכרו שנאמר (ירמיה ז) קול ששון וקול שמחה לכך כתיב צעקו וה' שמע
 לפי שצעקו בני ישראל על הים שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' שמע הקב"ה תפלתם ואמר
 למשה מה תצעק אלי כבר שמעתי צעקתם (צעקתך) דבר אל בני ישראל ויסעו.

¹⁸² עי' ויק"ר פ"ז סי' ב: ההדיט הזה אם משמש הוא בכלים שבורים גנאי הוא לו אבל הקדוש
 ברוך הוא כלי תשמישו שבורים שנאמר (שם לד) קרוב ה' לנשברי לב.

¹⁸³ עי' ב"ר פע"ט סי' ב: רבות רעות צדיק וגו' רבות רעות זה עשו ואלופיו צדיק זה יעקב ומכולם
 יצילנו ה' ויבא יעקב שלם.

¹⁸⁴ עי' מדרש תהלים לב: א"ר יהודה בר' סימון, אמר הקב"ה, רמ"ח אברים יש בך, ורמ"ח מצוות
 עשה יש בתורה. אם קיימת רמ"ח שבתורה אני מקיים רמ"ח אברים שבגופך, שנאמר (תהלים לד,
 כא) שומר כל עצמותיו.

¹⁸⁵ פודה

¹⁸⁶ מדרש תהלים: לדוד ריבה ה' את יריבי. זה שאמר הכתוב (ישעיה נא, כא) לכן שמעי נא זאת
 עניה ושכורת ולא מיין. וממה את שכורה, מן הצרות ולא מיין הרבה. לפי שעומדין עלי ואין לי מי
 שילחום בעדי אלא אתה. וכן הוא אומר, (תהלים ט, יג) כי דורש דמים אותם זכר. וכו' רבת ה' ריבי
 נפשי שמעת חרפתם. ה' עמוד אתה עלי. וכן דוד אומר, (תהלים ס, יג) הבה לנו עזרת מצר. לכן
 אמר דוד, ריבה ה' את יריבי. יכול עבד בשר ודם לומר לבעליו, ריבה אדוני אויבי וצא והלחם עלי.
 והקדוש ברוך הוא אמר לדוד, עסוק בתורה ואני לוחם את מלחמתך.

יִסְגּוּ אַחֲרָיו וַיִּחַפְּרוּ חֲשָׁבֵי רַעְתִּי: (ה) יִהְיוּ כְּמִיץ לִפְנֵי רוּחַ וּמִלֵּאדָּה ה' דּוֹחָה¹⁸⁹: (ו) יִהְיֶה דְרָכָם חֲשֵׁךְ וְחִלְקֵלְקֵת וּמִלֵּאדָּה ה' רִדְפָם¹⁹⁰: (ז) כִּי הִנֵּם טָמְנוּ לִי שְׁחַת רִשְׁתָּם הִנֵּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי: (ח) תְּבוֹאָהוּ שׂוֹאָה לֹא יָדַע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר טָמַן תִּלְבְּדוּ בְּשׂוֹאָה יִפֹּל בָּהּ: (ט) וְנַפְשִׁי תִגְדַּל בְּה' תְּשִׁישׁ בִּישׁוּעָתוֹ: @@@

פרק מח

(א) שִׁיר מְזֻמּוֹר לְבְנֵי קִרְחָה¹⁹¹: (ב) גְּדוּל ה' וּמִהֲלָל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: (ג) יִפֶּה נוֹף מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יִרְבְּתִי צְפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רַב¹⁹²: (ד) אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נֹדַע לְמִשְׁגַּב¹⁹³: (ה) כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נֹעְדוּ עִבְרוּ יַחְדָּו¹⁹⁴: (ו) הִמָּה רָאוּ בֶן תְּמָהוּ נִבְהָלוּ נִחְפְּזוּ: (ז) רַעְדָה אֶחְזַתֶם שָׁם חֵיל כִּיֹּלְדָה: (ח) בְּרוּחַ קָדִים תִּשְׁבֵּר אֲנִיּוֹת תְּרִשִׁישׁ: (ט) בְּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ בֶן רְאִינוּ בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנָה עַד עוֹלָם סֶלָה: (י) דְּמִינוּ אֱלֹהִים חֲסִדָּךְ בְּקֶרֶב הַיְכָלְךָ: (יא) בְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים בֶּן תִּהְלֶתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מְלֵאָה יְמִינְךָ: (יב) יִשְׁמַח

¹⁸⁷ מדרש תהילים: החזק מגן וצנה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, וכי אני צריך למגן, (תהלים לה, ה) יהיו כמוץ לפני רוח. אני נופח בהן והן פורחין. וכו' אמר לו הקדוש ברוך הוא, דוד, מה אתה עושה. אמר לו, אני משבחך. ועי' מכילתא דר' שמעון בר יוחאי טו: ה' איש מלחמה ה' שמו הרי זה מקרא [עשיר] במקומות הרבה מגיד שנגלה להן בכל כלי זיין וכו' נראה בצנה ומגן שנ' (תה' ל"ה ב') החזק מגן וצנה.

¹⁸⁸ עי' מכילתא השירה ד: ה' איש מלחמה ה' שמו. ר' יהוד' אומר הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה מגיד שנגלה עליו בכל כלי זן וכו' ונגלה עליהם כחנית שנא' (חבקוק ג') לנוגה ברק חניתך ואומר (תהלים ל"ה) והרק חנית וסגור וגו'.

¹⁸⁹ עי' מדרש תנחומא במדבר ד: למה נמשלו [כלל ישראל] לחטים וכו' אבל התבן והקש אינן נמנין ולא נמדדין כך אר"ה נמשלין כתבן וכקש שנאמר (תהלים לה) יהיו כמוץ לפני רוח וכן הוא אומר (עובדיה א) ובית עשו לקש למה שאין לו להקב"ה מהן הנאה. עי' מדרש תהלים א: משל את הרשעים במגונה שבמינין ובמגונה שבאותו המין. וזהו המוץ. שנאמר (תהלים לה, ה) יהיו כמוץ לפני רוח. עי' לעיל הערה 187.

¹⁹⁰ עי' ויק"ר פכ"ז סי' א: גיהנם חשך דכתיב (תהלים לה) יהי דרכם חשך וחלקקות. עי' תדב"א רבה טו: חורשי רע ומהפכי דברים ומעמיקי שפה ומחלקלקי לשון עליהן הוא אומר יהי דרכם חשך וחלקקות וגו'.

¹⁹¹ שיר מזמור לבני קרח. גדול ה' ומהולל מאד וגו'. ואלהינו אינו גדול אלא בעירו בלבד. אלא אמרו בני קרח, גדול ה' במה שעשה בעירו ובמקדשו. וכן הוא אומר, (תהלים צט, ב) ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים. לומר, בעירו עשה כן, בעמים לא כל שכן. וכן הוא אומר (ירמיה כה, כט) כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע ואתם הנקה תנקו. הוי, בעיר אלהינו וגו':

¹⁹² יפה נוף משוש כל הארץ. מהו, יפה נוף. שהכל מיפין לה היופי שלא היתה כמותה. אף על פי שנאמר, (יחזקאל כז, ג) בצור את אומרת אני כלילת יופי. היא אמרה לעצמה, אבל אחרים לא אמרו לה. וכן הוא אומר, את אמרת, לעצמך, אבל אחרים לא אמרו לך. זהו משל הדיוט, לא כמה דאמרת אמך, אלא כמה דאמרינן מגיריה. אבל בציון אינו כן, הכל אומרים, (איכה ב, טו) הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. ולא עוד, אלא, משוש לכל הארץ. וכן הוא אומר, משוש כל הארץ. ובמה היתה משוש. שהיתה משמחת כל הארץ. היה אדם עובר עבירה, היה דואג בלבו ולבו שח עליו. אמר שלמה, (משלי יב, כה) דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה. היה הולך לירושלם ומקריב קרבן ומתכפר לו, ולבו שמח עליו. ויוצא משם שמח. לכך, משוש לכל הארץ. תדע לך שכן הוא, שנאמר, הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב. וכי בצפון הוא, והלא אינו אלא בדרום. אלא, שם הוא נשחט. שנאמר (ויקרא א, יא) על ירך המזבח צפונה. מהו, קרית מלך רב. רב המלך שעשה כן בעירו. בעולם הזה עשה כן, אבל לעתיד לבוא אינו עושה כן:

¹⁹³ אלהים בארמנותיה נודע למשגב. מהו, בארמנותיה. אלא כדרך אנשי המדינה עושין, מחזרין בלילה לכל פתח ופתח. כך עושה הקב"ה לעתיד לבוא, מעמיד משמר. שנאמר (ישעיה סב, ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים. לכך, אלהים בארמנותיה:

¹⁹⁴ כי המלכים נועדו. כשהיא חרבה ועברו עליה. שנאמר (ירמיה כב, ח) ועברו גוים רבים על העיר הזאת. עברו עליה ותמהו. לכך נאמר, המה ראו כן תמהו. (שם) ואמרו וגו' על מה עשה ה':

הַר צִיּוֹן תִּגְלָנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: (יג) סְבוּ צִיּוֹן וְהִקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדְּלֶיהָ¹⁹⁵: (יד) שִׁיתוּ לְבַבְכֶם לְחִילָה פִּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תִּסְפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן¹⁹⁶: (טו) כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יִנְהַיְנֵנוּ עַל מוֹת¹⁹⁷:

פרק פא

(א) לְמִנְצַח¹⁹⁸ עַל הַגְּתִית לְאֶסְף¹⁹⁹: (ב) הֲרַנִּינוּ לְאֱלֹהִים עֲזָנוּ הֲרִיעוּ לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: (ג) שָׂאוּ זְמֶרָה וְתָנוּ תָף בְּנוֹר נְעִים עִם נְבִל²⁰⁰: (ד) תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בְּכֶסֶף לְיוֹם חַגְנוּ²⁰¹: (ה) כִּי חָק

– מאיר הנ"ך –

¹⁹⁵ סבו ציון והקיפוא ספרו מגדליה. אמר רב נחמן, (קהלת א, ט) מה שהיה הוא שיהיה. כשם שנטל הקב"ה את ישראל ממצרים בענני כבוד ונשאם, שנאמר (שמות יט, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים. כך הוא עושה להם, שנאמר (ישעיה ס, ח) מי אלה כעב תעופינה. ספרו מגדליה. כמה גינאות עתיד להיות בירושלים, וכמה מגדלים עתידיים להיות, אלף ותפ"ה. כמה טפאות, אלף ותתע"ז. וכמה טפראות, אלף ותצ"ו. אמר רב נחמן, מה שהיה הוא שיהיה. כשם שהיו ישראל אומרים שירה והמים עולין להן, כך עתיד (הקב"ה) להיות. שנאמר (תהלים פז, ז) ושרים כחוללים כל מעיני בך. וכמה בריכות עתיד להיות, אלף ותצ"ו, בירניות. כמה שערים, קמ"ד. י"ב לכל שבט ושבט. הוי, סובו ציון והקיפוא:

¹⁹⁶ שיתו לבכם לחילה. לחיילותיה דסלקין לה. דבר אחר, לאותה החולה שהיא עתידה להיות חולה. דבר אחר לחילה, לשירה. פסגו ארמנותיה, קטעו ברניותיה:

¹⁹⁷ כי זה אלהים אלהינו. רבי חלבו ורבי ברכיה בשם רבי אלעזר בשם ר' יוסי בר חנינא אמר, עתיד הקב"ה לעשות חילה לצדיקים לעתיד לבוא, והקב"ה חל עמהן, והן מראין לו באצבע. שנאמר (ישעיה כה, ט) הנה אלהינו זה קוינו לו. הוי, כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות. בשני עולמות. והכל שומעין בנצחוננו של הקב"ה, מה שעושה עם ישראל. שנאמר, שמעו זאת כל העמים:

¹⁹⁸ עי' לעיל הערה. **Error! Bookmark not defined.**

¹⁹⁹

מדרש תהלים מזמור פא

למנצח על הגתית לאסף הרנינו לאלהים עזנו. זה שאמר הכתוב (במדבר כג, כא) לא הביט און ביעקב. מה ראה בלעם להזכיר ליעקב, ולא לאברהם ולא ליצחק. ראה שיצא פסולת מאברהם, ישמעאל וכל בני קטורה. וראה שיצא מיצחק עשו ואלופיו. אבל יעקב כולו בקדושה, שנאמר (בראשית מט, כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. הדא הוא דכתיב (שיר השירים ד, ז) כולך יפה רעיתי ומום אין בך. לפיכך לא הזכיר אלא יעקב לבדו. הוי, (במדבר כג, כא) לא הביט און ביעקב. אמר אסף, הואיל וכל האבות יש בהן פסולת ויעקב אין בו פסולת, איני מזכיר אלא יעקב לבדו. הריעו לאלהי יעקב. דבר אחר, למה הזכיר יעקב מכל האבות. שנו רבותינו, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר (ישעיה כז, ח) בסאסאה בשלחה תריבנה. אין לי אלא סאה, תרקב וחצי תרקב מנין, שנאמר (שם ט, ד) כל סאון סואן ברעש. אין לי אלא דבר שבמדה שבמנין, מנין שאפילו פרוטות מצטרפות לחשבון גדול, תלמוד לומר, (קהלת ז, כז) אחת לאחת למצוא חשבון. משל למלך שהיה לו ג' אוהבין ובקש לעשות פלטין א', קרא לאוהביו, הביא הראשון, אמר לו, ראה המקום הזה שאני רוצה לבנות פלטין. אמר לו אוהבו, זכור אני שהיה פה הר תחלה. הניח אותו, ובא אצל השני ואמר לו, מבקש אני לבנות לי פלטין אחד במקום הזה. אמר לו, זכורני שהיה פה מתחלה שדה. הניחו גם הוא, ובא אצל השלישי ואמר לו, אני רוצה לבנות פלטין במקום הזה. אמר לו, זכור אני שהיה פלטין מתחלה. אמר לו, חייך, על שמך אני קורא אותו. כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהביו של הקב"ה. אברהם קראו הר, שנאמר (בראשית כב, יד) בהר ה' יראה. יצחק קראו שדה, שנאמר (שם כז, כז) ראה ריח בני כריח שדה. יעקב קרא אותו פלטין, שנאמר (שם כח, יז) אין זה כי אם בית אלהים. אמר לו הקב"ה, חייך, אתה קראת אותו בית עד שלא נבנה, על שמך אני קורא אותו, שנאמר (ישעיה ב, ג) לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב. וכן ירמיה אומר, (ירמיה ל, יח) כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב. ועוד אסף קישט את דבריו, ולא הכיר בתרועה אלא ליעקב, שנאמר, הריעו לאלהי יעקב:

²⁰⁰

מדרש תהלים מזמור פא

שאו זמרה ותנו תוף. ר' חייא בר אבא אמר, הוא נבל הוא כנור. ר' שמעון אמר, נבל לעצמו כנור לעצמו, נימין ויתדות בין זה לזה. אמר רב הונא בשם רבי אסי, על ידי עור שאינו עובד, ועל ידי נימין ויתדות. ולמה נקרא שמו נבל, שהוא מנבל כל מיני זמר. א"ר יהודה ברבי אלעי, בעולם הזה על ידי נימין ויתדות (וכמה נימין ביתדות) שבעה נימין בכנור, שנאמר (תהלים קיט, קסד) שבע

לְיִשְׂרָאֵל הוּא מְשַׁפֵּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: (ו) עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁפַת לֹא יִדְעֵתִי אֲשַׁמֵּעַ: (ז) הַסִּירוֹתֵי מִסְבֵּל שְׁכֻמוֹ כַּפְּיוֹ מִדְּוִד תַּעֲבֹרְנָה: (ח) בְּצִרָה קָרָאת וְאַחֲלֶצֶךָ אֶעֱנֶךָ בְּסֹתֵר רַעַם אֲבַחֲנֶךָ עַל מִי מְרִיבָה סֵלָה: (ט) שָׁמַע עִמִּי וְאֶעֱיֶדָה בְּךָ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: (י) לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֹכֵר: (יא) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הִרְחַב פִּיךָ וְאַמְלֵאֲהוּ: (יב) וְלֹא שָׁמַע עִמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: (יג) וְאַשְׁלַחְהוּ בַשָּׂרִירוֹת לִבָּם יִלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: (יד) לוֹ עִמִּי שָׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יִהְלֹכוּ: (טו) כַּמַּעֲטָ אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּיֶע וְעַל צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדַי: (טז) מְשַׁנְּאֵי ה' יִכְחֹשׁוּ לוֹ וְיִהְיֶה עִתָּם לְעוֹלָם: (יז) וְיִאֲכִילֵהוּ מִחֶלֶב הַטָּהָה וּמִצֹּר דָּבַשׁ אִשְׁבִּיעֶךָ:

פרק פב

(א) מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים נֶצַב בְּעֵדֹת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפָּט: (ב) עַד מָתִי תִשְׁפָּטוּ עוֹל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׁאוּ סֵלָה: (ג) שָׁפָטוּ דָל וְיִתּוּם עִנִּי וְרַשׁ הַצְּדִיקוֹ: (ד) פִּלְטוּ דָל וְאֲבִיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: (ה) לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבִּינּוּ בַחֲשֻׁבָה יִתְהַלְכוּ יְמוּטוֹ כָּל מוֹסְדֵי אֶרֶץ: (ו) אֲנִי אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלַכֶּם: (ז) אָכֵן כְּאֵדָם תָּמוּתוֹן וּכְאֶחָד הַשָּׂרִים תִּפְלוּ: (ח) קוֹמָה אֱלֹהִים שְׁפָטָה הָאֶרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

פרק צ

(א) תִּפְלָה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדַנִּי מַעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ בְּדֹר וָדֹר: (ב) בְּמָרָם הָרִים יִלְדוּ וּתְחוּלֵל אֶרֶץ וּתְבַל וּמַעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: (ג) תָּשָׁב אֲנוּשׁ עַד דָּכָא וּתְאָמַר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: (ד) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כַּיּוֹם אֲתֵמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בְּלִילָה: (ה) זָרַמְתָּם שָׁנָה יִהְיוּ בְּבִקְרָה כְּחֻצִיר יַחֲלֶף: (ו) בְּבִקְרָה יִצְיִן וְיַחֲלֶף לְעֶרֶב יְמוּלֵל וַיִּבֶשׁ: (ז) כִּי כְּלִינוּ בְּאֶפְסָה וּבַחֲמַתְךָ נִבְהַלְנוּ: (ח) שֵׁשֶׁת עֹנֹתֵינוּ לִנְגֻדְךָ עֲלַמְנוּ לְמֵאוֹר פְּנֶיךָ: (ט) כִּי כָל יְמֵינוּ פָּנוּ בַעֲבָרְתְּךָ כְּלִינוּ שָׁנֵינוּ כְּמוֹ הַגֶּהָ: (י) יְמֵי שָׁנוֹתֵינוּ כְּהֶם שְׁבָעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרַהֲבָם עָמַל וְאוֹן כִּי גַז הִישׁ וְנִעְפָּה: (יא) מִי יוֹדַע עֹז אֶפְסָה וּכְיִרְאַתְךָ עֲבָרְתְּךָ: (יב) לְמַנּוֹת יְמֵינוּ בֵּן הַיּוֹדַע וְנִבְיָא לִבָּב חֲכָמָה: (יג) שׁוּבָה ה' עַד מָתִי וְהִנְחָם עַל עֲבֹדֶיךָ: (יד) שִׁבְעֵנוּ בְּבִקְרָה חֲסָדְךָ וְנִרְנְנָה וְנִשְׁמַחָה בְּכָל יְמֵינוּ: (טו) שְׁמַחְנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ שָׁנוֹת רָאִינוּ רַעְיָה: (טז) יִרְאָה אֵל עֲבָדֶיךָ פְּעֻלְךָ וְהַדְרֶךְ עַל בְּנֵיהֶם: (יז) וְיִהְיֶה נֶעַם אֲדַנִּי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

ביום הללתיך. ולימות המשיח, שמונה, שנאמר (שם יב, א) למנצח על השמינית. ולעתיד לבוא, עשר, שנאמר (שם צב, ד) עלי עשור ועלי נבל:

201

מדרש תהלים מזמור פא

תקעו בחדש שופר. זה שאמר הכתוב (שם פט, טז) אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. יודעי תרועה זה דור המדבר, שהיו חוננין בתרועה ונוסעין בתרועה, שנאמר (במדבר י, ד) ואם באחת יתקעו. ה' באור פניך יהלכון, שנאמר (שמות יג, כא) וה' הולך לפניכם יומם. דבר אחר אשרי העם, אלו הזקנים שמעברין את השנה וקובעים את החדשים. באור פניך. ר' אבהו אמר, זה הקב"ה שמסכים עמהם. א"ר יוסי בן יעקב בשם רבי אחא, (בראשית מט, כא) נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר. אלו דברי תורה שנתנו על ידי שופר, שנאמר (שמות כ, טו) את קול השופר. לכך, תקעו בחדש שופר. אמר רבי יאשיה, והלא אומות העכו"ם יש להם ספק ידים, אלא ישראל הם יודעים לרצות להקב"ה בשופר דבר אחר אשרי העם, אלו ישראל שיודעין לרצות להקב"ה בראש השנה. באור פניך יהלכון, זה יום הכפורים שהקב"ה מוחל להם ומאיר להם. תקעו בחדש שופר. באיזה חדש, בכסא, שהחדש מתכסה בו, ואי זה הוא זה ראש השנה. תקעו בחדש שופר. רבנן אמרי, חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם ואני מכסה על עוונותיכם, שנאמר (תהלים פה, ג) נשאת עון עמך כסית כל חטאתם. אמר ר' ברכיה בשם רבי אבא, שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם. ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה, כך כל קטיגורין שבעולם מקטרגין לפני, אני שומע מזה ומוציא מזה. הוי, תקעו בחדש שופר:

פרק צא

(א) יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן בְּצֶל שָׁדַי יִתְלוֹנֵן; (ב) אָמַר לְה' מַחְסֵי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהֵי אֲבֹתָהּ בּוֹ; (ג) כִּי הוּא יַצִּילֵךְ מִפֶּחַ יְקוּשׁ מִדְּבַר הַוּוֹת; (ד) בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּף לְךָ וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה צִנְה וְסִתְרָה אֲמַתּוֹ; (ה) לֹא תִירָא מִפֶּחַד לִילָה מִחִין יַעֲוֶף יוֹמָם; (ו) מִדְּבַר בְּאִפְלֵ יַחֲלֵךְ מִקְטָב יִשׁוּד צָהָרִים; (ז) יִפֹּל מִצִּדְךָ אֵלֶיךָ וּרְבֵבָה מִיְמִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ; (ח) רַק בְּעֵינֶיךָ תִּבְיֵט וְשִׁלְמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה; (ט) כִּי אֶתָּה ה' מַחְסֵי עֲלִיּוֹן שִׁמְתָּ מְעוֹנָה; (י) לֹא תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רָעָה וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאַחֲרֶיךָ; (יא) כִּי מִלְּאֲכָוִי יִצְנֶה לְךָ לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ; (יב) עַל כַּפַּיִם יִשְׁאֹנֶךָ פֶּן תִּגַּף בְּאֲבָן רִגְלֶךָ; (יג) עַל שַׁחַל וּפְתָן תִּדְרֹךְ תִּרְמָס כַּפִּיר וְתַנִּין; (יד) כִּי כִי חִשַׁק וְאִפְלִטְהוּ אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יֵדַע שְׁמִי; (טו) יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנַכִּי בְּצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאֶכְבְּדֶהוּ; (טז) אֲרֹךְ יָמִים אֲשִׁבִיעֶהוּ וְאִרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי;

פרק צב

(א) מְזֻמֹּר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת²⁰²; (ב) טוֹב לְהַדְרוֹת לְה'²⁰³ וּלְזִמְרָה לְשִׁמְרֶךָ עֲלִיּוֹן²⁰⁴; (ג) לְהַגִּיד בְּבִקְרַח חֲסִדֶךָ²⁰⁵ וְאֲמוֹנָתֶךָ בְּלִילוֹת²⁰⁶; (ד) עֲלִי עֲשׂוֹר²⁰⁷ וְעֲלִי נָבֵל עֲלִי הַגִּיּוֹן בְּכַנּוֹר²⁰⁸; (ה) כִּי

– מאיר הנ"ך –

²⁰² אמר ר' יצחק, (שמות טז, כט) ראו כי ה' נתן לכם השבת. מהו ראו. אמר רבי יוסי, מרגינתא דיהיבת לכוון. אמר רבי יצחק, כל עיסקא דשבתא כפול. עומר כפול, (שם, כב) שני העומר לאחד. וכו' מזמורו כפול, מזמור שיר ליום השבת. זה שאמר הכתוב (קהלת א, ב) הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים. שבעה הבלים אמר קהלת. הבל, אחד. הבלים, שנים. הבל הבלים, ששה. הכל הבל, הרי שבעה. למה, כנגד שבעת ימי בראשית. אמר שלמה, מה נברא ביום ראשון, שמים וארץ. ומה סופן, (ישעיה נא, ו) שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר הבל. וכו' ומה נברא בשביעי, שבת. חוזר ומסתכל לכאן ולכאן למצוא וליתן פגם בו ולא מצא, אלא כולה קדושה ומנוחה. א"ר יצחק, אחרי כן הסתכל וראה שאדם חוטא בו ומתחייב בנפשו, ואמר, גם זה הבל. לכך אמר, הכל הבל. הרי שבעה. לפי שברא יום שביעי שלא לעשות בו מלאכה, לא נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר. משל למה הדבר דומה, למלך אחד שהיה לו כלי חמדה, ולא רצה להנחילו אלא לבנו. כך יום שבת מנוחה וקדושה, ולא רצה להנחילו אלא לישראל. תדע לך שכן הוא, כשיצאו ישראל ממצרים עד שלא נתן להם את התורה נתן להם את השבת, ושתי שבתות שבתו עד שלא נתן להם את התורה, שנאמר (נחמיה ט, יד) ואת שבת קדשך הודעת להם וגו' ביד משה עבדך. והקב"ה בירך וקידש את השבת, וישראל חייבין לקדשו. תדע לך שכן הוא, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, בששת ימי המעשה היה נותן להם את המון, ובשבת לא היה יורד. לא מפני שלא היה כח ליתן, אלא מפני ששבת לפניו. כיון שראו העם כן, שבתו גם הם, שנאמר (שמות טז, ל) וישבתו העם. אמר הקב"ה, השבת הזו נתתי לישראל אות ביני לבינם. בששת ימי המעשה פעלתי את העולם ובשבת נחתי, לפיכך נאמר, (שם לא, יז) ביני ובין בני ישראל. וכו' שבעה ימים בראתי, ומכולם לא בחרתי אלא יום שביעי, שנאמר (בראשית ב, ג) ויברך אלהים את יום השביעי. וכו' וכל מי ששומר את השבת, הקב"ה מוחל לו על כל עוונותיו, שנאמר (ישעיה נו, ב) כל שומר שבת מחללו. מחול לו. (שמות כ, ח) זכור את יום השבת. והן מכבדין אותו במאכל ומשתה ובכסות נקיה, שנאמר (ישעיה נח, יג) וקראת לשבת עונג. ולא עוד, אלא כשהוא נכנס אנו מקבלין אותו בשירין ובזימרין, שנאמר, מזמור שיר ליום השבת. וכו' א"ר לוי, כשעבר אדם על צויו של מקום ישב לו בדין לספק לו. וכו' בא יום שבת נעשה לו סניגור, ואמר לפני הקב"ה, רבון העולמים בששת ימי המעשה לא נענש אדם בעולם ובי אתה מתחיל, זו היא קדושתו וזו היא מנוחתו. ובשביל השבת ניצל מדינה של גהינם. כיון שראה אדם כחה של שבת, בא אדם לומר הימנון לשבת, מזמור שיר ליום השבת. דבר אחר, אמר רבי לוי, מזמור שיר ליום השבת. שלא שמש בו אפלה. את מוצא בכל יום ויום כתיב (בראשית א, ה-לא) ויהי ערב ויהי בקר. ובשבת לא כתיב בו ערב. דבר אחר ליום השבת. ליום ששבתו המזיקין מן העולם, ליום שישבו עמו בשלום, שנאמר (ישעיה לב, יח) וישב עמי בנוה שלום. דבר אחר, ליום ששבת מן המלחמות. וכו' רבי יהודה אומר, הקב"ה שמר את השבת בעליונים ואדם שמר אותו ראשון בתחתונים. והיה יום השבת משמרו מכל רע ומכל שרעפי לב, שנאמר (תהלים צד, יט) ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. עי' מכילתא כי תשא: [ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדדתיכם לדעת] כי אני ה' מקדשכם. לעולם הבא כגון קדושת שבת בעולם הזה, נמצינו למדין שהוא מעין קדושת העולם הבא, וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת, לעולם שכלו שבת. עי' ר"ה לא ע"א: בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת. עי' ב"ר פכ"ב ס' יג: פגע בו [קין] אדם הראשון א"ל מה נעשה בדיןך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדה"ר מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו' א"ר לוי המזמור הזה אדה"ר אמרו

שִׁמְחַתְנִי ה' בַּפְּעֻלָּךְ²⁰⁹ בְּמַעֲשֵׂי יְדִיךָ אֲרַנֶּן²¹⁰: (ו) מֶה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה'²¹¹ מֵאֵד עִמָּקוֹ
מִחֲשֹׁבֹתֶיךָ²¹²: (ז) אִישׁ בְּעַר לֹא יֵדַע²¹³ וְכִסִּיל לֹא יִבִּין אֶת זֹאת: (ח) בְּפֶרֶחַ רִשְׁעִים כְּמוֹ

ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו על שמו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו'. עי' בתי מדרשות חלק א - סדר רבה דבראשית אות טז: עשה הקב"ה חנוכה של שמים וארץ והכל שמחים בה ואף אדם הראשון שש ושמח בשמחתה של שבת באותה שעה כשראה אדה"ר שבחה של שבת יקר ורבותה של שבת שמחתה וגדולתה של שבת שהכל היו שמחים בה והיא היתה תחלה וראש כל השמחות מיד פתחו פיהם ואמר מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה לשבת אתה אומר מזמור ולי מזמור שאני אלוה השבת.

²⁰³ מדרש תהלים: אמר לו השבת, לי אתה אומר הימנון אני ואתה נאמר הימנון להקב"ה, שנאמר, טוב להודות ליי'. וכו' טוב להודות לה'. אדם הראשון אמרו. כדי שילמדו כל הדורות, שכל מי [שהוא משורר ומזמר לשם עליון ומודה פשעיו - פדר"א יח] שמודה על פשעים ועוזב ניצל מדינה של גהינם, שנאמר, טוב להודות לה'. עי' מדרש תהלים צ: מזמור שיר ליום השבת טוב להודות. כנגד שבטו של יהודה, שנאמר (בראשית כט, לה) הפעם אודה את ה'. עי' פסיקתא רבתי מ": ניצל אדם הראשון מדין בזכות השבת שפיסה בעבורו ולפיכך אמר אדם הראשון אותו מזמור בלשון שירה טוב להודות לה' וגו' ובא משה והתחילו בראשי אותיות שמו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו'. עי' בתי מדרשות חלק א - סדר רבה דבראשית אות טז: עד שעמדה השבת על רגליה ונפלה על פניה ואמרה טוב להודות לה'.

²⁰⁴ עי' בתי מדרשות חלק א - סדר רבה דבראשית אות טז: וכל סדרי בראשית השיבו ולזמר לשמך עליון.

²⁰⁵ מדרש תהלים: להגיד בבקר חסדך, לכל באי עולם הבא שהן דומין לבקר.

²⁰⁶ מדרש תהלים: ואמונתך בלילות, לכל באי העולם הזה שהן דומין ללילה. יגידו ויאמרו אמונתו וחסדו שעשה עמי והצילני מדינה של גהינם. עי' ברכות יב ע"א: אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויצב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:

²⁰⁷ מדרש תהלים: עלי עשור. כל עדיות נאמנות לישראל בעשרה. הכנור שהיה דוד מנגן בו היה בעשרה. ועי' ערכין יג ע"ב: כנור של מקדש של שבעת נימין היה וכו' של עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור.

²⁰⁸ מדרש תהלים: אמר הקב"ה, איני רוצה מישראל זמר בכנור אלא הגיון פיהם, שנאמר, עלי הגיון בכנור. עי' עירובין כא ע"א: והגה זו מתן שכון של צדיקים לעתיד לבא וכן הוא אומר עלי הגיון בכנור.

²⁰⁹ מדרש תהלים: כי שמחתני ה' בפעלך. אמר רבי חזקיה ברבי ירמיה, מעשה בתלמיד אחד של ר' שמעון בן יוחאי דאזיל להודקי, ואזיל טעין ובא עשיר. כי אתא לגבי רבי שמעון בן יוחאי והיו התלמידים רואין את הריח, היו מצירין על עצמן. מה עשה רבי שמעון בן יוחאי, נסב לתלמידיו ונפק עמהון בבקעתא חדא. אמר, בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב. ונתמלאה. מיד אמר לתלמידיו, יטול כל אחד ואחד חלקו כל מה שאתם רוצים. אבל תהיו יודעים שכל מי שהוא נוטל, ממתן שכרו של עולם הבא הוא נוטל. כיון ששמעו כך משכו ידיהם, התחילו אומרים, כי שמחתני ה' בפעלך. כי שמחתני ה' בפעלך. אמר אדם, שמחני הקב"ה והכניסני בגן עדן והראני מקום שכינת הצדיקים בגן עדן, והראני ארבע מלכיות מושלן ואובדן, והראני בן ישי מושלו לעתיד לבוא, ולקחתי משנותי שבעים שנה והוספתי על ימיו, שנאמר (תהלים סא, ז) ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דוד ודוד. ונתן לאל רנן ושבח וזמר במעשיו, שנאמר, במעשה ידיך ארנן. עי' מדרש תנחומא בשלח י: כי שמחתני מי גרם לנו לשמחה זו אמנה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכולו לילות כדכתיב (שם) ואמונתך בלילות. עי' תנחומא פקודי יא: כי שמחתני ה' בפעלך זה אהל מועד.

²¹⁰ עי' תנחומא פקודי יא: במעשה ידיך ארנן זה בנין בהמ"ק שיבנה ב"ב מה.

²¹¹ מדרש תהלים: מה גדלו מעשיך ה'. התחיל אומר ומהלל לשם הגדול, ואומר, מה גדלו מעשיך ה'. עי' תנחומא פקודי יא: מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך שהיית חושב לערב שמחה בשמחה יום שנולד יצחק אבינו ואותו היום נטל עשר עטרות כדאיתא בסדר עולם וגו'

²¹² עי' תנחומא וישב ג: מהו מאד עמקו מחשבותיך א"ר יוחנן מחשבה עמוקה נטלת עם אברהם בין הבתרים כשאמרת לו ידע תדע כי גר יהיה זרעך.

²¹³ מדרש תהלים: לעומק מחשבותיך תהום רבה. איש בער לא ידע. אדם שהוא בער מישראל חכמי ישראל ילמדוהו דברי תורה, שנאמר (תהלים צד, ח) בינו בוערים בעם. אבל אדם בקי בעכו"ם הוא כסיל שאינו יודע דברי תורה, שנאמר, וכסיל לא יבין את זאת. עי' תנחומא פקודי יא: איש בער לא ידע אלו הליצנין והטפשין שבדור שלא היו יודעים מחשבתו של הקב"ה וכסיל לא יבין את זאת שלא היה יכול אחד מהם להקימו ולא בצלאל ולא אהליאב ולא החכמים העושים את כל מלאכת הקדש כדי שיבא משה ויטול את שלו לפי שהיה מצטער שלא עשה בו כלום לפיכך ייקם משה את המשכן וגו'.

עֵשֶׁב²¹⁴ וַיִּצְיָצוּ כָּל פְּעָלֵי אֹן²¹⁵ לְהַשְׁמַדֵם עֲדֵי עַד²¹⁶: (ט) וְאַתָּה מָרוֹם לְעֵלָם ה' ²¹⁷: (י) כִּי הִנֵּה אֵיבִיךָ ה' כִּי הִנֵּה אֵיבִיךָ יֵאָבְדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל פְּעָלֵי אֹן²¹⁸: (יא) וְתָרַם כְּרָאִים כְּרָנִי²¹⁹ בְּלִתֵּי בְשֵׁמֶן רַעֲנָן: (יב) וְתַבַּט עֵינֵי בְשׁוּרֵי²²⁰ בְּקַמִּים עָלֵי מְרַעִים תִּשְׁמַעְנָה אֲזֹנֵי²²¹: (יג) צְדִיק בְּתִמְרָה יִפְרָח²²² כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָּה²²³: (יד) שְׁתוּלִים בְּבֵית ה'²²⁴ בְּחִצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ²²⁵: (טו)

– מאיר הנ"ך –

²¹⁴ עי' מדרש תהלים לז: בפרוח רשעים כמו עשב. מפריחין כזה העשב ומתייבשין. ועי' פרקי דרבי אליעזר יט: "בפרח רשעים כמו עשב", בזמן שאתה רואה רשעים שרבו כמו עשב לכסות את פני הארץ והציצו כל עובדי עכו"ם שהם ומעשיהם און רע לימות המשיח והרשעים שרבו כמו עשב לא הרבן הקב"ה אלא לאבדן מן העוה"ז ומן העולם הבא.
²¹⁵ עי' מדרש תהלים ה: שנאתי כל פועלי און (תהלים ה &). זה דואג ואחיתופל, שהיה פעולתן של אמת ועשו אותה של שוא.

²¹⁶ מדרש תהלים: בפרוח רשעים. בזמן שאתה רואה רשעים שרבו כמו עשב והציצו כל עובדי כו"ם. ולא אמר הללויה עד שהן עתידין להשמד, שנאמר, להשמדם עדי עד. וכן הוא אומר, (שם קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. ועי' אסתר רבה (פ"ז סי' ב): בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און מה כתיב בסוף קרייה להשמדם עד עד לא נתגדל המן אלא לרעתו ולמה גדלו משל לגוליר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גוליר הרג עשה אותו טריכונס ואח"כ עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו. ועי' תנחומא משפטים ט: בעולם הזה הרשעים עשירים והם נתונים בשלוה שהקב"ה משלם להם מעוט מעשים טובים שבידם בעולם הזה שנאמר (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו וכתוב (תהלים צב) בפרוח רשעים כמו עשב.

²¹⁷ עי' תנחומא תצוה י: בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד (שם) מה כתיב אחריו ואתה מרום לעולם ה' שכל זמן שהקב"ה נפרע מן הרשעים שמו מתגדל בעולם. עי' ירושלמי ברכות סז ע"א: רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם ואתה מרום לעולם ה'. לעולם ידך על עליונה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו יושב ודן כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו. וכשהוא נותן ספקולה הכל מרננים אחריו. למה ששטף בדינו אבל הקב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על עליונה.

²¹⁸ כי הנה אויביך ה'. אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבון כל העולמים נתנו אויביך עלינו עול קשה על צוארנו, אבל אנו יודעים שהן עתידין לאבדון, שנאמר כי הנה אויביך יאבדו. וכל עובדי כו"ם יתפרדו כמוץ לפני רוח, שנאמר, יתפרדו כל פועלי און.

²¹⁹ מדרש תהלים: ותרם כראם קרני. מה ראם זה קרנותיו גבוהות והוא מנגח לארבע רוחות העולם, כך מנחם בן עמיאל בן יוסף מנגח לארבע רוחות העולם.

²²⁰ מדרש תהלים: וישראל שבארץ בצרה גדולה. אבל בצרתם הם כזית רענן, שנאמר, בלותי בשמן רענן ותבט עיני בשורי בקמים עלי. וישראל רואין במפלתן, שנאמר, ותבט עיני בשורי
²²¹ עי' פרקי דרבי אליעזר יח: אלו שהן עתידין לבא עליהן ישמעו אזנן באבדן שנ' בקמים עלי מרעים תשמענה אזני.

²²² מדרש תהלים: צדיק כתמר יפרח. מה התמרה הזאת נאה במראה וכל פירותיה מתוקין וטובים, כך בן דוד נאה במראהו וכל מעשיו מתוקין וטובים לפני הקב"ה. אמר ר' יצחק בר אדא, מה התמרה הזאת צלה רחוק ממנה, כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהן עד עולם הבא וכו'. דבר אחר, מה התמרה הזאת אינה חסרה משלש אוכלילין, כך ישראל אינן חסרין משלשה צדיקים כאברהם יצחק ויעקב, וחנניה מישאל ועזריה. דבר אחר, מה התמרה הזו יש בה לולב להלל וקורות לסוכה ואפילו הסיב שלה לחיזוק ועצה להדליק. כך ישראל אינן חסרין צדיקים ישירים בני תורה וגומלי חסדים ואפילו בורים שבהם, שנאמר (שיר השירים ד, ג) כפלח הרמון רקתך. דבר אחר, מה התמרה הזאת עושה תמרים רטובים מקולסין ועושה סילין, כך תלמידי חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שכל מי שאינו נזהר מהם לוקה, שנאמר (בראשית יב, יז) וינגע ה' את פרעה נגעים. (כך ישראל יש בהם בעלי תורה ובעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה). דבר אחר, מה התמרה הזאת לבה מכוון למעלה, כך ישראל לבם מכוון לאביהם שבשמים. דבר אחר, מה התמרה הזו יש לה תאוה, כך ישראל תאוותן להקב"ה. וכו'.

²²³ מדרש תהלים: אי מה התמרה הזו אין עושין ממנה כלים, כך ישראל. תלמוד לומר, כארז בלבנון. אמר רבי תנחומא, שאלתי אותה את רבי הונא, ואמר לי, ראינוה בבבל וממנה כלים ושלחנות ומנורות. אי מה ארז אין עושה פירות, כך ישראל. תלמוד לומר, תמר. מה תמר זו עושה פירות, כך ישראל. אי מה תמר זה אין גזעו מחליף, אף ישראל כן. תלמוד לומר, ארז. מה ארז גזעו מחליף, כך ישראל. ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין למטה בארץ ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, כן ישראל.

²²⁴ מדרש תהלים: שתולים בבית ה' ועתיד הקב"ה לקבץ אותם מארבע כנפות הארץ. וכגן שהוא נטוע מערוגה לערוגה, כך ישראל. וכך עתיד הקב"ה ליטע אותם מארץ טמאה אל ארץ טהורה, שנאמר, שתולים בבית ה'. עי' ב"ר פכ"ו סי' ב: שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו שתולים

עוד ינובון בְּשִׁיבָה²²⁶ דְּשָׁנִים וְרַעֲנָנִים יְהִי²²⁷: (מז) לְהַגִּיד בִּי יֵשׁוּר ה'²²⁸ צוּרִי וְלֹא עֲלֵתָהּ (עוֹלָתָהּ) בּוֹ:

פרק קיג

(א) הַלְלוּ־יָהּ עַבְדֵי ה'²³⁰ הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'²³¹: (ב) יְהִי שֵׁם ה' מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם²³²: (ג) מִמְזִרְחַ שְׁמֵשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהַלֵּל שֵׁם ה'²³³: (ד) רָם עַל כָּל גּוֹיִם ה' עַל הַשָּׁמַיִם

בבית ה' זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה. עי' בר פס"א סי' ב: (שם צב) שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו עוד ינובון בשיבה זה אברהם אבינו. עי' במ"ר פ"ג סי' א: שתולים בבית ה' א"ר חנן בן פזי עד שהם שתולים הם בבית ה' אלו התינוקות שהם בבית הספר ד"א שתולים בבית ה' שלא היו זזים מביה"מ לעולם

²²⁵ מדרש תהלים: וכעשב הזה יפריחו ויצמחו בבית המקדש, שנאמר, בחצרות אלהינו יפריחו. עי' ב"ר פכ"ו סי' ב: בחצרות אלהינו יפריחו ויולד נח שם את חם ואת יפת. עי' במ"ר פ"ג סי' א: בחצרות אלהינו יפריחו אלו השירות.

²²⁶ מדרש תהלים: עוד ינובון בשיבה. מה השיבה הזאת הדר וכבוד לזקנים, כך הם הדר וכבוד וכו' עוד ינובון בשיבה. זה אברהם, שנאמר (בראשית כה, א-ב) ויוסף אברהם ויקח אשה. ותלד לו את זמרן. שהיו מזמרין בהן לעכו"ם. יקשן. שהיו מקישיין בתוף לעכו"ם. הוי, עוד ינובון בשיבה. עי' ב"ר פכ"ו סי' ב: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו עוד ינובון זה נח. עי' קידושין פב ע"א: התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה. עי' מדרש משלי לא: דבר אחר, אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה. זה שאמר הכתוב, עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. כנגד אברהם ושרה, שהיו שקולין כאחד בצדקה ובגמילות חסדים, והיו סימן טוב לעולם. כך אין מונע מן הצדיקים נשים כשרות שהוא מזווג להן.

²²⁷ מדרש תהלים: דשנים ורעננים יהיו. גבורי כח במעשיהם הטובים, שנאמר, דשנים ורעננים. עי' ב"ר פכ"ו סי' ב: דשנים ורעננים יהיו ויולד נח. עי' בר פס"א סי' ב: דשנים ורעננים יהיו ויוסף אברהם (איוב יד) כי יש לעץ תקוה יש לאבינו אברהם תקוה אם יכרת ועוד יחליף.

²²⁸ מדרש תהלים: להגיד כי ישר ה'. כל אלו למה, להגיד שמו של הקב"ה שהוא צדיק וישר ואין עול, שנאמר, צורי ולא עולתה בו. וכו' להגיד כי ישר ה'. אמרו למשה, מי עשה שלא תכנס לארץ. אמר להם, אני גרמתי לעצמי. אמרו לו, ולא הקב"ה עשה לך. אמר להם, חס ושלום, אפילו אתם רואים שהקב"ה מצדיק את הרשע ומחייב את הצדיק (דברים לב, ד) אל אמונה ואין עול. וכו'. אמר רבי יוחנן, הוא קולע על יראיו ויראיו קולעים אותו. אתם אומרים, כי ישר ה'. ואף אני אומר, (צפניה ג, יג) שארית ישראל לא יעשו עולה.

²²⁹ עי' לקמן הערה 345.

²³⁰ מדרש תהלים: ר' יהודה ברבי סימון אמר, אמרה כנסת ישראל נזכרת אני נסים שעשית עמי בלילה במצרים, והייתי מנגן לך ואומר שירין וזמרין בלילה, שנאמר (ישעיה ל, כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. אימתי, כשהרגת בכורי מצרים בלילה, שנאמר (שמות יב, כט) ויהי בחצי הלילה. הוי אזכרה נגינתי. באותה הלילה שנגאלנו ויצאנו מעבודת לחירות שהיינו עבדים לפרעה וגאלתנו ונעשינו עבדים לך, שנאמר, הללויה הללו עבדי ה'. דבר אחר הללויה. זה שאמר הכתוב (משלי לא, כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. את מוצא עשרים וששה דורות משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים, ולא אמרו הלל. וכיון שיצאו ישראל ממצרים משעבוד של טיט ולבנים אמרו הלל. ואימתי אמרו, בשעה שבאת מכת בכורות. עמד לו פרעה והלך לו אצל משה ואהרן בלילה, שנאמר (שמות יב, לא) ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה. והיה דופק פרעה על פתחו של משה ואהרן בלילה. אמרו לו, שוטה, בלילה אנו עומדין וכי גנבים אנחנו שנלך בלילה, בבקר אנו יוצאין, המתן עד הבקר שכך אמר לנו הקב"ה, (שם, כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. אמר להם, הרי מתו כל מצרים, שנאמר (שם, לג) ותחזק מצרים על העם. אמרו לו, ומבקש אתה לכלות את המכה הזאת ממך. אמור, הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקב"ה. התחיל פרעה צווח ואומר, לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, והרי אתם עבדי של הקב"ה, צריכים אתם להלל לו שאתם עבדי, שנאמר, הללויה הללו עבדי ה'. דבר אחר הללו עבדי ה'. אלו ישראל, שנאמר (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים. (וכן הוא אומר (ישעיה ל, כט) השיר יהיה לכם). וכו' אין הלל פחות משלשה, שנאמר, הללויה הללו. ולמי אומר הללו, לשנים. והאומר, אחד. הרי כאן שלשה. וכו' מנין הללו היו כשירדו ישראל למצרים שבעים ואחד היו עם השכינה. (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה. וכתב, (דברים י, כב) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. וכשעלו הקב"ה עלה עמהם, שנאמר (בראשית מו, ד) אעלך גם עלה. לכך הללו, למנין הללו.

²³¹ מדרש תהלים: הללו את שם ה'. הללו לשם שעשה לנו מלחמה, שנאמר (שמות יד, יד) ה' ילחם לכם.

כְּבוֹדוֹ²³⁴: (ה) מִי כֹה אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיחַ לְשִׁבְתִּי²³⁵: (ו) הַמְשַׁפִּילִי לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרְץ²³⁶:
 (ז) מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל²³⁸ מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן²³⁹: (ח) לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים²⁴⁰ עִם נְדִיבֵי
 עַמּוֹ²⁴¹: (ט) מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת²⁴² אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה הַלְלוּהָ²⁴³:

²³² מדרש תהלים: יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, בעולם הזה קלסוהו והכעיסוהו. אבל לעולם הבא אינו כן, אלא, מעתה ועד עולם. אמר הקב"ה אתם ברכתם אותי מעתה ועד עולם, אף אני כן, (תהלים קכה, ב) וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם:

²³³ עי' קהלת רבה פ"ג סי' יח: גזר הקב"ה על השמש ועל הירח שיהיו מקלסין אותו שנאמר (תהלים ק"ג) ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' מהלל כתיב עמד יהושע תלמידו ושיתקן שנאמר (יהושע י') שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון. עי' מדרש תהלים יט: ר' אבהו בשם רבי חנינא אמר, הלוכו הוא קלוסו, שנאמר (תהלים קיג, ג) ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'. רבי הונא אמר, הוא שיהושע אומר לשמש, (יהושע י, יב) שמש בגבעון דום. אמר ליה, שתוק את ואנא קאים:

²³⁴ עי' תנחומא ויקרא ח: אמר יונה אני בורח מלפניו למקום שאין שם כבודו מה אעשה אם אעלה לשמים שם כבודו שני' (תהלים קיב) על השמים כבודו.

²³⁵ עי' שמ"ר פמ"ה סי' ה: אמר דוד (תהלים קיג) המגביהי לשבת כשאני מגביה את עצמי הם משפילים ישיבתי הוי המגביהי לשבת.

²³⁶ עי' שמ"ר פמ"ה סי' ה: וכשאני משפיל את עצמי הם מגביהין אותי שנאמר (שם) המשפילי לראות.

²³⁷ עי' שמואל א' ב א.

²³⁸ עי' ילקוט תהלים רמז תתנא: שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת הקב"ה אם רואה אדם שנפל הוא מעמידו שנאמר מקימי מעפר דל.

²³⁹ עי' יומא פז ע"א: אזל איתבי אדשא דרבי אבא בהדי דשדיא אמתיה מיא מטא זרזיפי דמיא ארישא אמר עשאוני כאשפה קרא אנפשיה מאשפת ירים אביון? עי' מדרש שמואל ה: מקים מעפר דל. זה יוסף. מאשפות ירים אביון. (בראשית מא, יד) וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגו'. דבר אחר, מקים מעפר דל, זה דניאל. מאשפות ירים אביון. (דניאל ו, כד) והוסק דניאל מן גבא. עי' מדרש אלפא ביתות מסכתא שטן: להנחיל אוהבי יש ואוצרתייהם אמלא מלמד שכל צדיק וצדיק עתיד לנחול לעולם הבא מלפני הקדוש ברוך הוא אלף ומאתים עשרים ושמונה אוצרות טובות שכל אחד ואחד מליאות מטובו וממעדניו של עולם הבא וסימנהון בגימטריא אוצרותיהם מה עושה הקדוש ברוך הוא באותה שעה עומד מכסא הכבוד ומנחיל את כסאו ואת כבודו ואת כתרו ואת שרביטו ואת לבוש הודו ואת מעיל הדרו ואת זבד זוהרו ואת זיו שכנתו ואת סוסו ואת רכבו ואת שליחו עמו ואת מלכותו ואת מרכבתו ואת משרתו ואת כבודו שבמרום רומים לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שנאמר (שמואל א ב ח) מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון.

²⁴⁰ עי' מדרש שמואל ה: להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם. (שם מב, ו) ויוסף הוא השליט על הארץ. דבר אחר, וכו' להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם. (שם ה, כט) והכריזו עלוהי די להוי שליט תלתא במלכותא.

²⁴¹ עי' תדב"א רבה ה: בעולם הבא וכו' זה בית המקדש וכו' לימות בן דוד.

²⁴² עי' פסחים קיח ע"ב: אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם שמוני בניך כחולדה זו הדרה בעיקרי בתים.

²⁴³ עי' ב"ר פנ"ג סי' ה: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה מושיבי עקרת הבית זו שרה ותהי שרי עקרה אם הבנים שמחה שנאמר הניקה בנים שרה. עי' מדרש שמואל ו: מושיבי עקרת הבית, זו שרה. (בראשית יא, ל) ותהי שרי עקרה. אם הבנים שמחה. (שם כא, ז) הניקה בנים שרה. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו רבקה. (שם כה, כא) כי עקרה היא. אם הבנים שמחה. (שם כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו לאה. (שם כט, לא) וירא ה' כי שנואה לאה. אם הבנים שמחה. (שם ו) ויפתח את רחמה. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו רחל. אם הבנים שמחה. (שם ל, כב) ויזכור אלהים את רחל. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו אשתו של מנוח. (שופטים יג, ג) וירא מלאך ה' וגו' הנה נא את עקרה. אם הבנים שמחה. (שם) והרית וילדת בן. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו ציון. (ישעיה נד) רני עקרה. אם הבנים שמחה. (שם מט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה. דבר אחר, מושיבי עקרת הבית, זו חנה. ולחנה אין ילדים. אם הבנים שמחה. כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות. ועי' תדב"א רבה ה: מושיבי עקרת הבית זה בית המקדש שעמד הקב"ה בתוכו וברא את כל העולם כלו מסוף העולם ועד סופו שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו. ד"א מושיבי עקרת הבית זה העוה"ז שברא בתוכו הקב"ה את האדם מסוף העולם ועד סופו שנאמר (ישעיה מה) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אם הבנים שמחה ברוך המקום ברוך הוא ששמחתו מרובה על ישראל לעולם שכשם שישראל עושין תשובה בעוה"ז ועושין את התורה ושמחין בה כך התורה שמחה בהן לעולם הבא שנאמר אם הבנים שמחה. עי' פסיקתא רבתי מג: מרים היתה אותה שעה בת שש שנים ואמרה אבא אבא פרעה היה טוב לישראל יותר ממך למה פרעה גזר בזכרים ואת בזכרים

פרק קיד

- (א) בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לְעִזְרָא:²⁴⁴
 (ב) הֵיִתָּה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתָיו:²⁴⁵
 (ג) הֵיִם רָאָה וַיִּנָּס²⁴⁶ הַיַּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר:²⁴⁷
 (ד) הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים²⁴⁸ וְנִבְעוֹת כְּבַנֵּי צֹאן:
 (ה) מַה לֵּךְ הֵיִם כִּי תִנּוּס²⁴⁹ הַיַּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר:

ובנקיבות פרעה גזר ספק נתקיימה גזירתו ספק לא ואתה גזרת ונתקיימה גזירתך כיון ששמע עמרם את דבריה הביא אותה לפני סנהדרין ואמרה לפנייהם ואמרו לו עמרם אתה אסרת ואתה צריך להתיר את הדבר אמר להם ומה אתם אומרים לי נחזור בחשאי אמרו לו ומי מודיע לכל ישראל א"ר יהודה בר זבידא הושיבה עמרם בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפני ורוח הקודש צווחת מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה ולמה עשה עמרם כן כדי שידעו ישראל ויחזירו את נשיהם וכיון שראו אמרו שירה להקב"ה ולא אמרו שירה אלא אמרו עכשיו משה הגואל נולד ואנו (נגאלנו) [נגאלים] ממצרים (הללו) [הללויה בצאת ישראל ממצרים]. דבר אחר מושיבי עקרת הבית אמר הקדוש ברוך הוא הושבתי את מרים בת תנחום עקרה בשביל לשמח אותה (בבנים מבניה) [בבניה] לעתיד לבא וכו' דבר אחר מושיבי עקרת הבית זו חנה דכתב ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (שמואל א' א' ב') שהיתה לעקרה בתוך הבית כדי לשמח אותה בבנים אם הבנים שמחה כי פקד ה' [את] חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות.

²⁴⁴ עי' מדרש תהלים: בצאת ישראל ממצרים. זה שאמר הכתוב (תהלים קה, לח) שמח מצרים בצאתם. א"ר ברכיה, משל לבעל בשר שהוא רוכב על החמור וכו'. כיון שראה דוד היאך היו ישראל שמחים כשיצאו ממצרים, התחיל מקלס על יציאת מצרים, שנאמר, בצאת ישראל ממצרים. וכו' א"ר אלעזר הקפר, בזכות ארבעה דברים יצאו ישראל ממצרים. שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ולא היו פרוצים בעריות, ולא גילו מסתורין. וכו' בזכות דם הפסח ודם מילה וכו', בזכות התורה, וכו', בזכות המשכן, וכו' בזכות חנניה מישאל ועזריה, וכו', בזכות דורו של ישעיה, וכיון שראה דוד בכמה זכיות יצאו ישראל ממצרים, התחיל מקלס על יציאת מצרים. עי' ב"ר פצ"ב סי' ב: נטל הקב"ה (כביכול) רגליו של אבינו יעקב והעמידן על הים ואמר לו ראה נסים שאני עושה עם בניך הה"ד (תהלים קיד) בצאת ישראל ממצרים ישראל סבא.

²⁴⁵ מדרש תהלים: כשהגיעו ישראל לים היו עושין מלחמה זה עם זה אי זה שבט ירד לים ראשון, וכו' ומה עשה נחשון בן עמינדב, קפץ לתוך גלי הים וקידש שמו של הקב"ה לעיני הכל, ומרגם לבנימין, שנאמר (שם) שרי יהודה רגמתם. וכו' אמר לו הקב"ה, היית מרגם את אחיך בשביל לקדש את שמי. הוי את מושל על אחיך. הוי היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, של יהודה.

²⁴⁶ מדרש תהלים: ראה הים ישראל עושין מלחמה זה עם זה על קדושת שמו. אמר הים, מה אני עומד מיד ברח, שנאמר, הים ראה וינס. דבר אחר, ראה ארונו של יוסף יורד לים. אמר הקב"ה, ינוס מפני הנס, שנאמר (בראשית לט, יב) וינס ויצא החוצה. אף הים יהיה נס מפניו. הוי הים ראה וינס. עי' שמ"ר פכ"א סי' ו: כיון שהלך לקרוע את הים לא קבל עליו להקרע אמר לו הים מפניך אני נקרע אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואת נבראת בששי כיון ששמע משה כך הלך ואמר להקב"ה אין הים רוצה להקרע מה עשה הקב"ה נתן ימינו על ימינו של משה שנאמר (ישעיה סג) מולך לימין משה וגו' מיד ראה להקב"ה וברח שנאמר (תהלים קיד) הים ראה וינס מה ראה אלא שראה להקב"ה שנתן יד ימינו על משה ולא יכול לעכב אלא ברח. עי' דב"ר פ"ג סי' ח: הים ראה וינס מה ראה רבי נהוראי אמר שם המפורש ראה חקוק על המטה ונקרע.

²⁴⁷ מדרש תהלים: הירדן יסוב לאחור. וכי מה טיבו של ירדן ומה איכפת לו, וכי בירדן היו עומדין. אלא מכאן את למד, שאם ברח ראש האומניות ברח כל האומנות. כיון שראה הירדן שברח הים, אף הוא ברח. אמר משה לים, לא אמרת איני נקרע ועכשיו אתה בורח.

²⁴⁸ עי' פסחים דף קיח ע"א: אנו מאי טעמא אמרינן האי [חצי הלל] משום שיש בו חמשה דברים הללו: קריעת ים סוף דכתיב הים ראה וינס, מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאילים. ועי' במ"ר פ"א סי' ב: כשבא הקב"ה לים ברח מלפניו שנא' (תהלים קיד) הים ראה וינס וכן ההרים רקדו כאילים. עי' מדרש תהלים קמט: אמר דוד, יקלסוהו ההרים שהוא יודע משקלם. שנאמר (ישעיה מ, יב) ושקל בפלס הרים. וכן הוא אומר, (תהלים קיד, ד) ההרים רקדו כאילים וגו'. עי' פסיקתא דרב כהנא נספחים אות ב: בשעה שהוצאתי אתכם ממצרים עשיתי את ההרים לנענע מלפניכם שנא' ההרים רקדו כאילים (תהלים קיד ד).

²⁴⁹ מדרש תהלים: מה לך הים כי תנוס. אמר לו, מן הדין איני ראוי ליקרע מפניך, שאני נבראתי ביום ג' ואתה נבראת ביום ו', ולא מפניך אני נס, אלא, מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים. עי' מכילתא בשלח ד: עמד משה על הים אמר לו משה בשם הקדוש ברוך הוא שיבקע ולא קבל עליו הראהו המטה ולא קבל עליו עד שנגלה הקדוש ברוך

(ו) הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי צֹאן:
 (ז) מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב²⁵⁰:
 (ח) הַהֶפְכִי הַצּוּר אָנֹכִי מִיָּמִים חֲלַמְיִשׁ לְמַעַיְנֵנוּ מָוִם:
 פֶּרֶק קטו
 (א) לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ²⁵¹ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד²⁵² עַל חֲסֶדְךָ עַל אֱמֻתְךָ²⁵³:

(ב) לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם²⁵⁴ אֵיזָה נָא אֱלֹהֵיהֶם:
 (ג) וְאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה:
 (ד) עֲצִבְיָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
 (ה) פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ²⁵⁵:
 (ו) אֲזִנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיִחוּן:
 (ז) יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא יִהְיוּ בְּגִרּוֹנָם:
 (ח) כְּמֹוֹהֶם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם²⁵⁶ כֹּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם:
 (ט) יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:
 (י) בֵּית אֱהָרֹן בְּטַחוּ בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:
 (יא) יִרְאֵי ה' בְּטַחוּ בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:

הוא עליו בכבודו וכיון שנגלה הקדוש ברוך הוא בכבודו ובגבורתו התחיל הים בורח שנאמר (תהלים קי"ד) הים ראה וינס אמר לו משה כל היום הייתי אומר לך בשם הקב"ה ולא קבלת עליך עכשו מפני מה אתה בורח (שם) מה לך הים כי תנוס אמר לו לא מפניך בן עמרם אני בורח אלא (שם) מפני אדון חולי ארץ מלפני אלוהי יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעיניו מים.
²⁵⁰ עי' ב"ר פע"ו סי' ה': בתורה בנביאים בכתובים מציינו שלא עברו ישראל את הירדן אלא בזכותו של יעקב וכו' בכתובים (תהלים קי"ד) מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור וגו' מלפני אלוהי יעקב.

²⁵¹ עי' פסחים דף קי"ז ע"א: תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים הם אמרו לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואמרה להן למעני למעני אעשה וכו' יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו וכו' חזקיה וסייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע וכו' רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע וכו', ועיי"ש קיח ע"א: חבלו של משיח דכתיב לא לנו ה' לא לנו ואמר רבי יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו שעבוד מלכות איכא דאמרי אמר רבי יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג וכו' דכתיב לא לנו ה' לא לנו וכו' ירידתן [של צדיקים לכבשן האש] דכתיב לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה. עי' ויק"ר פ"ל סי' ה': לשעבר (שם קטו) לא לנו ה' לדורות הללו אהבתי כי ישמע ה'. עי' תנחומא נח י': כיון שירדו [חנניה מישאל ועזריה] לתוך הכבשן תלו עיניהם ואמרו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא בטחנו במעשינו אלא בשמך הגדול שלא יתחלל לעיני הגוים לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד וגו' (תהלים קטו) למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם וגו' כל אותו ענין.

²⁵² עי' פסחים קיח ע"א: כי לשמך תן כבוד אמר מישאל

²⁵³ עי' פסחים קיח ע"א: על חסדך ועל אמתך אמר עזריה

²⁵⁴ עי' פסחים קיח ע"א: למה יאמרו הגוים אמרו כולן [חנניה מישאל ועזריה]

²⁵⁵ עי' ויק"ר פ"ו סי' ו': אלהינו חי וקיים לעולם שנאמר (ירמיה י') וה' אלהים אמת מהו אמת א"ר אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם אבל אלהי עובדי כוכבים מתים הן שנאמר (תהלים קטו) פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו מתים הן. עי' מכילתא השירה ח: מי כמוך כאלו שאחרים קורין אותם אלוהות ואין בהם ממש ועליהם נאמר (תהלים קט"ו) פה להם ולא ידברו.

²⁵⁶ עי' ירושלמי עבודה זרה דף כח ע"א: אמר ר' זעירא אילו הוה כתיב כמוהם יהיו עובדיהם קשיא עובדי החמה כחמה ועובדי הלבנה כלבנה אלא כמוהם יהיו עושיהם. עי' דב"ר פ"א סי' יב: מי שעובד עבודת כוכבים הרי הוא כמותו שנאמר (תהלים קטו) כמוהם יהיו עושיהם וגו' מי שעובד להקב"ה לא כל שכן שיהיה כמותו.

(יב) ה' זָכְרָנוּ יְבָרֵךְ 257 יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אֲהֲרֹן:
 (יג) יְבָרֵךְ יִרְאֵי ה' הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים:
 (יד) יוֹסֵף ה' עֲלֵיכֶם 258 עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
 (טו) בְּרוּכִים אַתֶּם לַה' עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
 (טז) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לַבְּנֵי אָדָם 259:
 (יז) לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ יְהוָה 260 וְלֹא כָּל יִרְדֵי דוּמָה 261:
 (יח) וְאַנְחָנוּ נְבָרֵךְ יְהוָה 262 מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּ יְהוָה:

פרק קטז

(א) אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנָי 263:

(ב) כִּי הִפְּתָה אָזְנוֹ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא 264:

(ג) אֶפְפוּנֵי חֲבַלֵי מוֹת וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מִצְּאוּנֵי צָרָה וַיְגִזּוּן אֶמְצֵא 265:

(ד) וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא 266 אֲנִי ה' מִלְּטָה נַפְשִׁי:

– מאיר הנ"ך –

257 עי' ב"ר פמ"ט סי' א: א"ר שמואל בר נחמן מצינו שהקב"ה מזכיר שמן של ישראל ומברכן שנאמר (תהלים קטו) ה' זכרנו יברך.

258 עי' ילקוט בראשית רמז ק: כיון שראו הנביאים שתוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר עמדו וברכו את ישראל בתוספת יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים. יוסף ה' עליכם ועל בניכם.

259 עי' ברכות דף לה ע"א: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. ועי' סוכה ה ע"א: ותניא רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ולא ירדה שכינה למטה. ועי' שמר פ"ב סי' ג: כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כשבקש ליתן התורה בטל גזירה ראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים.

260 עי' שבת ל ע"א: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצוות ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו.

261 עי' ילקוט תהלים תתעג: כל הבריות יורדות לשאול שנאמר כל יורדי דומה.

262 עי' פרקי דרבי אליעזר כח: כל הנוגע בערל כאילו נוגע במת שהם בחייהם כמתים ובמיתתם כנבלת בהמה ואין תפלתם נכנסת לפני ה' שני' לא המתים יהללו יה אבל ישראל שהם נמולים תפלתם נכנסת לפני ה' כריח ניחוח שני' ואנחנו נברך יה.

263 מדרש תהלים: אהבתי כי ישמע יי'. זה שאמר ישעיה הנביא (ישעיה ל, יט) כי עם בציון ישב וגו' חנון יחנך לקול זעקך. אין מתבקש לפני הקב"ה אלא שישמע תפלתם של ישראל, שאם שמע סלח עשה שנאמר (דניאל ט, יט) ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר. וישראל אוהבין להקב"ה שהוא ישמע תפלתן. לכן, אהבתי כי ישמע ה'. אמרה כנסת ישראל, אוהבת אני אותך, לפיכך, אהבתי כי ישמע ה'. וכו' כי ישמע. אמר להם הקב"ה, (שיר השירים ב, יד) השמיעני את קולך, למה, כי קולך ערב. וכו' את קולי תחנוני. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, אפילו כל אומות העולם קוראין אותך הנח אותם ושמע תפלת. לכן, את קולי תחנוני. עי' פסחים קיח ע"ב: דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אימת אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני.

264 וכן עשה הקב"ה, כי הטא אזנו לי. אין האזנים של מעלה כרויות אלא לשמוע תפלתי בלבד, שנאמר (תהלים מ, ז) אזנים כרית לי. וכתוב, (שם יז, ו) הטא אזנך לי.

ובימי אקרא. בימים טובים שנתת לי, שנאמר (ויקרא כד, ח) ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה'. וכתוב, (במדבר כח, כו) וביום הכפורים וכתוב, (ויקרא כג, לד) בארבעה עשר יום לחדש חג הסוכות. הוי ובימי אקרא:

265 אפפוני חבלי מות. בני אדם חבולים למות. ומצרי שאול מצאוני, אלו הגליות, שנאמר (הושע יג, יד) מיד שאול אפדם ממות אגאלם:

266 צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. לעולם בשמך אנו קוראים, שנאמר (תהלים כ, ח) אלא ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר:

- (ה) חֲנּוּן ה' וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם:
 (ו) שֹׁמֵר פְּתָאִים ה' דִּלְתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ:
 (ז) שׁוֹבֵי נַפְשֵׁי לְמִנוּחֵיכִי כִי ה' גָּמַל עָלַיכִי:
 (ח) כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשֵׁי מִמּוֹת אֶת עֵינַי מִן דְּמַעַת אֶת רַגְלֵי מִדְּרָחִי:
 (ט) אֶת־הַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:
 (י) הֶאֱמַנְתִּי כִי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד:
 (יא) אֲנִי אֲמַרְתִּי בְחַפְזִי כָּל הָאָדָם בֹּזֵב:
 (יב) מָה אֲשִׁיב לַה' כָּל תְּגֻמּוֹלוּהִי עָלַי:
 (יג) בּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא:
 (יד) נִדְרֵי לַה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ²⁶⁷:
 (טו) יִקָּר בְּעֵינַי ה' הַמּוֹתָה לְחַסִּידָיו²⁶⁸:

²⁶⁷ נדרי לה' אשלם. רבי יהודה אומר, (קהלת ה, ד) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר, שנאמר (דברים כג, כג) כי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. ר' מאיר אומר, טוב מזה ומזה נודר ומשלם, שנאמר (תהלים עו, יב) נדרו ושלמו לה' אלהיכם:

²⁶⁸ יקר בעיני ה'. עשרה דברים נקראו יקר. העושר, שנאמר (משלי יב, כז) הון אדם יקר חרוץ. התורה, שנאמר (שם ג, טו) יקרה היא מפנינים. ישראל, שנאמר (ירמיה לא, יט) הבן יקר לי אפרים. הדעת, (משלי כ, טו) וכלי יקר שפתי דעת. הנבואה, (שמואל-א ג, א) ודבר ה' היה יקר. התבונה, שנאמר (משלי יז, כז) יקר רוח איש תבונה. והסכלות יקר, שנאמר (קהלת י, א) יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט. הצדיקים, שנאמר (תהלים קלט, יז) ולי מה יקרו ריעך אל. החסד, שנאמר (תהלים לו, ח) מה יקר חסדך אלהים. ומיתת הצדיקים יקר, שנאמר, יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. משל למה הדבר דומה, למלך אחד ששלח שלטון אחד לגבות טימיון שלו, הלך ונתאכסן אצל בעל הבית אחד עשר יום, ובכל יום ויום היה מפקיד אצלו מאה מנה, הרי עשרה ריבוא. כשבא לתבוע טימיון שהוא חייב לו, אמר, כל עצמו אינו חייב אלא חמשים זוז האך אני תובען ממנו. כך אמר הקב"ה, קשה בעיני לומר לאברהם שימות, שכבר הקנני שמים וארץ וירד לכבשן האש על שמי, וקידש שמי בעולם. וגם קשה לי לומר ליצחק שימות, שעקד עצמו על גבי המזבח, וקידש שמי בעולם. וקשה לי לומר ליעקב שימות, שעמל בתורה כל ימיו. וקשה לי לומר למשה שימות, שהשלים נפשו בכפו וירד לפרעה, שנאמר (שמות ב, טו) ויבקש להרוג את משה. וכן דוד שהשלים נפשו וירד לגלית. וכן לחנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמן לכבשן האש. וכן לכל צדיק וצדיק. ואילולי ששואלים מיתה הצדיקים בפייהם, לא היו מתים. באברהם כתיב, (בראשית טו, ב) ואנכי הולך עירי. וביצחק כתיב, (שם כז, ז) ואברכה לפני מותי. ביעקב כתיב, (שם מו, ל) אמותה הפעם. במשה כתיב, (דברים ד, כב) כי אנכי מת. בדוד כתיב, (מלכים-א ב, ב) אנכי הולך בדרך כל הארץ. ביונה כתיב, (יונה ד, ג) קח נא את נפשי. ולפי שהצדיקים שואלים בפייהם, אמר הקב"ה, יסתלקו אלו מפני אלו. אילו היה אברהם קיים היאך היה מנהיג יצחק שררה. וכן יעקב, וכן משה, וכן יהושע, ושמואל ודוד ושלמה. אלא אמר הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו:

דבר אחר יקר בעיני ה'. משל למלך ששלח אפרכוס, הנהיג בו יפה השלים זמנו ונתן לו אפרכיא אחרת. אלו לא היו רוצים שיהיה יוצא מאצלם, היו מקלסין אותו שהנהיגם יפה. ואלו שהוא עתיד ליכנס אצלם, היו מקלסין אותו שהוא עתיד לנהגם יפה. כך הצדיקים כשמסתלקין מן העולם הבריות מצטערין עליהן, שכל זמן שהם ביניהם הם מכלים את הפורעניות מלבוא בעולם. ומלאכי השרת שמחין עליהם, שהם באים ושוררים ביניהם. וכשהצדיק מסתלק מן העולם, שלש כתות של מלאכי השרת יוצאין (לקראתם) [לקראתו]. אחת אומרת, (ישעיה נז, ב) יבא שלום. והשניה אומרת, ינחו על משכבותם. והשלישית אומרת, הולך נכוחו. וכשהרשעים מסתלקין מן העולם, שלש כתות של מלאכי חבלה יוצאין (לקראתו) [לקראתם]. אחת אומרת, (שם מח, כב) אין שלום. ואחת אומרת, אמר ה' לרשעים. ואחת אומרת, (שם נ, יא) למעצבה ישכבון:

דבר אחר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. משל למלך שיצא הוא וחילותיו במדבר וכלה אריסטון שבידו, אמר, ולואי מי שיתן לי גלוסקין אחד. בא אחד ונתן לו גלוסקין אחד וקדמהו במאכל

(טז) אָנָה ה' כִּי אֲנִי עֲבַדְךָ אֲנִי עֲבַדְךָ בְּן אֲמֹתֶיךָ פִּתְחֵת לְמוֹסְרֵי²⁶⁹:

(יז) לָךְ אֲזַבַּח זִבְחַ תּוֹדָה וּבָשָׂם ה' אֶקְרָא²⁷⁰:

(יח) נְדַרְי לַה' אֲשַׁלֵּם נְגִדָה נָא לְכָל עַמּוֹ:

(יט) בְּחֻצְרוֹת בַּיִת ה' בְּתוֹכֵי יְרוּשָׁלַם הִלְלוּ יְהוָה:

פֶּרֶק קיז

(א) הִלְלוּ אֶת ה' כָּל יְמֵי²⁷¹ שְׁבַחְוָהוּ כָּל הָאֲמִים²⁷²:

(ב) כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֲסִדוֹ²⁷³ וְאֲמַת ה' לְעוֹלָם הִלְלוּ²⁷⁴:

פֶּרֶק קיח

(א) הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ²⁷⁵:

(ב) יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ²⁷⁶:

ובמשתה. כשהגיע ליישוב שכח אותו. לימים בא אותו בעל אריסטון ועמד לפני המלך. אמר לו המלך, מה טיבך. אמר לו, אני הוא שנתתי לך גלוסקין במדבר. אמר לו, הרי אתה עשוי שלטון. אמר לו, ולכך נתתי לך ועבדתך. אמר לו, הרי אתה עשוי אפרכוס. חזר ואמר לו, ולכך נתתי לך ועבדתך. הרי אתה עשוי כיוצא ב', שמא יותר ממני אתה מבקש. כך אומר להם הקב"ה לצדיקים, הרי אתם כיוצא ב', שמא יותר ממני אתם מבקשים, שנאמר (ירמיה טו, יט) אם תשוב ואשובך לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. מה אני בורא עולמות ומחיה מתים, אף אתם כן:

²⁶⁹ אָנָה ה' כִּי אֲנִי עֲבַדְךָ. מלמד שהיה דוד משפיל עצמו בכל מקום, שנאמר ויאמר אליו (שמואל-א יז, נו) בן מי זה העלם. בן אמתך. לפי שאינו דומה עבד שנולד בתוך הבית, לעבד שהוא לקוח מן השוק. דבר אחר, אמר דוד, אני בן בנה מן אותה שאמרה (רות ג, ט) אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך. פתחת למוסרי. פתחת איסורי מתמר, התרתה אסורי מרות:

²⁷⁰ לָךְ אֲזַבַּח זִבְחַ תּוֹדָה. שכל מי שהוא חייב חטאת, מביא חטאת. אשם, מביא אשם. כאן אין אומר לא חטאת ולא אשם, אלא זבח תודה. הודייה אני חייב לך. הוי לך אזבח זבח תודה:

²⁷¹ עִי' פִּסְחִים קִיחַ ע"א: עלייתן מכבשן האש דכתיב הללו את ה' כל גוים אמר חנניה

²⁷² עִי' פִּסְחִים קִיחַ ע"א: אמר חנניה שבחוהו כל האמים אמר מישאל

²⁷³

²⁷⁴ עִי' פִּסְחִים קִיחַ ע"א: כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה אמרו כולן ויש אומרים ואמת ה' לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש אמר לו הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה אמר תזכה ותציל שלשה מבני בניו

²⁷⁵ מדרש תהלים: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. זה שאמר הכתוב (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טוב. כשיהא אדם מזכיר את הצדיק יהא מזכיר אותו לטובה, שנאמר, אמרו צדיק כי טוב. וכשיהא מזכיר את הרשע יהא מזכיר אותו לרעה, שנאמר (שם, יא) אוי לרשע רע. וכו' דבר אחר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. זה שאמר הכתוב (ישעיה יב, א) ואמר ביום ההוא אודך ה' כי אנפת ב'. אין לישראל שיאמרו להקב"ה אלא הודייה בלבד, על כל הטובה שהוא עושה עמהם, שנאמר (שם, כה, א) ה' אלהי אתה ארוממך. כיון שראה דוד היאך ההודיה טובה, אמר, הודו לה' כי טוב. ואומר, שההודייה טובה. וכן הוא אומר, (משלי כח, יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. ואומר, (תהלים לב, ה) אודה עלי פשעיו לה'. וכן הוא אומר, (שם צב, ב) טוב להודות לה'. לכן, הודו לה' כי טוב. דבר אחר, כל מי שהוא מודה לפניו הוא לוקח טוב, שנאמר (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים וגו' כל תשא עון וקח טוב. דבר אחר הודו לה'. מהו כי לעולם חסדו, אין הקב"ה עושה חסד עם ישראל לא לשנה ולא לשנתיים, אלא לעולם. וכו' וכן כל החסדים שעשה עמהם לעולם הם, שנאמר (איכה ג, כב) חסדי ה' כי לא תמנו. הוי כי לעולם חסדו. דבר אחר כי טוב. [משל] לבעל הבית שהיה מלוה לכל בני עירו, והיו בני עירו אומרים זכור אותו בעל הבית לטובה שהוא נותן לנו כל צרכינו בימות הגשמים, אלא שהוא נוטל ממנו שלשה סלעים רבית בימות החמה. בא אחד ואמר, אני נותן לכם בסלע אחד. הניחו לראשון ומודים לשני. בא אחד ואמר, אני נותן לכם חנם. לזה נאה להודות שהוא נותן חנם. כך הקב"ה מפרנס לבריותיו חנם, ולו נאה להודות. לכן, הודו לה' כי טוב.

- (ג) יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד²⁷⁷:
 (ד) יֹאמְרוּ נָא יְרֵאֵי ה' כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד²⁷⁸:
 (ה) מִן הַמִּצֵּר קְרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה²⁷⁹:
 (ו) ה' לִי לֹא אֵירָא מִה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם²⁸⁰:
 (ז) ה' לִי בְּעֹזֵרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשֹׁנְאֵי²⁸¹:
 (ח) מִזֶּבֶד לְחַסוֹת בְּה' מִבְּמַחַ בְּאָדָם²⁸²:

²⁷⁶ מדרש תהלים: יאמר נא ישראל. אין נאה מן האדם שיאמר שהוא טוב על עצמו, אלא אם אחרים מעידים עליו שהוא טוב. ומי מעיד בהקב"ה, יעקב שאמר החסד שעשית עמי, וכו'. יאמר ישראל מה עשיתי להם במצרים. ומה ששלמתי להם במדבר, וכו'. הוי יאמר נא ישראל ²⁷⁷ מדרש תהלים: יאמרו נא בית אהרן. משל לבעל הבית שהיה מנהיג יפה עם אריסיו, ובשעת החשבון אינו מדקדק עמהם, ובשעת הגורן הוא משייר להם שיורין, ובשעת הגת משייר להם שיורי הגת, אבל אינן יודעין משאו ומתנו בתוך ביתו. ומי יודע, עבדיו ובני פלטין שלו. ומי הן עבדיו של הקב"ה, בני אהרן שהן מקריבין לפניו כל עת וכו' יאמרו נא בית אהרן, מה עשיתי להם לכל מי שעמד כנגדן. עמד קרח וסיעתו בלעה אותם הארץ. עמד עוזיהו וביקש להקטיר את הקטורת וזרחה במצחו הצרעת. ובשביל מה שלמתי לו השכר הזה, בשביל שהלך לפני ביושר, שנאמר (מלאכי ב, ו) בשלום ובמישור הלך אתי. ולמד תורת, שנאמר (שם) תורת אמת היתה בפיהו. עי' מדרש תהלים קט: יאמרו נא בית אהרן. אלו המילדות שלא שמעו לפרעה, שנאמר (שמות א, יז) ותיראן המילדות את האלהים. ומה עשיתי להם, בתים:

²⁷⁸ עי' מדרש תהלים קט: יאמרו נא יראי ה'. ומי היו יראי ה', זה היה ביתו של דוד, שנאמר (תהלים קיט, סג) חבר אני לכל אשר יראוך. ומה עשה עמו דוד, (שמואל-ב ז, ב) הנה אנכי יושב בבית ארזים. ומה עשיתי לו (תהלים פט, כח-ל) אף אני, אשמור לו חסדי, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים. דבר אחר יאמרו נא יראי ה', זה פנחס שהרג לזמרי ונתן נפשו על קדושת שמי, שנאמר (במדבר כה, ח) ויבא אחר איש ישראל וגו'. ומה שלמתי לו, (שם, יב) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. שלא יערערו על הכהונה אף על פי שלא נמשח אלא בדמו של זמרי. דבר אחר יראי ה', אלו הגרים. באברהם כתיב, (בראשית כב, יב) כי ירא אלהים אתה. בעובדיה כתיב, (מלכים-א יח, ג) ועובדיה היה ירא את ה'. אמר רבי חנינא, גדול מה שנאמר בעובדיה ממה שנאמר באברהם ויוסף הצדיק. דאילו באברהם ויוסף הצדיק, כתיב ירא (אחד) בלבד. ובעובדיה כתיב, (שם) ירא ה' מאד. דבר אחר יאמרו נא יראי ה', יאמרו נא חנניה מישאל ועזריה היאך הצלתי אותם מכבשן האש בשביל שבטחו בי, (ישעיה נו, ה) ונתתי להם יד ושם טוב מבנים. ולא לעולם הזה בלבד אלא אף לעולם הבא, שנאמר (תהלים קג, יז) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו.

²⁷⁹ עי' מדרש תהלים קט: מן המצר קראתי יה. מהו מן המצר, בכל לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה אותם. קראוהו בשדי, שנאמר (בראשית כח, ג) ואל שדי יברך אותך. וענה אותם בשדי, שנאמר (שם לה, יא) אני אל שדי פרה ורבה. קראוהו באלהים, (שם טו, ב) ה' אלהים מה נתן לי. וענה אותם באלהים, (שמות ב, כג) ותעל שועתם אל האלהים. קראוהו בה', (דברים כו, ז) ונצעק אל ה'. וענה אותם בה', (שם) וישמע ה' את קולנו. קראוהו ביה, מן המצר קראתי יה, וענני במרחב יה. וכן הוא אומר, (שם ד, ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. דבר אחר מן המצר, מדבר במצרים (שמות א, יד) וימררו את חייהם וגו'. ענני הקב"ה במרחב יה, שהרחיב לי הקב"ה כנפי חסדו, שנאמר (תהלים סח, יד) כנפי יונה נחפה בכסף.

²⁸⁰ עי' מדרש תהלים קט: ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם. אברהם אמר, מה יעשה לי אבימלך. יעקב אמר, מה יעשה לי עשו. דוד אמר, מה יעשה לי גלית. עי' מדרש אגדת בראשית (טו א): בשעה שישראל יראים מן המקום אף האומות יראים מהן וכן דוד אומר ה' לי לא אירא (תהלים קי"ח ו) כשהוא שלי לא אירא וכשאנו מניחין את יראתו אף האומות פושעין בהן שנאמר זנח ישראל טוב אויב ירדפו.

²⁸¹ עי' מדרש תהלים קט: ה' לי בעוזרי. משל לשני בני אדם שהן באין לדין אצל בימה והיו מתיראין מן הדין. אמרו להם, אל תיראו מן הדין אלא תעיזו לבבכם. כך ישראל עתידין לעמוד בדין לפני הקב"ה והם מתייראין, ומלאכי השרת אומרים להם, אל תתייראו, בן עירכם הוא, שנאמר (ישעיה מה, יג) הוא יבנה עירי וגלותי ישלח.

²⁸² עי' מדרש תהלים קט: טוב לחסות בה'. שלא היה בוטח על דברי אביו ולא על דברי אמו. ותרח היה רואה במזלות, ורואה מזלו של הרן שהוא נשרף ומזלו של אברהם שכל העולם מתמלא ממנו. נכנסו כל האומות אצל אברהם אמרו לו, של מי אתה. אמר להם, לעולם לא אניח הקב"ה שבשמים. מיד נטלוהו והשליכוהו לכבשן האש, ולא ירד עמו לא עיר ולא קדיש ולא שרף ולא גדוד, אלא הקב"ה בעצמו, שנאמר (שם) אני ה' אשר הוצאתיך. הרן היה לבו חלוק, והיה בוטח על דברי אביו. נכנסו כל האומות אצלו, אמרו לו, של מי אתה. אמר בלבו, אברהם גדול ממני, אם ראיתו שנמלט אומר אני של אברהם אני, ואם לאו אומר שלכם אני. כיון שראה שאברהם נמלט אמר של אברהם אני. מיד נטלוהו והשליכוהו לתוך הכבשן, ולא הספיק לירד עד שהמיתו האש ונטלו

- (ט) טוב לַחֲסוֹת בְּה' מִבְּטַח בְּנִדְבִים:
 (י) כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֶם²⁸³:
 (יא) סְבוּנִי גַם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֶם²⁸⁴:
 (יב) סְבוּנִי כְּדַבְּרִים דַּעְכוּ בְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֶם²⁸⁵:
 (יג) דַּחַה דַּחִיתַנִּי לְנֶפֶל וְה' עֲזָרַנִּי²⁸⁶:
 (יד) עָזִי וְזַמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה²⁸⁷:
 (טו) קוֹל רִנָּה וַיִּשְׁעָה בְּאַהֲלֵי צְדִיקִים יָמִין ה' עֲשָׂה חַיִּל²⁸⁸:
 (טז) יָמִין ה' רֹמְמָה יָמִין ה' עֲשָׂה חַיִּל:
 (יז) לֹא אָמוֹת כִּי אַחֲזִיה וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה:
 (יח) יִסֵּר יִסְרָנִי יְהוָה וְלִמּוֹת לֹא נִתְנַנְנִי²⁸⁹:
 (יט) פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָק אֲבֹא בָם אֹדְהָ יְהוָה²⁹⁰:
 (כ) זֶה הַשַּׁעַר לַה' צְדִיקִים יָבֹאוּ בּוֹ²⁹¹:

המלאך והשליכו אצל אביו, שנאמר (שם יא, כח) וימת הרן על פני תרח אביו. וכו' טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים, שכן דוד אומר (תהלים קמו, ג) אל תבטחו בנדיבים.

²⁸³ עי' מדרש תהלים קט: כל גוים סבבוני. ג' פעמים עתיד גוג ומגוג לעלות לירושלים, כדרך שעלה שנחריב לארץ ישראל וכדרך שעלה נבוכדנצר לירושלים. שלש פעמים, פעם ראשון הוא אומר, כל גוים סבבוני. שהוא עתיד לכנוס כל העולם ולהעלותם לירושלים, שנאמר (מיכה ד, יא) ונאספו אליו גוים רבים. וכל הפרשה. והמה פרוכין. לכך נאמר, בשם ה' כי אמילם. פעם שניה הוא אומר, סבוני גם סבבוני. שהוא עתיד להרגיש כל האומות ולהעלותם לירושלים, שנאמר (תהלים ב, א) למה רגשו גוים. והם פרוכין. לכך נאמר, בשם ה' כי אמילם, פעם שניה. פעם שלישית אומר, סבוני כדבורים. שהוא עתיד לפרוש דוגמניות על כל המדינות להוציא כרוזות. כמה דאת אמר, (יואל ד, ט) קראו זאת בגוים קדשו (עצרה) מלחמה. וכל הפרשה. והמה פרוכין. לכך נאמר, בשם ה' כי אמילם, פעם שלישית. דבר אחר כל גוים סבבוני. שהוא עתיד להכניס כל אומות העכו"ם להעלות לירושלים, וישראל מתייראים ממנו. באותה השעה אומר להם הקב"ה, (ישעיה מא, יד) אל תיראי תולעת יעקב. סבוני גם סבבוני. שהוא עתיד לתפוס שבט יהודה ולאסור אותן וכסבורין למסור כל אחד ואחד לשונאים שלו, ויאמרו יבואו אחינו וישלטו בנו ואל ישלטו בנו שונאינו, שנאמר (זכריה יב, ה) ואמרו אלופי יהודה בלבם. והקב"ה עושה להם נסים ומפיל שונאיהם לפניהם, שנאמר (שם ו, ו) ביום ההוא אשים את אלופי יהודה וגו'. והמה פרוכים. לכך נאמר, בשם ה' כי אמילם. סבוני כדבורים. מה הדבורה הזו מכניסה דבש לבעליה, כך עתיד הקב"ה לכנס כל אומות העולם ולהעלותם לירושלים, שנאמר (שם יד, א) הנה יום בא לה'. יכול יש בהם ממש, לכך נאמר, דועכו כאש קוצים. משל למלך שנכנסו עליו גנבים, והיה המלך פקח. אמר המלך, אם אני עומד עליהם מיד, הם אומרים מה מצא בידינו מן המחתרת. אלא יודע אני שעתידין לבוא שלשה פעמים, לסוף אני עומד עליהן והורגן.

²⁸⁴ עי' הערה 283.

²⁸⁵ עי' הערה 283.

²⁸⁶ מדרש תהלים קט: דחה דחיתני לנפול, בימי עשו, וה' עזרני. דוד אמר, דחה דחיתני לנפול, בימי גלית, וה' עזרני.

²⁸⁷ פסוק זה מופיע גם בשמות (טו ב), וכן בישיעיה (יב ב).

²⁸⁸ עי' מדרש תהלים קט: אנשי ירושלים אומרים מבפנים, קול רנה וישועה. אנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל.

²⁸⁹ עי' מדרש תהלים קט: יסור יסרני יה. חביבים היסורין שהם מרצין כקרבנות. שבקרבנות אומר, (ויקרא א, ד) ונרצה לו לכפר עליו. וביסורין כתיב, (משלי ג, יב) וכאב את בן ירצה. דבר אחר, חביבין היסורים שהם מרצין יותר מן הקרבנות. שחטאת ואשם אין מכפרין אלא לאותה עבירה, שנאמר, ונרצה לו לכפר עליו. אבל היסורים, מכפרין על הכל. הוי יסור יסרני יה.

²⁹⁰ עי' מדרש תהלים קט: פתחו לי שערי צדק. לעולם הבא אומר לו לאדם מה היתה מלאכתך, והוא אומר מאכיל רעבים הייתי. והם אומרים לו, זה השער של מאכיל רעבים, הכנס בו. אחר אומר משקה צמאים הייתי, והם אומרים לו, זה השער של משקה צמאים, הכנס בו. וכן למלביש ערומים, ומגדל יתומים, ולגומל חסדים. וכן לכל המצוות. אמר דוד, אני עשיתי את כולם, פתחו לי את כולם. לכך אומר, פתחו לי שערי צדק אבא בם.

²⁹¹ עי' מדרש תהלים קט: זה השער לה' צדיקים יבואו בו. משל לאדם מהלך בדרך וסחורתו בידו. הגיע להרגים, נתן להם מה שנתן וניצל. הגיע לחרמים, נתן להם מה שנתן וניצל. כיון שהגיע במדינה, אמרו לו, הזהר שהאפרכוס במדינה, אם אינך מוכס כל סחורתך אין את מוצא בידך כלום. הוי אומר, פתחו לי שערי צדק. {אולי בהערה 290}. עי' תמיד לב ע"ב: מטא לפתחא דגן עדן רמא

- (כא) אֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה²⁹²;
 (כב) אֲבֵן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנְהָ²⁹³;
 (כג) מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ²⁹⁴;
 (כד) זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נִגְיָלָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ²⁹⁵;
 (כה) אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא²⁹⁶;
 (כו) בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה'²⁹⁷;
 (כז) אֵל ה' וַיָּאָר לָנוּ²⁹⁸ אֶסְרוּ חַג בְּעֵבְתֵימָּה עַד קָרְנוֹת הַמְּזֻבָּח;
 (כח) אֵלֵי אֲתָהּ וְאֹדֶךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ;
 (כט) הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ;

פרק קב

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל ה' בְּצִרְתָּהּ לִי²⁹⁹ קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי³⁰⁰;

קלא פתחו לי בבא אמרו ליה זה השער לה' וגו'. עי' רות רבה פ"ג סי' ג: מצווין מפי הגבורה אנו שלא יעמדו רשעים בצד צדיקים ולא צדיקים בצד רשעים ולא טמאים בצד טהורים ולא טהורים בצד טמאים ועל מה אנו מצווין על השער הזה שנאמר (תהלים קי"ח) זה השער לה' צדיקים יבאו בו.

²⁹² עי' מדרש תהלים קט: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. [משל] לאחד שהתקין אנפוריא שלו לצאת בדרך, יצא חוץ למדינה, הכהו הקוץ עקצתו עקרב אחזתו חמה הניחוהו והלכו להם. התחיל עומד ומתפלל לפני הקב"ה, אמר לפניו, מה עונותי וחטאתי, והיה מצטער הרבה. ולא באו ימים רבים עד ששמע שנאבדה אותה השיירא, התחיל עומד ומשבח לפניו ואומר, אילו הייתי שם הייתי כאחד מהם. וכן הוא אומר, (ישעיה יב א) אודך ה' כי אנפת בי.

²⁹³ עי' מדרש תהלים קט: אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. אברהם, יצא ממנו ישמעאל. וכן בני קטורה. יצחק, יצא ממנו פסולת, עשו וכל אלופיו. אבל יעקב, העמיד שנים עשר שבטים וכולם שלמים להקב"ה, שנאמר (בראשית מב יא) כולנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו. ואומר (שיר השירים ד ז) כלך יפה רעיתי.

²⁹⁴ עי' מדרש תהלים קט: מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו. מדבר בכנסת ישראל, בשעה שהיו משועבדין בטיט ובלבנים, ולאחר שיצאו התחילו מתנשאים בענני כבוד, והיו המצריים תמהים עליהם ואומרים, עד עכשיו הייתם משועבדין בכל עבודה קשה ועכשיו אתם מתנשאים בכל כבוד. וישראל משיבין אותם ואומרים להם, אתם תמהים עלינו, אנו תמהים יותר מכם, שנאמר (שיר השירים ו, יב) לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב. ורוח הקדש משיבה ואומרת, מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו. דבר אחר מאת ה' היתה זאת, רוח הקודש אומרת כן. וכו' דבר אחר, מדבר בדוד, כשהיה רועה את הצאן ומלקט בעשבים הרכים ומניחן לפני הגדיים והטלאים, והקשים מניח לפני התישים והכבשים. אמר הקב"ה, זה ראוי להיות רועה על עמי ישראל. וכשמלך היו אומרים עליו, אמש היה רועה בצאן ובשעה קלה מלך. והוא אומר להם, אתם תמהים על זה, הדא הוא דכתיב, (שיר השירים ו, יב) לא ידעתי נפשי וגו'. ורוח הקדש משיבה אותן, מאת ה' היתה זאת. ענו כולן ואמרו, היא נפלאות בעינינו. משל לאחד שהיה נושא משאו לדוכסין, ונעשה אפרכוס, והוא אומר להם אתם תמהים עלי, יותר אני תמה מכם. כך, כשיראו אומות העכו"ם לישראל בשלוח לעתיד לבוא, יאמרו, אינן אלו הנגופים, אינן אלו הדחופים. וישראל משיבים אותם, אתם תמהים עלינו, יותר אנו תמהים מכם. ורוח הקדש משיבה להם, מאת ה' היתה זאת.

²⁹⁵ עי' מדרש תהלים קט: זה היום עשה ה', כל הגאולות שעברו על ישראל אחריהם שעבוד, מכאן ואילך אין אחריהם שעבוד, שנאמר (ישעיה יב, ה) זמרו ה' כי גאות עשה.

²⁹⁶ עי' מדרש תהלים קט: אנה ה' הושיעה נא. אנשי ירושלים אומרים מבפנים, אנה ה' הושיעה נא. אנשי יהודה אומרים מבחוץ, אנה ה' הצליחה נא.

²⁹⁷ עי' מדרש תהלים קט: אנשי ירושלים אומרים מבפנים, ברוך הבא. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ, ברכנוכם מבית ה'. אנשי ירושלים אומרים מבפנים, אל ה'. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ, ויאר לנו. אנשי ירושלים אומרים מבפנים, אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ, אלהי ארוממך. אנשי ירושלים ואנשי יהודה פותחין את פיהם ומשבחין ומהללין יחד להקב"ה, אומרים, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. (תהלים קג, יז) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים.

²⁹⁸ עי' מדרש תהלים כז: ברא האור שאין ראויין בו, גנזו לעתיד לבוא אל הצדיקים. וכו' אמר לו דוד, האר לנו מאותו האור, שנאמר (תהלים קיח, כז) אל ה' ויאר לנו.

²⁹⁹ עי' לעיל הערה 84

(ב) ה' הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשִּׁפְּת שִׁקְר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה³⁰¹:

(ג) מַה יִּתֵּן לָךְ וּמַה יוֹסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה³⁰²:

(ד) חֲצִי גְבוּר שְׁנוֹנִים עִם גַּחְלֵי רְתָמִים³⁰³:

(ה) אוֹיֵה לִי כִי גִרְתִּי מִשֶּׁךְ³⁰⁴ שְׁכַנְתִּי עִם אֶהְלֵי קִדְר³⁰⁵:

(ו) רַבַּת שְׁכֵנָה לָהּ נַפְשִׁי עִם שׁוֹנָא שְׁלוֹם³⁰⁶:

(ז) אֲנִי שְׁלוֹם וְכִי אֶדְבֵר הַמָּה לְמַלְחָמָה³⁰⁷:

³⁰⁰ מדרש תהלים: שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו'. אמר ירמיהו (ירמיה כ, יג) שירו לה' הללו את ה'. למה ועל אי זה דבר, כי הציל נפש אביון מיד מרעים. כשהקב"ה גואל את ישראל, לא הם מודים בלבד אלא הכל מודים וגו'. הרי לשעבר ולעתיד כשיוצאין מן הצרות ומן הגלות אומר שבת, שנאמר, שיר המעלות. שיר המעלה אין כתיב כאן, אלא שיר המעלות. כשישראל עולים, אינם עולין מעלה אחת אלא למעלות הרבה הן עולין.

³⁰¹ מדרש תהלים: הצילה נפשי משפת שקר וגו'. אמרו ישראל לפני הקב"ה, כשם שהצלחנו מן הכל כך תצילני מזה, ואין לנו צרה עוד כי שפת שקר היא הצרה. לכך נאמר, הצילה נפשי וגו'.

³⁰² מדרש תהלים: מה יתן לך ומה יוסיף וגו'. מה אתה נהנה ומה אתה מועיל, הוא חוטא ולא לו. אמר הקב"ה ללשון, הגנב גונב לאכול, אף על פי שכתוב, (שמות כ, יג) לא תגנוב. גונב לשעה, שנאמר (משלי ו, ל) לא יבוזו לגנב וגו'. וכתוב, (שמות כ, יג) לא תנאף. ונאף. ועושה תאות נפשו לשעה, שנאמר (משלי ו, לב) נאף אשה חסר לב. אף על פי שמשחית נפשו עושה תאותו לשעה. ואתה הלשון כלום הועלת את נפשך והרגת. וגו'. מה יתן לך ומה יוסיף לך וגו'. לשון הרע קורין אותו שלישי, ולמה, שהורג ג'. הורג עצמו, והמקבלו, ומי שנאמר עליו.

³⁰³ מדרש תהלים: נמשל הלשון לחץ, ולמה, שאם ישלוף האדם החרב שבידו להרוג את חברו, הוא מתחנן לו ומבקש הימנו רחמים, מתנחם ההורג ומחזיר החרב לנרתיקו. אבל החץ, כיון שירה אותו והלך אפילו מבקש להחזירה אינו יכול להחזיר. לכך נאמר, חצי גבור שנונים וגו'. הרוותם הזה, מי שמדליקו גחליו אינם כבות. ומעשה היה בב' בני אדם שבאים במדבר וישבו תחת רותם א', לקטו עצים מרותם ובשלו להם מה שיאכלו, ואכלו והלכו להם. לאחר שנה באו למדבר באותו מקום הרוותם ומצאו אפר ממה שהדליקו, אמרו, הרי י"ב חדש יש לנו משעברנו ואכלנו במקום הזה, מששו באפר והלכו עליו ונכוו רגליהם מן הגחלים שתחת האפר, לפי שאין נכבות. לכך נמשל לשון הרע כגחלי רתמים, שנאמר, חצי גבור שנונים וגו'. וכן הרשע הזה הורג בני אדם בלשון. כשם שהחץ הזה אינו יודע בו עד שהגיע אליו, כך לשון הרע אינו יודע בו עד שחיצו של אדם רשע (מעשו) באין פתאום ואין אדם יודע עד שהן מוציאים אותה מלה להריגה או לאיסורין, לפי שאדם הזה נתון במקומו וכותבין עליו להיכן שהוא והורגין אותו. לכך נאמר, חצי גבור שנונים. עי' ב"ר פצ"ח סי' יט: גחלי רתמים שכל גחלים כבים מבפנים אבל גחלי רתמים אע"פ שהוא כבה מבחוץ עדיין הוא בוער מבפנים כך כל מי שהוא מקבל לשון הרע אע"פ שאתה הולך ומפייסו והוא מתפייס עדיין הוא בוער מבפנים.

³⁰⁴ עי' מדרש תהלים: אויה לי [כי] גרתי משך. מה אויה לי כי גרתי משך, שהיו מוליכין אותי מבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום. וכן הוא אומר, (ישעיה יח, ז) עם ממושך וממורט. מהו ממושך, שהייתי נמשך עמהם.

³⁰⁵ מדרש תהלים: שכנתי עם אהלי קדר. מהו אהלי קדר, שהשחירו פניהם כשולי קדרה. מהו כי גרתי משך, שגרתי עם העם הנמשכים לגיהנם. שכנתי עם אהלי קדר, שאין להם לא מקום ישיבה א' ולא עמידה א', אלא נוטע היום אהלו כאן ולמחר להלן, ולהלן במקום אחר. כך הם הרשעים, יהיו כאהלי קדר שהם שוכנים כאן היום ולמחר ילכו למקום אחר.

³⁰⁶ מדרש תהלים: רבת שכנה לה נפשי וגו'. וכי יש אדם שונא שלום. עשו שונא השלום, וכן הוא אומר, (ויקרא כו, ו) ונתתי שלום בארץ. אימתי יהיה כן, והשבתי חיה רעה מן הארץ. ואין חיה רעה אלא חזיר, שנאמר (תהלים פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער. זה עשו הרשע.

³⁰⁷ מדרש תהלים: אני שלום וכי אדבר וגו'. מהו אני שלום כך אמר הקב"ה למשיח, (שם ב, ט) תרועם בשבת ברזל וגו'. א"ל, רבונו של עולם, לאו, אלא בשלום אני פותח לדבר לגוים. לכך נאמר, אני שלום וכי אדבר וגו'. אמר ישעיהו (ישעיה נז, יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב וגו'. לידי פשוטו איני מחזיר בריה, מי שנתן לי לבו בתשובה איני עוד מחזירו. לכך נאמר, שלום שלום וגו'. וכל מי שיבוא אצלי, אני בא אצלו ומרפא אותו. שנאמר (שם) ורפאתיו. (שם, כ) והרשעים כים נגרש. כך

פרק קכא

(א) שִׁיר לְמַעְלוֹת³⁰⁸ אֲשָׁא עֵינֵי אֶל הַהַרִים³⁰⁹ מֵאֵין יבֵּא עֲזָרִי:

(ב) עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׂמִימִים וְאֶרְיָ³¹⁰:

(ג) אֶל יִתְּן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֶל יָנוּם שְׁמֶרְךָ³¹¹:

(ד) הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל³¹²:

(ה) ה' שְׁמֶרְךָ ה' צִלְךָ עַל יַד יְמִינֶךָ³¹³:

(ו) יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכְכֶּה וַיְרַח בְּלַיְלָה:

(ז) ה' יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע³¹⁴ יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ³¹⁵:

(ח) ה' יִשְׁמֹר צְאֹתֶךָ וּבּוֹאֶיךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם³¹⁶:

פרק קל

(א) שִׁיר הַמַּעְלוֹת מִמַּעַמְקִים קְרֹאתֶיךָ ה'³¹⁷:

הם הרשעים, אינם מבקשים שלום, שנאמר (תהלים לה, כ) כי לא שלום ידברו וגו'. למה, כי אינם מבקשים שלום. לכך נאמר, אני שלום וכי אדבר וגו':

³⁰⁸ מדרש תהילים: שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו'. דוד אמר, שיר למעלות, משנתת עלינו מעלה זו אין אנו יורדין, משיושיענו ממלכות עשו שוב אין אנו יורדין עוד לשעבוד מלכות. שנאמר (עובדיה א, כא) ועלו מושיעים וגו'. אומרים ישראל להקב"ה, אנו נאמר לך שירה על אותה מעלה שהעליתנו מן המלכות. לכך נאמר, שיר למעלות אשא עיני וגו'.

³⁰⁹ מדרש תהלים: מהו אל ההרים, יום שיבוא הקב"ה בדין וישראל מסתכלין באבות שידברו עליהם זכות ואין אב שימלט את בנו ואין איש שימלט את אחיו מאותה צרה ביום הדין, באותה שעה נושאים עיניהם לאביהם שבשמים, ואומרים, (ישעיה סג, טז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו'. עי' ב"ר פס"ח סי' ב: אשא עיני אל ההרים אשא עיני אל ההורים למלפני ולמעבדני. עי' תנחומא תולדות יד: שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' (תהלים קכא) זשה"כ (זכריה ד) מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור זה משיח בן דוד ולמה נקרא שמו הר הגדול שהוא גדול מן האבות. עי' מדרש תהלים קט: בשעה שירד דוד לאחיו והניחוהו אחיו וכל ישראל, באותה שעה נשא דוד עיניו למרום ואמר, (שם קכא, א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים.

³¹⁰ מדרש תהלים: אמר הקב"ה, אתם יודעים מי עוזר אתכם, עושה שמים וארץ.

³¹¹ מדרש תהלים: אל יתן למוט רגלך. מהו אל יתן, בשעה שימוטו הכל לגיהנם אתם אינכם מוטים. וכן אמר הכתוב, (דברים לב, לה) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם. כשתמוט רגלם של רשעים אותה שעה אינכם מוטים, שנאמר (שמואל-א ב, ט) רגלי חסידיו ישמור. עי' מדרש תהלים קט: השיבתו רוח הקדש ואמרה לו, (שם, ג) אל יתן למוט רגליך אל ינום שומרך.

³¹² מדרש תהלים: הנה לא ינום ולא יישן. וכי יש שינה למעלה, חלילה, לא שינה ולא ישיבה יש למעלה. וכו'. אלא מה אל ינום שומרך, אלו הצרות הבאות על ישראל בעולם הזה, כביכול, הקב"ה עושה כן, וכן אסף אמר, (תהלים מד, כד) עורה למה תישן ה'.

³¹³ עי' תנא דבי אליהו רבה יח: קרא אדם תורה נביאים וכתובים ושנה משנה ומדרש הלכות ואגדות ושמם ת"ח הקב"ה משמרו בעצמו משלו משל למה"ד למלך שהיה מהלך בדרך ובנו עמו הולך במדבר בנו עמו וכיון שהגיעו לחמה ולשרב עמד אביו עליו בחכמה מדוחק של חמה ועשה צל לבנו כדי שלא יגיע בו החמה והשרב וכן הקב"ה שנאמר (תהלים קכא) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך.

³¹⁴ עי' ב"ר פס"ח סי' ב: ה' ישמרך מכל רע מעשו ומלבן

³¹⁵ עי' ב"ר פס"ח סי' ב: ישמור את נפשך ממלאך המות. עי' תנחומא קדושים ו: אמר הקב"ה לישראל שמרו מצות ק"ש ערבית ושחרית ואני משמר אתכם שנא' (תהלים קכא) ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך.

³¹⁶ עי' דב"ר פ"ז סי' ה: ברוך אתה בבואך בפרקמטיא שלך וברוך אתה בצאתך בפרקמטיא שלך ודוד מפרשה (תהלים קכא) ה' ישמר צאתך ובואך.

³¹⁷ מדרש תהילים: שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'. אמר רבי יוסי בר חנינא משום ר' אליעזר בן יעקב, לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, משום שנאמר, ממעמקים קראתיך. תניא נמי הכי, לעולם לא יעמוד אדם לא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, שאין גבהות לפני המקום, שנאמר, ממעמקים קראתיך ה'. ועי' ויק"ר פ"ג סי' ז: אשרי אדם שיש בו דברי תורה ושמורים בידו ויודע להשיב בהן תשובה שלימה במקומה עליו הכתוב אומר (משלי כ) מים עמוקים עצה בלב איש ואומר (תהלים קל) ממעמקים

- (ב) אֲדַנִּי שְׁמָעָה בְּקוֹלִי תִהְיֶינָה אַזְנֶיךָ קְשׁוּבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי:
 (ג) אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה אֲדַנִּי מִי יַעֲמֶד³¹⁸:
 (ד) כִּי עִמָּךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּגְרָא³¹⁹:
 (ה) קוֹיָתִי ה' קוֹתָה נַפְשִׁי וְלֹדְכָרוּ הוֹחֵלְתִּי:
 (ו) נַפְשִׁי לְאֲדֹנָי מְשֻׁמְרִים לְבֹכֵר שְׁמֵרִים לְבֹכֵר³²⁰:
 (ז) יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' כִּי עִם ה' הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְּדוֹת³²¹:
 (ח) וְהוּא יַפְּדֶה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנֹתָיו:

פרק קלא

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד ה' לֹא גָבַהּ לְבִי וְלֹא רָמוּ עֵינָי וְלֹא הִלְכֹתִי בְּגִדְלוֹת וּבְנַפְלָאוֹת מִמְּנִי³²²:

- (ב) אִם לֹא שׁוֹיָתִי וְדוּמְמָתִי נַפְשִׁי כְּנִמְלַעַלִי אִמּוֹ כְּנִמְלַעַלִי נַפְשִׁי³²³:
 (ג) יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

פד

(ה) אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ³²⁴ עוֹד יִהְלֹךְ סֶלְהָ³²⁵:

קמד

(טו) אֲשֶׁרִי הָעַם שְׂכֻכָה לִּי³²⁶ אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁיחַ אֱלֹהֵי³²⁷:

קראתיך ה'. ועי' שיה"ש רבה פ"ב סי' ד: רבי אבא בר כהנא אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני היא וחביבה אני שנתונה בעמקי הצרות וכשידלני הקב"ה מהצרות אני מרטבת מעשים טובים כשושנה ואומרת שירה לפניו הדא הוא דכתיב (שם כ"ו) ה' בצר פקדוך אמר ר' אחא אמרה כנסת ישראל בשעה שאת מעמיק עיניך בי אני מרטבת מעשים טובים כשושנה ואומרת שירה הה"ד (תהלים ק"ל) שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'.

³¹⁸ עי' תנחומא משפטים יח: ישא ה' פניו אליך אמר דוד רבש"ע למלאך אתה מוסרנו שאינו נושא פנים אם עונות תשמור יה אדני מי יעמוד (תהלים קל). עי' מדרש תהלים לח: כך אמר הקב"ה לישראל, מפני מה אתם אומרים, (תהלים קל, ג) אם עונות תשמור יה' מי יעמוד. ישוב רשע מדרכו הרעה. הניחו מעשיכם הרעים ואני מרחם אתכם. עי' ב"ר פצ"ח סי' יד: סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה מה כתיב בתריה קויתי ה'.

³¹⁹ מדרש תהלים: כי עמך הסליחה. אמר רבי אבא, הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה. וכל כך למה, למען תורא. בשביל ליתן אימתך על בריותיך ביום הכפורים. עי' תנחומא משפטים יח: אם תאמר אין הסליחה מסור לך כי עמך הסליחה למען תורא לא מסרת אותה למלאך שר הפנים ³²⁰ עי' במ"ר פ"כ סי' כ: כשננער ממליך בהקב"ה השומרים בלילה מוסרין אותו לשומרי היום שנא' (שם קל) נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר.

³²¹ עי' אסתר רבה פ"י סי' טו: הפדות בריבוי שנאמר (תהלים ק"ל) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות. עי' תנא דבי אליהו רבה י: אתה הוא הפודה ומציל את כל באי עולם ואת כל מעשה ידך שבראת בעולם שנאמר (תהלים כה) פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו ואומר (שם קל) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו.

³²² עי' במ"ר פ"ד סי' כ: אין לך אדם בישראל שביזה עצמו על המצות יותר מדוד הה"ד דהוה אמר לפני אלהים (תהלים קלא) ה' לא גבה לבי בשעה שמשחני שמואל למלך ולא רמו עיני בשעה שהרגתי את גלית ולא הלכתי בגדולות בשעה שהחזירוני למלכותי ובנפלאות ממני בשעה שהעלתי את הארון.

³²³ עי' במ"ר פ"ד סי' כ: אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כשם שהתינוק הזה אינו מתבייש להתגלות לפני אמו כך שויתי נפשי לפניך שלא נתביישתי להתבזות לפניך לכבודך.

³²⁴ עי' ברכות לב ע"ב: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת [ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים]: מנא הני מילי אמר רבי יהושע בן לוי אמר קרא אשרי יושבי ביתך.

³²⁵ עי' סנהדרין צא ע"ב: אמר רבי יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה יהללך לא נאמר אלא יהללך מכאן לתחיית המתים מן התורה וכו' ואמר רבי יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה. ועי' ד"ר פ"ז סי' א: אמר ריב"ל כל מי שנכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בעוה"ז זוכה ליכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לעתיד לבא מנין שנאמר (תהלים פד) אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה.

(א) תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך³²⁹ ואברכה שמך לעולם ועד³³⁰:

(ב) בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד:

(ג) גדול ה' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר:

(ד) דור לדור ישבח מעשיך³³¹ וגבורתיך יגידו:

(ה) הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה:

(ו) ועוזו נוראתיך יאמרו וגדלותיך (וגדלתך) אספרנה:

(ז) זכר רב טובך יביעו³³² וצדקתך ירננו:

(ח) חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד:

(ט) טוב ה' לכל³³³ ורחמיו על כל מעשיו³³⁴:

³²⁶ תדב"א רבה ה: לאחר השעה כשיגיע ימות בן דוד ויתבטל מלאך המות בעוה"ז מן ישראל יהיו כל העכו"ם אומרים אשרי העם שככה לו וגו'.

³²⁷ עי' במ"ר פ"ד סי' ט: אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו אין אישורן של ישראל אלא על שבחרו בהקב"ה להיות להם לאלהים. ועי' פסיקתא רבתי טז: לא מציינו כח גבורתו של הקב"ה אין הקדוש ברוך הוא בא בטרחות על ישראל וכיון ששמע משה כך התחיל משבח בישראל ואומר להם אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו.

³²⁸ עי' ברכות ד ע"ב: אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף ב"ת נימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפי' אלא משום דאית ביה פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי.

³²⁹ עי' מדרש תהלים טז: כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. מאי טעמא, (תהלים קמה, א) ארוממך אלהי המלך.

³³⁰ עי' מדרש תהלים: ארוממך אלהי וגו'. ולא על חנם, אלא על שהבטחתנו למעלה מן הפרשה, שנאמר (תהלים קמד, יב) אשר בנינו כנטיעים מגודלים. עומדים כארזים, שנאמר (שם קד, טז) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון וגו'. לכך נאמר, אשר בנינו כנטיעים מגודלים. וכו' מה שהוא נותן צוחה ברחובות מוריד דמעות הוא מלאך המות ומחבל, ועכשיו אין צוחה ברחובותינו. (זכריה ח, ד) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים. לכך נאמר, ואין צוחה ברחובותינו. שנאמר (שם, ה) ורחובות העיר ימלאו ילדים. הואיל וכל כך עתיד הקב"ה לעשות לישראל, לפיכך, (תהלים קמד, טו) אשרי העם שככה לו. וכשתעשה כל אלה לנו, אנו מודים ומרוממים לך על כל הפלאים שתעשה עמנו ושעשית לנו. לכך נאמר, ארוממך אלהי המלך. ישראל מרוממים להקב"ה. שנאמר (ישעיה כו, יא) רמה ידך וגו' כשם שרוממוהו על הים. שנאמר (שמות טו, כא) שירו לה' כי גאה וגו'. (תהלים צט, ה-ט) רוממו ה' אלהינו. לכך נאמר, ארוממך אלהי המלך. לא כעכשיו, אם עשה להם נסים אומרים שירה, ואם לאו אין אומרים שירה. אלא לעתיד לבוא אינם בטלים, אלא הם אומרים השירה והברכה תמיד. שנאמר, ואברכה שמך לעולם ועד.

³³¹ עי' פדר"א ג: ויש לנו לדרוש במה שעשה ובמה שהוא עתיד לעשות, למען יתרומם שמו של הקדוש ברוך הוא, בבריותיו שברא מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (תהלים קמה, ד), "דור לדור ישבח מעשיך".

³³² עי' מדרש תהלים קד: אף כשיעשה פיהם של צדיקים לעתיד לבוא כמעין נובע שאינו פוסק שבחו של הקב"ה, תאמר שהם יגיעים. לאו, אלא, זכר רב טובך, יאמרו אין כתיב כאן אלא יביעו. שהם נובעים כמעין.

³³³ עי' סנהדרין לט ע"ב: רבי אלעזר רמי כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקווי משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה את כולו כשהוא עוֹדֵר אינו עוֹדֵר אלא טובים שבהם, ועי' מנחות נג ע"ב: טוב זו תורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם מטוב זה הקב"ה דכתיב טוב ה' לכל. ועי' ב"ר פ"ג סי' ג: טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו אמר ר' לוי טוב ה' לכל, על הכל שהוא מעשיו. אמר ר' שמואל טוב ה' לכל ורחמיו על הכל, שהן מדותיו, הוא מרחם. רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר טוב ה' לכל ומרחמיו הוא נותן לבריותיו. ועי' מדרש תהלים כב: אמר ר' חנינא, (תהלים קמה, ט) טוב ה' לכל. בעולם הזה. אבל לעתיד לבוא, (שם קכה, ד) הטיבה ה' לטובים.

(י) יִדְוֶהָ ה' כָּל מַעֲשֵׂיָהּ וְחִסְדֵיהָ יִבְרַכְוָהּ:

(יא) כְּבוֹד מַלְכוּתָהּ יֹאמְרוּ וּגְבוּרַתָּהּ יִדְבְּרוּ:

(יב) לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרַתִּי וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ:

(יג) מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים³³⁵ וּמִמְשַׁלְתָּהּ בְּכָל דּוֹר וְדָר³³⁶:

(יד) סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנְּפֹלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים³³⁷:

(טו) עֵינַי כָּל יְאֻלְפֵי יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ³³⁸:

(טז) פֹּתַח אֶת יְדֶיךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן³³⁹:

³³⁴ עי' ברכות ז ע"א: ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי הוה קא מצער ליה טובא בקראי יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב. ועי' ב"מ פה ע"א: על ידי מעשה הלכו יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא הוה שדיא בני כרכושטא וקא כנשא להו אמר לה שבקינהו כתיב ורחמיו על כל מעשיו אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה. ועי' תנחומא נח ו: הקב"ה כשם שרחמיו על האדם כך רחמיו על הבהמה שנאמר (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו.

³³⁵ ועי' מדרש פנים אחרים נוסח ב - פרק ה: ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות. נערה מאפרה והפשיטה השק והלבישה הקב"ה מעין מלכות של מעלה שכן הוא אומר מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג).

³³⁶ עי' ברכות ד ע"ב: אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים. ועי' מדרש אותיות רבי עקיבא השלם נוסח א - אות מ: כל אותיות שבמרכבה מקדמין בשירות ותשבחות להקביל פניו ואף מ"ם ומ"ם שבמרכבה מקבלין פני שכינה באותה שעה בשירי עוז ומלכות ופותחין את פיהן ואומרים שירה ומה שירה שהן אומרין מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג) ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור (שם). ועי' מדרש אותיות רבי עקיבא השלם נוסח ב: אחר כך נכנס מ"ם ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבונו של עולם רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל שנאמר (תהלים קמה יג) מלכותך מלכות כל עולמים וגו'.

³³⁷ עי' הערה הקודמת. ועי' ב"ר פ"א ס' ב: סומך ה' לכל הנופלים אלו העקריות שהם נופלין בתוך בתיהם וזוקף לכל הכפופים כיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות. ועי' מדרש אגדת בראשית - פרק מט: הקב"ה כשהוא רואה לאדם שנכפף ומטה ידו נותן לו יד וזוקפו שנאמר סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים (ה') לכל הכפופים (שם שם) העומדים אינו אומר כאן אלא סומך ה' לכל הנופלים הוא אותן שנאמר סומך ה' לכל הנופלים. חס ושלום שאם נפלו אין להם תקומה שנאמר שם נפלו פעלי און דחו ולא יכלו קום.

³³⁸ עי' כתובות סז ע"ב: ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר לו במה אתה סועד אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן אמר ליה ולא חיישת לדוחקא דציבורא אמר ליה אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתנינא עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שכל אחד ואחד נותן הקדוש ברוך הוא פרנסתו בעתו.

³³⁹ עי' לעיל הערה 328. ועי' תענית ב ע"א: אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים מפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים וכו' במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידך וגו'. ועי"ש ח ע"ב: אמר רבי שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, ועי' ב"ר פ"ג ס' ו: רבי חייא בר אבא אמר שקולה [ירידת גשמים] כנגד תחיית המתים רבי אבא ורבי חייא בשם רבי אבא אמרו אף חכמים קבעו אותה בתחיית המתים בזו יד ובזו יד בזו פתיחה ובזו פתיחה בזו יד שנאמר (יחזקאל לז) היתה עלי יד וגו' ובזו יד פותח את ידך בזו פתיחה (דברים כח) יפתח ה' לך ובזו פתיחה (יחזקאל לז) הנה אני פותח את קברותיכם וגו'. ועי' ב"ר פ"כ ס' ט: גדולה מן הגאולה שהגאולה ע"י מלאך והפרנסה ע"י הקב"ה גאולה על ידי

(יז) צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו³⁴⁰:

(יח) קָרוֹב ה' לְכָל קֹרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֵמֶת³⁴¹:

(יט) רְצוֹן יִרְאֵיו יַעֲשֶׂה וְאֵת שְׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם³⁴²:

(כ) שׁוֹמֵר ה' אֵת כָּל אֲהָבָיו וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:

(כא) תִּהְלֵת ה' יִדְבֵּר פִּי וּיְבָרֵךְ כָּל בְּשָׂר שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד³⁴³
קמו

מלאך מניין שנאמר (בראשית מה) המלאך הגואל אותי מכל רע פרנסה על ידי הקב"ה שנאמר (תהלים קמו) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ועי' שמ"ר פל"ה סי' ג': (תהלים קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו כל זמן שהספוג בידו פותח ידו אין טיפה יורד קפץ ידו הוא מוריד מים אבל הקב"ה אינו כן הספוג בידו שנאמר (שם סה) פלג אלהים מלא מים וכן (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים אם עצר אין המים יורדין שנאמר (איוב יב) הן יעצר במים ויבשו ואומר (דברים יא) ועצר את השמים ולא יהיה מטר פותח ידו המטר יורד שנאמר (שם כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב ואומר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון לכל חי מזון אכ"כ אלא לכל חי רצון שהוא נותן לכאור"א רצונו מה שהוא מבקש.

³⁴⁰ עי' ב"ר פ"א סי' יא: מצדיק לצדיק מהקב"ה שנקרא צדיק דכתיב (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו למשה שנקרא צדיק דכתיב (דברים לג) צדקת ה' עשה. ועי' מכילתא בא טז: כשהוא קורא בשמו יהו עונין אחריו בשכמל"ו וכן (תהלים ל"ד) גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו יחדו. ר' אומר (משלי י') זכר צדיק לברכה כשהוא מזכיר את הצדיק צדיק חי העולמים שנא' (תהלים קמ"ה) צדיק ה' בכל דרכיו וגו' לברכה אמן. ועי' ספרי עקב יג: מה הקב"ה נקרא צדיק שנ' (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו אף אתה הוי צדיק. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר וחסיד בכל מעשיו אף אתה הוי חסיד.

³⁴¹ עי' ויק"ר פ"ז סי' א: קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. ועי' במ"ר פ"א סי' ז: כתוב אחד אומר (תהלים קמה) קרוב ה' לכל קוראיו וכתוב אחד אומר (שם י) למה ה' תעמוד ברחוק עד שלא נחתם גז"ד קרוב ה' לכל קוראיו משנחתם גז"ד למה ה' תעמוד ברחוק. ועי' אסתר רבה פ"ז סי' יג: הקב"ה נקרא קרוב לישראל הה"ד (תהלים קמ"ה) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ואין אומה קרובה להקב"ה אלא ישראל שנאמר (דברים ד') כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ועי' תנחומא האזינו ד': פעמים קרוב שנא' (תהלים קמה) קרוב ה' לכל קוראיו פעמים אינו קרוב שנא' (משלי טו) רחוק מרשעים ה'. ועי' מכילתא בשלח ב: בשעה שמתפללין לו והוא קרוב להם שנא' (תהלים קמ"ה) קרוב ה' לכל קראיו.

³⁴² עי' ב"ר פ"ה סי' יא: יש לי גבורים בעלי גבורה זורוע שאומרים לפני הקב"ה דבר והוא עושה להם רצונם שנאמר (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה. ועי' ד"ר פ"ח סי' א: מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר א"ל הקב"ה שמעתי את תפלתך וגו' והוספתי על ימך חמש עשרה שנה שכן כתיב (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. ועי' (פסיקתא רבה מג) רצון יראיו יעשה למה שאין הקדוש ברוך הוא מפיר תפלתו ונתן לו מה שמבקשו זה דוד שכתב בו חבר אני לכל יראוך (שם ק"ט ס"ג). ועי' פרקי דרבי אליעזר לג: ר' זכריה אומר רצון יראיו יעשה עשה הב"ה רצונו של נביא והרתה וילדה.

³⁴³ עי' מדרש תהלים עח: א"ר יודן, משקלס דוד להקב"ה בכל מיני קלוסין, מהו אומר בסוף, (תהלים קמד, כא) תהלת ה' ידבר פי, תהלה לקלוסו של הקב"ה. ועי"ש קד: משאמר דוד מאה וארבעים וחמשה מזמורים קילס להקב"ה, שנאמר (תהלים קמה, כא) תהלת יי' ידבר פי. ועי"ש קמו: הצדיקים הם מקלסים אותו, והן נותנין לו הלל שאינו מניח את העניים. וכן הוא אומר, (ישעיה סו, ב) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. למעלה מן הענין, שומר ה' את כל אוהביו וגו'. תהלת ה' ידבר פי. ולא אני עצמי בלבד, אלא, ויברך כל בשר וגו'. לכך נאמר, אהללה ה' בחיי אומרה לאלהי בעודי. ועי' פסחים ק"ז ע"א: אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא אמר רב חסדא חזינא להו לתילי דבי רב חנין בר רב דכתיב בהו הללויה באמצע פירקא אלמא מספקא ליה אמר רב חנין בר רבא הכל מודים בתהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד (הללויה) הללויה דבתריה ריש פירקא. ועי' מדרש תהלים קמו: בשעה שהקב"ה מפיל לרשעים לגהינם ומציל הצדיקים הם מקלסים אותו, והן נותנין לו הלל שאינו מניח את העניים. וכן הוא אומר, (ישעיה סו, ב) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. למעלה מן הענין, שומר ה' את כל אוהביו וגו'. תהלת ה' ידבר פי. ולא אני עצמי בלבד, אלא, ויברך כל בשר וגו'.

וּנְחַנּוּ נְבִרְךָ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּ יְהוָה³⁴⁴:

פרק קמו

(א) הַלְלוּ יְהוָה³⁴⁵ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת ה' ³⁴⁶:

(ב) אֲהַלְלֶה ה' בְּחַיֵּי אֲזַמְרָה לְאֱלֹהֵי בְעוֹדִי³⁴⁷:

(ג) אֵל תִּבְטְחוּ בְנְדִיבִים³⁴⁸ בְּבֶן אָדָם שְׂאִין לוֹ תְשׁוּעָה³⁴⁹:

(ד) תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֵׁב לְאֲדָמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֲשֵׂתֵנִי³⁵⁰:

(ה) אֲשָׁרִי שָׂאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהֵינוּ³⁵¹:

– מאיר הנ"ך –

³⁴⁴ עי' פדר"א כט: ישראל שהם נמולים תפלתם נכנסת לפני ה' כריח ניחוח שנ' ואנחנו נברך י.ה.

³⁴⁵ עי' פסחים קיז ע"א: איבעיא להו הללויה לרב מאי תא שמע דאמר רב חזינא תילי דבי חביבא דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא ופליגא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי מאי הללויה הללויה בהלולים הרבה ופליגא דידיה אדידיה דאמר רבי יהושע בן לוי בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה גדול מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת, וכו' אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא. עי' מדרש תהלים קיד: ביה שמו, בשני אותיות הללו ברא הקב"ה שני עולמים, שנאמר (ישעיה כו, ד) כי ביה ה' צור עולמים. ביר"ד ה"א. וכו' כשראה דוד כי בשתי אותיות הללו ברא הקב"ה שני עולמות, התחיל מקלס בהם, הללויה.

³⁴⁶ מדרש תהלים: הללויה הללי נפשי וגו'. אמר ירמיה (ירמיה כ, יג) שירו את ה' הללו את ה'. הללו את ה'. למה, על איזה דבר, (שם) כי הציל את נפש אביו מיד מרעים. בשעה שהקב"ה מפיל לרשעים לגהינם ומציל הצדיקים הם מקלסים אותו.

³⁴⁷ מדרש תהלים: אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. וכן שלמה אמר, (קהלת ט, יב) כי גם לא ידע האדם את עתו. אם אינו מקלס בעוד שהוא חי, מתי הוא מקלס. לא כשימות. שנאמר (תהלים קטו, יז) לא המתים יהללו י.ה. וכתיב (שם ו, ו) כי אין במות זכרך וגו'. ומי מהללך. ואנחנו נברך י.ה. וגו'. (ישעיה לח, יט) חי חי הוא יודך. ולא בשאול. וכן הוא אומר, (קהלת ט, י) כי אין מעשה וחשבון וגו'. לכך נאמר, אהללה ה' בחיי וגו'.

³⁴⁸ מדרש תהלים: כך אמר דוד, אל תבטחו בנדיבים. לא יבטח אדם במעשה אבותיו. לא יאמר ישמעאל, אברהם אבי יש לי מחלקו והוא מצילני. לא יאמר עשו, יעקב היה צדיק והוא מצילני ובזכותו אני נמלט. שנאמר (תהלים מט, ח) אח לא פדה יפדה איש. אין אחיו של אדם פודה אותו. אם אין אדם עושה טוב בעולם הזה, לא יבטח במעשה אבותיו. לכך נאמר, אל תבטחו בנדיבים. על מה תבטחו, על מעשיכם. שנאמר (משלי ט, יב) אם חכמת חכמת לך וגו'. וכן הוא אומר, (שם טז, כו) נפש עמל עמלה לו. אין אדם אוכל ממעשה אבותיו לעתיד, אלא כל א' וא' אוכל משלו. שנאמר (קהלת ו, ז) כל עמל האדם לפיהו. (שם, כב) וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו. אין לאדם חלק אלא בעמלו. וכן הוא אומר, (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך כי תאכל וגו'. לכך נאמר, אל תבטחו בנדיבים. עי' דברים רבה פ"ה ס' ח: רבנין אמרי כיון שעמדו מלכים על ישראל והתחילו משעבדין בהן אמר הקב"ה לא אתם עזבתם אותי ובקשתם לכם מלכים הוי אשימה עלי מלך זש"ה (תהלים קמו) אל תבטחו בנדיבים וגו'.

³⁴⁹ עי' דברים רבה פ"ה ס' ח: כל מי שנשען בבשר ודם עובר אף פרוסטיא { } שלו עוברת שנאמר (שם קמו) בן אדם שאין לו תשועה מה כתיב אחריו תצא רוחו ישוב לאדמתו.

³⁵⁰ מדרש תהלים: תצא רוחו ישוב לאדמתו. משל למה הדבר דומה, לנאד שהוא נפוח ומלא רוח ועומד בארץ, מי שהוא רואה אותו מתיירא ממנו סבור שהוא כלום. מה עשה, הגיע אצלו וראהו שהוא נאד, ונגע בו ונפל ויצא הרוח שבו שמלאו. אמר אותו האיש, מזה הייתי מתיירא, לא היה בו כלום, אבל הרוח היא המעמדת אותו. כך אמר הקב"ה, אין הבשר כלום. שנאמר (ישעיה מ, ו) כל הבשר חציר וגו'. וכן הוא אומר, (איוב כה, ו) אף כי אנוש רמה וגו'. אינו עומד אלא על הרוח, יצאת הרוח מיד נעשה עפר. וכן הוא אומר, תצא רוחו ישוב לאדמתו וגו'. כך אמר הקב"ה, אני בראתי את האדם הזה והוא עומד ומתגאה. בא סנחריב הרשע ונתגאה וחרף וגדף ויצאת רוחו, מיד אבדו עשתונותיו. וכן פרעה, וכן המן, וכן כל רשעי עולם המחרפים ומגדפין והן רוח. יצאת רוחן, אבדו עשתונותיהן.

³⁵¹ מדרש תהלים: רצונכם פרקליט שהוא עומד לעולם, בטחו בו בכל עת ואתם עומדים. שנאמר (תהלים קמו, ה) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו'. אם אתם יודעים במי אתם בוטחים. במי שעשה שמים וארץ. משמתחתי את השמים והרקעתי את הארץ שמא זזו ממקומן. כך מי שהוא בוטח בי, אין שכרו פוסק לעולם. לכך נאמר, (שם) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו'. מה כתיב אחריו, עושה שמים וארץ וגו'. עי' תנחומא מקץ ה: אשרי שאל יעקב בעזרו (תהלים קמו) למה לא נאמר שאל אברהם או שאל יצחק אלא אל יעקב את מוצא שלא נצב הקב"ה לא על אברהם לא על יצחק אלא

- (ו) עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם³⁵² הַשֹּׁמֵר אֶמֶת לְעוֹלָם:
 (ז) עֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְעֹשׂוֹקִים נָתַן לֶחֶם לְרַעֲבִים³⁵³ ה' מִתִּיר אֲסוּרִים³⁵⁴:
 (ח) ה' פָּקַח עֵינָיו³⁵⁵ ה' זָקַף כְּפופִים³⁵⁶ ה' אָהַב צְדִיקִים³⁵⁷:
 (ט) ה' שָׁמַר אֶת גְּרָיִם³⁵⁸ יָתוֹם וְאֶלְמָנָה יַעֲזֹדֵד³⁵⁹ וְדַרְךְ רְשָׁעִים יַעֲנֹת³⁶⁰:

על יעקב שנאמר והנה ה' נצב עליו (בראשית כח) א"ר סימון אין המלך עומד על שדהו לא כשנזרעה ולא כשנתחרשה ולא כשנעדרה ואימתי עומד עליה כשהיא עומדת כרי כך אברהם עדר שנאמר קום התהלך בארץ (שם יג) יצחק זרע שנא' ויזרע יצחק (שם כו) לא עמד המלך עליה עד שבא יעקב שהיה כרי של תבואה שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב) ועמד הקב"ה עליו שנאמר והנה ה' נצב עליו הוי אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו. ועי' ירושלמי ברכות סג ע"א: אשרי שאל יעקב בעזרו וגומר מה כתיב בתריה עושה שמים וארץ וגו'. וכי מה ענין זה לזה אלא מלך בשר ודם יש לו פטרון שולט באיפרכיא אחת ואינו שולט באיפרכיא אחרת. אפילו תימר קוזמוקלטור שולט ביבשה שמא שולט בים. אבל הקב"ה שולט בים ושולט ביבשה.
³⁵² מדרש תהלים: מהו, וכל אשר בם. מכאן אתה למד, כנגד כל הבריות שיש לו בארץ, כך יש לו בים. לכך נאמר, את הים ואת כל אשר בם. עי' הערה הקודמת.

³⁵³ מדרש תהלים: עושה משפט לעשוקים וגו'. ומי הם הרעבים. זה אליהו, שהיה רעב והיה מאכילו. שנאמר (מלכים-א יז, ו) והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומן הנחל ישתה. לכך נאמר, נותן לחם לרעבים. עי' ויק"ר פכ"ב סי' י: עושה משפט לעשוקים אלו ישראל דכתיב בהון (ירמיה נ) כה אמר ה' צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה נותן לחם לרעבים אלו ישראל דכתיב (דברים ח) ויענך וירעיבך.

³⁵⁴ מדרש תהלים: מתיר אסורים. מהו, מתיר אסורים. יש אומרים, כל הבהמה שנטמאת בעולם הזה, מטהר אותה הקב"ה לעתיד לבוא. וכן הוא אומר, (קהלת א, ט) מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה. טהורים היו מקודם לבני נח. וכן הוא אומר להן, (בראשית ט, ג) כירק עשב נתתי לכם את כל. מה ירק עשב נתתי לכל, אף החיה והבהמה לכל מתחלה. ולמה אסר אותה, לראות מי שמקבל דבריו ומי אינו מקבל. ולעתיד לבוא הוא מתיר את כל מה שאסר. ויש אומרים, אינו מתירן לעתיד לבוא שכן הוא אומר, (ישעיה סו, יז) אוכלי בשר החזיר וגו'. ומה אם למי שהיה אוכלת הוא מכרית ומאביד, הבהמה לא כל שכן. ומהו מתיר אסורים, אין איסור גדול מן הנדה, שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה לבעלה. ולעתיד לבוא הוא מתירה. (זכריה יג, ב) וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. ואין טומאה אלא נדה, שנאמר (ויקרא יח, יט) ואל אשה בנדת טומאתה. ויש אומרים, אף תשמיש המטה היא אסורה לעתיד לבוא. תדע לך שכן הוא, שביום שנגלה הקב"ה על סיני ליתן התורה לישראל, אסר תשמיש המטה שלשה ימים. שנאמר (שמות יט, יא) היו נכונים וגו'. ומה כשנגלה עליהם יום א', אסרן מתשמיש המטה שלשת ימים. לעתיד לבוא שהשכינה ביניהם, אינם אסורין. ומהו מתיר אסורים, אסורי מות ואסורי שאול. עי' ויק"ר פכ"ב סי' י: ה' מתיר אסורים מה שאסרתי לך התרתי לך חלב בהמה והתרתי לך בחיה וכו'.

³⁵⁵ מדרש תהלים: ה' פוקח עורים. אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעורון עינים. וכו' כשיבוא לרפאות העולם. אינו מרפא תחלה אלא העורים. שנאמר, ה' פוקח עורים. ומי הן העורים, הדורות האלו שהולכות בתורה כעורים. שנאמר (ישעיה נט, י) נגששה כעורים קיר. כולם קורין ואין יודעין מה הן קורין, שונין ואין יודעין מה הן שונין. אבל לעתיד לבוא, (שם לה, ה) אז תפקחנה עיני עורים.

³⁵⁶ מדרש תהלים: יי זוקף כפופים. ומי הן הכפופים. אלו ישראל שגלו בחוצה לארץ. שמיום שגלו מירושלים לא זקפו קומתם, אלא הן כפופים לעיני שונאיהם והם מהלכין עליהם. וכן אמר ישעיהו, (שם נא, כב-כג) כה אמר אדוניך ה' ואלהיך יריב עמו. ושמתי ביד מוגיך וגו'. אלו הכופפים קומתן. לכך נאמר, ה' זוקף כפופים.

³⁵⁷ מדרש תהלים: ה' אוהב צדיקים. וכן הוא אומר, (משלי ח, יז) אני אוהבי אהב. ואומר, (שמואל-א ב, ל) כי מכבדי אכבד. הן אוהבין אותי ואני אוהב אותן. ולמה אוהב לצדיקים שאינן נחלה לא ממשפחת הכהנים ולא ממשפחת הלויים, למה שהכהנים בית אב והלויים בית אב, שנאמר (תהלים קלה, יט-כ) בית אהרן ברכו את ה'. בית הלוי ברכו את ה'. לפיכך, אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן אינו יכול, מפני שלא היה אביו לא לוי ולא כהן. אבל מבקש להיות צדיק, אפילו היה גוי יכול להיות צדיק, שאין הצדיקים באין מבית אב אלא מעצמן התנדבו ואהבו את הקדוש ברוך הוא. שנאמר (שם לג, א) רננו צדיקים בה'. ולכך נאמר, ה' אוהב צדיקים.

³⁵⁸ מדרש תהלים: ה' שומר את גרים. הרבה הקב"ה אוהב את הגרים. למה הדבר דומה, למלך שהיתה לו צאן והיתה יוצאה ורועה בשדה, ונכנס בערב בכל יום. פעם אחד נכנס צבי עם הצאן, הלך לו אצל העזים והרחלים והיה רועה עמהן, נכנס עמה, יוצאת לרעות יצא עמה, אמרו למלך, הצבי הולך עם הצאן, ורועה עמהן בכל יום יוצא ונכנס עמהן. היה המלך אוהב לצבי ביותר. בזמן שהוא יוצא לשדה, מצוה לרועה ואומר לו, הזהר בצבי הזה, לא יכהו אדם. וכשהיה נכנס עם הצאן, היה מצוה אוהבו עליו, תנו לו שיאכל וישתה והיה אוהב הצבי ביותר. אמר לו הרועה, אדוני המלך,

(י) יִמְלֹךְ ה' לְעוֹלָם אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּהָ:

פרק קמז

(א) הַלְלוּהָ כִּי טוֹב זְמֵרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נְאוּהָ תְהַלֵּהָ³⁶¹:

(ב) בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם³⁶² ה' נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנַס³⁶⁴:

(ג) הֲרַפָּא לְשִׁבּוּרֵי לֵב³⁶⁵ וּמְחַפֵּשׁ לְעַצְבוֹתֵם³⁶⁶:

כמה תיישים וכמה עזים וכמה רחלים וכמה גדיים יש לך, ואין אתה מזהירני אלא על הצבי, בכל יום אתה מצוני עלי. אמר לו, הצאן כך דרכה לרעות, אבל הצבי במדבר הן יושבין, אין דרכן ליכנס לישוב אצל בני אדם, וזה הצבי נכנס וישב אצלנו, לא נחזיק לו לטובה, שעזב המדבר הגדול הרחב מקום שהצביים והאיילות רועות, והניח אותן ובא אצלנו, לכן אנו צריכין להחזיק לו טובה. כך אמר הקב"ה, טובה גדולה צריך אני להחזיק לגר, שהניח משפחתו ובית אביו ובא אלי. לכן אני מצוה עליו, (דברים י, יט) ואהבתם את הגר. (שמות כב, כ) וגר לא תונה וגו'. לכך נאמר, ה' שומר את גרים. עי' במ"ר פ"ח סי' ב: ה' שומר את גרים שהרבה בשמירתם כדי שלא יחזרו לסורן חביבין הגרים שבכל מקום הכתוב מקיש אותם בישראל שנאמר (ישעיה מא) ואתה ישראל עבדי יעקב וגו' נאמרה אהבה בישראל שנאמר (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' ונאמרה אהבה בגרים שנאמר (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה וכו'.

³⁵⁹ מדרש תהלים: יתום ואלמנה יעודד. זיוג את הגר ליתום ואלמנה. למה. אמר הקב"ה, שלשתן עלובים ועניים. וכן משה אמר, (דברים י, יח) עושה משפט יתום ואלמנה וגו'. לכך נאמר, יתום ואלמנה יעודד. ומי היתומים, אלו ישראל. שנאמר (איכה ה, ג) יתומים היינו ואין אב. ומי הן אלמנות, אלו ציון וירושלים. שנאמר (שם א, א) העיר רבתי עם היתה כאלמנה. לכך נאמר, יתום ואלמנה יעודד.

³⁶⁰ מדרש תהלים: וכי כל היתומים והאלמנות הוא מעודד, לאו, אלא אם היו צדיקים. וכן הוא אומר, (תהלים סח, ו) אבי יתומים וגו'. אבל אם היו רשעים כתוב בהם, ודרך רשעים יעות. והוא הוא מעות דרכים. אלא הוא גוזר על כל הצדיקים והרשעים, והם עולים לירושלים וגו' היא זו הדרך לשתייהן. והצדיקים והרשעים הם באים לירושלם, כיון שהגיעו לשם, הקב"ה מכניס הצדיקים לגן עדן, ומעות דרכן של רשעים ומוליכן בדרך לגיהנם. לכך נאמר, ודרך רשעים יעות. וכן הוא אומר, (שם קמז, ו) מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ. והצדיקים ממליכין להקב"ה. שנאמר, ימלוך ה' לעולם.

³⁶¹ מדרש תהלים: כשימלוך הקב"ה הכל מקלסין לו. וכן הוא אומר למעלה מן הפרשה זו, ימלוך ה' לעולם. מלך הקב"ה ראוי להללו, למה על שהם למלכותו של הקב"ה. אותה שעה הכל מרננין הכל מקלסין הכל משבחין שראו אותו שמלך. וכו' כך כשימלוך הקב"ה, אותו שעה זמרו לו. לכך נאמר, כי טוב זמרה אלהינו. מלך בשר ודם, אם יהיה אדם גדול והיה בידו מכוה, אם ישאל עני בשלומו גנאי הוא לו ואינו משיבו. אבל הקב"ה אינו כן, הכל מקובל לו, והוא אומר קלסוני והוא טוב לפני. שנאמר, כי טוב זמרה אלהינו וגו'.

³⁶² עי' מדרש חסרות ויתרות פרשת תבא: ירושלם חסר י' לפי שאומה זאת י' גדולות יש לה ואין ירושלים מלאה עד שאגדע קרנות רשעים שנאמר (תהלים עה עא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק:

³⁶³ מדרש תהלים: בונה ירושלים וגו'. כשם שהקב"ה מלך בהלל ובזמירות, כך ירושלים אינה נבנית אלא בהלל ובזמירות. וכן אתה מוצא בבנין האחרון שבנה חירם. שנאמר (עזרא ג, י-יא) ויסדו הבונים את היכל. ויענו בהלל ובהודות וגו'. לכך נאמר, כי טוב זמרה אלהינו.

³⁶⁴ מדרש תהלים: נדחי ישראל יכנס. ומי הן הנדחין, קרח וכל עדתו שנדחו מפי משה רבינו עליו השלום. ועכשיו שנדחה מפי יהושע. וכן הוא אומר, (יהושע ב, יז) ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור. ואי זה עמק עכור. מה שאמר יהושע, (יהושע ז, כה) ויאמר יהושע מה עכרתנו. לכך נאמר, נדחי ישראל יכנס. דבר אחר נדחי ישראל יכנס. אלו שבטים. שנאמר (דברים כט, כז) וישליכם אל ארץ אחרת וגו'. וכן אמר הכתוב, (ישעיה כז, יג) ובאו האובדים וגו'. ועי' ברכות מט ע"א: אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס. עי' תנחומא נח יא: א"ר שמואל בר נחמני מסורת אגדה היא שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגליות ואם יאמר לך אדם שכבר נתקבצו הגליות ולא נבנית ירושלים אל תאמין למה שכך כתיב בונה ירושלים ואח"כ נדחי ישראל יכנס. עי' ילקוט איכה רמז תתרמב: עתיד הקב"ה להפוך תשעה באב לששון ולשמחה ולמועדים טובים ולבנות הוא בעצמו את ירושלים ולקבץ גליות. שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. עי' מכילתא דר' שמעון בר יוחאי פרק טו: ד"א מקדש ה' כוננו ידך אימתי מתקדש שמו בעולמו כשהוא מכוון מקדשו ומקבץ גליות עמו שנ' (תה' קמ"ז ב') בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס מושלו משל לה"ד ללסטים שנכנסו לתוך פלטין של מלך תפסו מעבדיו של מלך והרגו מהם וצלבו מהם ושרפו מהם והחריבו פלטין שלו בא המלך וישב עליהם בדין תפס מהן והרג מהן וצלב מהן ושרף מהן וישב פלטין שלו ונודעה מלכותו בעולם.

- (ד) מוֹנֵה מִסְפָּר לְכוֹכְבִּים לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא³⁶⁷:
 (ה) גְּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כַּח לְתַבּוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר³⁶⁸:
 (ו) מְעוֹדֵד עֲנוּיִם ה' מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַדִּי אֶרֶץ³⁶⁹:
 (ז) עָנּוּ לַה' בְּתוֹדָה וּמְרוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר³⁷⁰:
 (ח) הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִּינֵן לְאֶרֶץ מִמָּר הַמְצַמִּיחַ הָרִים הַצֵּיר³⁷¹:
 (ט) נוֹתֵן לְבַהֲמָה לְחֻמָּה³⁷² לְבָנֵי עֵרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ³⁷³:
 (י) לֹא בְּגִבּוֹרֵת הַסּוֹס יִחְפֹּץ לֹא בְּשׂוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:
 (יא) רוֹצֵה ה' אֶת יִרְאָיו אֶת הַמֵּיחָלִים לְחֶסֶד³⁷⁴:

³⁶⁵ מדרש תהלים: ובאו האובדים וגו'. אותה שעה, אין לישראל מכאוב עד שהן מתרפאין. שנאמר, הרופא לשוברי לב. אמר הקב"ה, אם נכזיב ידו נתרפא, שבר לב של ישראל על אחת כמה וכמה. לא נשבר לבם אלא בשביל שחרבה ירושלים. שנאמר (איכה ה, ז) על זה היה דוה לבנו. אמר להם הקב"ה, על מה. אמרו לו, על הר ציון ששמש. אמר להם, הרי אני בוכה ומרפא אתכם. שנאמר, הרופא לשוברי לב. וכתוב, (ישעיה ל, כו) ביום חבוש ה' את שבר עמו וגו'. מהו שבר עמו, זו חרבן ירושלים. ומהו מחץ מכתו, מי שהחריבה הוא בונה אותה. אותה שעה, אין צרה ואין אנחה ואין יגון. שנאמר (שם לה, י) ששון ושמחה ישיגו וגו'. ויהיו שמחים לעולם. עי' ויק"ר פ"ז סי' ב: ההדיוט הזה אם משמש הוא בכלים שבורים גנאי הוא לו אבל הקדוש ברוך הוא כלי תשמישו שבורים שנאמר (שם לד) קרוב ה' לנשברי לב (שם קמז) הרופא לשוברי לב (ישעיה נז) ואת דכא ושפל רוח זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר.

³⁶⁶ עי' מכלילתא דר' שמעון בר יוחאי פרק יח: אין חבישה אלא רפואה שני' (תהי קמ"ג) הרופא לשוברי לב ומחבש לעצבותם.

³⁶⁷ עי' שמר, פ"א סי' ג: נאמר בכוכבים שמות שנאמר (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא אף הקב"ה כשירדו ישראל למצרים מנה מספרם כמה היו ולפי שהם משולים לכוכבים קרא שמות לכלם הה"ד ואלה שמות בני ישראל וגו'. עי' במ"ר פ"א סי' ז: כתוב אחד אומר (תהלים קמו) מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא וכתוב אחד אומר (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא כשהקב"ה קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת והם עונים מה שא"א לו לב"ו לקרוא שני שמות כאחת.

³⁶⁸ עי' ע"ז ד ע"א: רב חנינא בר פפא רמי כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתוב גדול אדונינו ורב כח וכתוב ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה.

³⁶⁹ עי' לעיל הערה 360.

³⁷⁰ עי' מדרש תהלים יט: זה שאמר הכתוב (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו. לקילוסו. כמה דאמר, (תהלים קמז, ז) ענו לה' בתודה. ועי' לעיל לג ב, צח ה.

³⁷¹ עי' לעיל סה ז.

³⁷² עי' מדרש תהלים קלו: מפני מה כתיב, נותן לחם לכל בשר. וכתוב, (תהלים קמז, ט) נותן לבהמה לחמה. וכי אין אדם מכין לחמו. א"ל, זהו דרך ארץ עושה בידיו והקב"ה מברך מעשה ידיו, שנאמר (דברים יד, כט) למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך?.

³⁷³ עי' ילקוט בראשית רמז לח: שלם הקב"ה שכר טוב לעורבים בעולם הזה וכו' נותן מזונן בלי חוסר שנא' מי יכין לעורב צידו ולא עוד אלא קוראים ליתן מטר על הארץ והקב"ה עונה אותם שנא' נותן לבהמה לחמה וכו'. עי' תנחומא עקב ב: מנין שעורב אכזרי על בניו שנאמר (איוב לח) מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל וכן הוא אומר (תהלים קמז) לבני עורב אשר יקראו ואמרו חכמים ז"ל העורב מוליד לבנים ואומר הזכר לנקבה שעוף אחר בא עליה ומואסין אותן ומניחין אותן מה עושה הקב"ה מזמין להן יתושין מצואתן ופורחין ואוכלין אותן שנאמר מי יכין לעורב.

³⁷⁴ מדרש זוטא שיר השירים (א טו): מי הם גבורים אלו הצדיקים שכבשו את יצרם שנאמר ומושל ברוחו מלוכד עיר (משלי ט"ו ל"ב) שהם מושלים ביצרם לעשות רצון קוניהם וכן הוא אומר לא בגבורת הסוס יחפץ (תהלים קמ"ז י) אלא במה רצונו רוצה ה' את יראיו (שם שם י"א). ועי' לעיל לג יח. עי' ב"ר פ"מ סי' א: כתיב (תהלים לג) הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו הנה עין ה' אל יראיו זה אברהם שנאמר (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה למיחלים לחסדו שנאמר (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו'. ועי' במ"ר פ"ה סי' א: הנה עין ה' אל יראיו וגו' זה שבטו של לוי שהם יושבים ומקוים לחסרו של הקב"ה וכי כל הבריות אינן מיחלים לחסדו של הקב"ה אלא ביותר שבטו של לוי שלא נטלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם שאין להם כלום בעולם אלא חסדו של הקב"ה הוי

(יב) שִׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת הַלְלֵי אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן:
 (יג) כִּי חֶזֶק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ³⁷⁵ בָּרַךְ בְּנֵיךָ בְּקִרְבֶּךָ:
 (יד) הַשֵּׁם גְּבוּלֶךָ שְׁלוֹם חֶלֶב חֲטִים יִשְׁבִּיעֶךָ³⁷⁷:

(טו) הַשְׁלַח אֲמַרְתוּ אֶרֶץ עַד מְהֵרָה יְרוּץ דְּבָרוֹ³⁷⁸:
 (טז) הַנְּתַן שְׁלֹג כַּצֶּמֶר כְּפֹר פְּאֶפֶר יַפְזֹר:

(יז) מִשְׁלֵיךְ קָרְחוּ כְּפִתִים לִפְנֵי קָרְתוֹ מִי יַעֲמֹד³⁷⁹:

(יח) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ³⁸⁰ וְיִמָּסֵם יִשָּׁב רוּחוֹ וְיָלוּ מַיִם:

(יט) מִגִּיד דְּבָרוֹ לִיעֶקֶב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל³⁸¹:

למיחלים לחסדו. עי' ילקוט תהלים רמז תשכ: ד"א אל יראיו זה יצחק, למיחלים לחסדו שהיה מיחל להקב"ה.

³⁷⁵ עי' ת"י ישעיה נב ט, נד א.

³⁷⁶ עי' ב"ר פס"ט סי' ז: בית אלהים בנוי ומשוכלל לעתיד לבא כמד"א (תהלים קמז) כי חזק בריחי שעריך.

³⁷⁷ עי' ברכות נז ע,א: הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך. עי' ב"מ נט ע,א: אמר רב יהודה לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך. עי' מדרש תהלים פז: הכסף והזהב לפני מלך המשיח הוא כעפר, שנאמר (תהלים קמז, יד) השם גבולך שלום.

³⁷⁸ עי' שמ"ר פ"כ סי' ג: אוי להם לרשעים שהם רמה ותולעה ובטלים מן העולם ומבקשים לבטל דברו של הקב"ה אמר להם אתם אמרתם וגם את ישראל לא אשלח ואני אמרתי שלח עמי נראה דברי מי עומדים דברי מי בטלים לסוף עמד פרעה מעצמו והלך ונפל על רגליו של משה ואמר להם לישראל קומו צאו אמר לו הקב"ה מה פרעה דברך עמדו או דברי לך נאמר השולח אמרתו ארץ אימתי ויהי בשלח פרעה וכי פרעה שלחם בלעם אמר (במדבר כג) אל מוציאם ממצרים וכאן כתיב ויהי בשלח פרעה אלא מלמד שהיה פרעה מלוה אותם וא"ל התפללו ובקשו עלי רחמים שנאמר (שמות יב) גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אותי ואין שלוח האמור כאן אלא לויה שנאמר (בראשית יח) ואברהם הולך עמם לשלחם.

³⁷⁹ עי' ירושלמי חגיגה ח ע"ב (&): בתחילה היה העולם מים במים מה טעמא (בראשית א) ורוח אלהים מרחפת על פני המים חזר ועשאו שלג (תהלים קמז) משליך קרחו כפיתים. עי' פדר"א ה: אילולי האש שהוא מחמם פניו של ברד לא היה העולם יכול לעמוד מפני הקור שנ' לפני קרתו מי יעמוד.

³⁸⁰ עי' לעיל קז א.

³⁸¹ עי' שמ"ר פט"ו סי' כה: מגיד דבריו ליעקב זו התורה חוקיו ומשפטיו לישראל אלו קדושי החדשים שיש בהם חוקים ומשפטים חוקים אלו המועדים שתלויים בהם המשפטים ואין חקיו אלא חגים. עי' שמ"ר פ"ל סי' ט: מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מדם ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור וכו' ד"א מגיד דבריו ליעקב א"ר אבהו בשם רבי יוסי ב"ר חנינא משל למלך שהיה לו פרדס והיה נוטע בו כל מיני אילנות ולא היה נכנס לתוכו אלא הוא שהיה משמרו משעמדו בניו על פרקן א"ל בני הפרדס הזה אני הייתי משמרו ולא הנחתי אדם להכנס בתוכו אתם תהיו משמרין אותו כדרך שהייתי אני משמרו כך אמר האלהים לישראל עד שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה שנאמר (משלי ח) ואהיה אצלו אמון מהו אמון אומן שנאמר (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק לא נתתיה לאחד מן עובדי כוכבים אלא לישראל שכיון שעמדו ישראל ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד נתנה להם הוי מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי אלא למי ליעקב שבחרו מכל העובדי כוכבים ולא נתן להם אלא מקצת נתן לאדם ו' מצות הוסיף לנח אחת לאברהם ח' ליעקב ט' אבל לישראל נתן להם הכל א"ר סימון בשם ר' חנינא משל למלך שהיה לפניו שלחן ערוך ומיני תבשילין נכנס עבדו נתן לו חתיכה שני נתן לו ביצה שלישי נתן לו ירק וכן לכל או"א נכנס בנו נתן לו כל השולחן לפניו אמר לו לאלו נתתי מנה מנה אבל את הכל נתתי ברשותך כך הקב"ה לא נתן לעובדי כוכבים אלא מקצת מצות אבל כשעמדו ישראל אמר להם הרי כל התורה כולה לכם שנאמר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי אמר ר"א משל למלך שיצא למלחמה והיו הלגיונות עמו והיה שוחט בהמה והיה מחלק לכל אחד ואחד מנה כדי שיגיע הציץ

(כ) לא עֲשֵׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי יָדְעוּם הַלְלוּהָ:382

פרק קמח

(א) הַלְלוּהָ הַלְלוּ אֶת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים:383

(ב) הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאוֹ:384

(ג) הַלְלוּהוּ שְׁמֵשׁ וַיְרַח³⁸⁵ הַלְלוּהוּ כָּל פּוֹכְבֵי אוֹר:386

(ד) הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמַיִם:387

(ה) יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' כִּי הוּא צִוָּה וַנְּבָרָא:388

(ו) וַיַּעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חֶק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:389

(ז) הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תְּנִינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת:390

בנו וא"ל מה אתה נותן לי א"ל ממה שהתקנתי לעצמי לפיכך נתן האלהים לעובדי כוכבים מצות גולמיות שיגעו בהן ולא הפריש בהן בין טומאה לטהרה באו ישראל ופירש להם המצות כל אחד ואחד עונשה ומתן שכרה שנאמר (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו לכך נאמר חוקיו ומשפטיו לישראל. עי' שמ"ר פ"ל סי' יב: מה ראית בהם [ביהודים] שאתה רוצה להתגייר אמר לו הקטן שבהם יודע היאך ברא הקב"ה את העולם מה נברא ביום ראשון ומה נברא ביום ב' כמה יש משנברא העולם ועל מה העולם עומד ותורתן אמת אמר לו לך ולמד תורתן ואל תמול אמר לו עקילס אפילו חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה אינו יכול ללמוד תורתן אם אינו מל שכן כתוב (שם) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולמי לבני ישראל.

³⁸² עי' הערה 381. עי' חגיגה יג ע"א: אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. עי' מכילתא בחדש א: לא עשה כן לכל גוי וכי מה עשו הגוי' דווים האלו שלא רצה ליתן להם את התורה (שם) משפטים בל ידעום שלא רצו לקבל.

³⁸³ מדרש תהלים: הללויה הללו את ה' מן השמים. אלו שבשמים. ומי הם, מלאכי השרת. עי' ב"ר פ"ב סי' יא: כל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ ומייתי ליה מן הכא (תהלים קמח) הללו את ה' מן השמים וגו' הללו את ה' מן הארץ וגו'.

³⁸⁴ מדרש תהלים: הללוהו כל מלאכיו. כשם שיש צבאות הרבה בארץ, כך הם בשמים. (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. לכך נאמר, הללוהו כל צבאיו. ומי הם צבאיו, שעושין צביונו של הקב"ה. שנאמר (תהלים קג, כא) ברכו ה' כל צבאיו. לכך נאמר, הללוהו כל צבאיו.

³⁸⁵ מדרש תהלים: הללוהו שמש וירח. ומי הן שמש וירח, האבות והאמהות שהן משולות בשמש ובירח. שנאמר (בראשית לז, ט) והנה השמש והירח. עי' שמ"ר פ"ז סי' א: מה נברא ביום רביעי מאורות לכבודו בראם שנאמר (שם קמח) הללוהו שמש וירח.

³⁸⁶ מדרש תהלים: הללוהו כל כוכבי אור. ומי הן כוכבי אור, אלו הצדיקים. שנאמר (דניאל יב, ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים. לכך נאמר, הללוהו כל כוכבי אור. מכאן אתה למד, שכל אחד מהן יש לו כוכב בשמים, ולפי מעשיו כך כוכבו מאיר. לכך נאמר, הללו אותם שכוכביהם מאירים. עי' פסחים ב ע"א: הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור אורתא הוא הכי קאמר הללוהו כל כוכבים המאירים.

³⁸⁷ הללו שמי השמים. מכאן אתה למד, שאינן אלא גשמים (בשם הרד"ל - ג' שמים). וכן הוא אומר, (מלכים-א ח, כז) הנה השמים ושמי השמים. לכן נאמר, הללוהו וגו'. אלו המים, אותן מי בראשית. שנאמר (בראשית א, ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שא מים.

³⁸⁸ יהללו את שם ה' וגו'. לא היה יגיעה לפני הקב"ה כשבראם. שנאמר (שם ב, ד) ביום עשות ה' אלהים וגו'. וכתב, (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה ה'. לא היה יגיעה לפני הקב"ה, אלא צוה ונבראו לעצמן. ולכך נאמר, יהללו את שם ה'. שעל מנת כן נבראו, להיות מקלסין אותו.

³⁸⁹ ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור. ואי זה חק נתן. שאמר להם, (בראשית א, ו) יהי רקיע וגו'. מאותו היום לא יזוז.

³⁹⁰ הללו את ה' מן הארץ וגו'. אמר ישעיהו (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי וגו'. לא ברא הקב"ה את האדם אלא לכבודו. וכן הוא אומר, (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו וגו'. בראן להיות מקלסין, וקלסוהו. שנאמר (תהלים יט, ב) השמים מספרים וגו'. וכשם שהשמים וכל אשר בהם מקלסין אותו, כך הארץ וכל אשר בה מקלסין אותו. שנאמר, הללו את ה' מן הארץ. הכל מקלסין את המלך. ומי המקלס אותו בתחלה, בני פלטרין, ואחר כך בני המדינה. לכך נאמר, הללו את ה' מן השמים וגו'. לאחר שקלסוהו בשמים. ומי מקלס תחלה, מי שהוא גדול מחברו. ומי הם הגדולים, אלו התנינים. שנאמר (בראשית א, כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים. לפיכך הם מקלסין תחלה. שנאמר, תנינים וכל תהומות. וכמה תהומות הן, לא נתפרשו. וכן הוא אומר, (משלי ח, כד) באין תהומות חוללתי. וכתב, (שמות טו, ה) תהומות יכסימו. ועד עכשיו אין אדם יודע כמה הם. עד שאמרו בני קרח, (תהלים מב, ח) תהום אל תהום וגו'. לכך נאמר, תנינים וכל תהומות. כולם, יהללו את שם ה'. ועי' ב"ר פ"ח סי' א: אמר רבי שמואל אף בקילוס אינו בא אלא באחרונה הדא

(ח) אִשׁ וּבָרַד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סַעֲרָה עֲשֵׂה דְבָרוֹ³⁹¹:

(ט) הַהָרִים וְכָל גְּבְעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים³⁹²:

(י) הַחֲתִיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כַּנָּף³⁹³:

(יא) מַלְכֵי אֲרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שַׁפְטֵי אֲרֶץ³⁹⁴:

(יב) בַּחֹרִים וְגַם בְּתוֹלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים³⁹⁵:

(יג) יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ הוֹדוּ עַל אֲרֶץ וְשָׁמַיִם³⁹⁶:

(יד) וַיִּרְם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְהַלֵּה לְכָל חַסִּידָיו³⁹⁷ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבוֹ הַלְלוּ יְהוָה³⁹⁸:

פּרָק קמ"ט

(א) הַלְלוּיָהּ שִׁירוֹ לַה' שִׁיר חֲדָשׁ³⁹⁹ תְהַלְתֶּוּ בְקֹהֶל חַסִּידִים⁴⁰⁰:

הוא דכתיב (תהלים קמח) הללו את ה' מן השמים וגו' ואומר כל הפרשה ואחר כך הללו את ה' מן הארץ וגו'. עי' חגיגה יד ע"ב: פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה פתחו כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים הללויה נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה.

³⁹¹ עי' מדרש תהלים קמט: אש וברד שלג וקטור. מכאן אתה למד, שאין בשמים כלום רע, לא אש ולא ברד ולא שלג ולא קטור. אלא מן הארץ הן. שנאמר, הללו את ה' מן הארץ וגו'.

³⁹² עי' מדרש תהלים קמט: רוח סערה עושה דברו ההרים וכל גבעות. אמר דוד, יקלסוהו ההרים שהוא יודע משקלם. עי' מכילתא השירה ו: לא שמים בלבד שמחו בגאולת ישראל אלא ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים שנא' (ישעיה מ"ד) רוננו שמים כי עשה ה'.

³⁹³ עי' חולין קלט ע"ב: תא שמע החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מאי לאו צפור בין טהור בין טמא וכנף חגבים לא צפור טהור כנף טמא וחגבים.

³⁹⁴

³⁹⁵ עי' מדרש תהלים קמט: מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ הוה ליה למימר תחלה, ואחר כך תנינים וכל תהומות. אלא (משהוא) [מה שהוא] מזכיר את הרמש ואחר כך מלכי ארץ, למה אמר הקב"ה זקנים (נכנסו) [יכנסו] תחלה. לכך נאמר, תנינים וכל תהומות וגו', ואחר כך מלכי ארץ וכל לאומים, עד, בחורים וגם בתולות. מהו נערים, הוא הבחור הוא הנער. אלא, אמר הקב"ה, זקנים שהם נערים. שנאמר (תהלים קג, ה) תתחדש כנשר נעורכי. (ישעיה מ, לא) וקוי ה' יחליפו כח. לכך נאמר, זקנים עם נערים.

³⁹⁶ עי' שיה"ש רבה פ"ח סי' טו: ר' סימון בשם ריב"ל אמר כל מקום שהשרה הקדוש ב"ה תורתו השרה שכינתו ומי פרש זה דוד הה"ד (תהלים קמ"ד) יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים קודם על הארץ ואח"כ על השמים. עי' תנחומא תרומה ט: אמר להם דוד שוחק הוא עליכם הודו נותן על הארץ שנאמר (תהלים קמח) יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ואח"כ על שמים. עי' מדרש תהלים קמט: אמר רבי אבהו, גלוי היה לפני הקב"ה שאין אומות העולם מקבלין את התורה, ומפני מה יצא ידיהן. כך הם מדותיו של הקב"ה, לצאת ידי בריותיו, ואחר כך הוא טורדן מן העולם. לפי שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. לכך נאמר, כי נשגב שמו לבדו.

³⁹⁷ עי' מדרש תהלים קמט: ומי הם החסידים, אלו ישראל. מה כתיב למעלה מן הפרשה, (תהלים קמח, יד) וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו. כל זמן שישראל רואין את הקב"ה, הם נעשו חסידים. ראוהו בים, נעשו חסידים ואמרו שירה. שנאמר (שמות טו, א) אז ישיר משה וגו'.

³⁹⁸ עי' ירושלמי ברכות דף סג ע"ב: הקב"ה קורא לכל ישראל קרובים הה"ד וירם קרן לעמו. עי' במ"ר פ"א סי' ה: למה שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמר (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי ומה עשה וירם קרן לעמו. עי' במ"ר פ"א סי' ט: עשיתי להיות לכם תלוי ראש לכך נאמר שאו את ראש לקיים מה שנאמר (תהלים קמח) וירם קרן לעמו וכן הוא אומר (דברים כח) ונתת ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ.

³⁹⁹ מדרש תהלים: הללויה שירו לה' שיר חדש וגו'. אמר ישעיה (ישעיה מג, יח) אל תזכרו ראשונות וגו'. (שם, כ) תכבדני חית השדה וגו'. (שם, כא) עם זו יצרתי לי וגו'. אמר הקב"ה, כשם שעשיתי אני כל החדשות, אף אתם תאמרו שיר חדש לי. שנאמר, שירו לה' שיר חדש. וכו' בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם דר במדינה, אין בני מדינה אחרת יראים כשם שמתיראין בני מדינתו שהוא דר בתוכה, למה שהוא רחוק ממנה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא יושב בשמים, והארץ יראה ממנו. שנאמר, הודו על ארץ ושמים. אימתי, כשהוא מרומם קרנן של ישראל. שנאמר, וירם קרן לעמו וגו' שירו לה' שיר חדש. וכו' דבר אחר שירו לה'. (ישעיה מג, יח) אל תזכרו ראשונות וגו'.

- (ב) יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֵשְׂיוֹ⁴⁰¹ בְּנֵי צִיּוֹן יִגְלוּ בְּמִלְכָם:
 (ג) יִהְלְלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֹל בְּתַף וּבְנֹר יִזְמְרוּ לוֹ⁴⁰²:
 (ד) כִּי רוּצָה ה' בְּעַמּוֹ יִפְאַר עַנְוִים בִּישׁוּעָה⁴⁰³:
 (ה) יַעֲלֶזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יִרְנְנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם⁴⁰⁴:
 (ו) רוּמָמוֹת אֵל בְּגֵרוֹנָם וְחָרַב פִּיפְיֹת בְּיָדָם⁴⁰⁵:

(שם, יט) הנני עושה חדשה וגו'. (שם, כא) עם זו יצרתי לי וגו'. כך אמר הקב"ה, כשם שאני עושה חדשות האלו, כך אמרו לי שיר חדש. לכך נאמר, שירו לה' שיר חדש. עי' שמ"ר פכ"ג סי' ה': עתידין ישראל לומר שירה לע"ל שנאמר (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. עיי"ש סי' יא: כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות לכך עמדו בבל ומדי ויון ואדום ושיעבדו את ישראל אבל לע"ל אין עוד צרות בו שנאמר (ישעיה סה) כי נשכחו הצרות הראשונות וכתיב (שם לה) ששון ושמחה ישיגו וגו' באותה שעה אומרים שיר לשון זכר שנאמר (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש. עי' תנחומא בשלח י: עשרה נסים נעשה להם על הים וכו' כנגדן אמרי ליה ישראל עשר שירות הראשונה במצרים שנאמר (ישעיה ל) השיר יהיה לכם וכו' התשיעית של שלמה שיר השירים העשירית לעתיד מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צו). עי' מדרש תהלים קיח: בתחיית המתים כתיב (ישעיה מב, יא) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוחו. ישימו לה' כבוד. מה כבוד שאומר להלן תחיית המתים, אף כבוד שנאמר כאן תחיית המתים. באותה השעה הן אומרים שירה, הדא הוא דכתיב (שם, י) שירו ליי' שיר חדש.

⁴⁰⁰ מדרש תהלים כשיראו אותו לעולם הבא, הם נעשים חסידים. שנאמר, תהלתו בקהל חסידים. וכל כך למה, שהן רואין ושמחים ועוד שמחים עמו.

⁴⁰¹ עי' תנחומא אחרי מות ב: ישמח ישראל במעשיו אין כתיב אלא ישמח ישראל בעושי עתידין ישראל לשמוח במעשיו של הקב"ה לעתיד לבא.

⁴⁰² יהללו שמו במחול וגו'. (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים וגו'. שנאמר (שמות טו, כ) ותצאנה כל הנשים וגו' [בתפים ובמחלת].

⁴⁰³ כי רוצה ה' בעמו וגו'. כך אמר דוד, הכל מקלסין לפניו, שנאמר, הללו את ה' מן השמים וגו', כל הפרשה. ואומר, הללו את ה' מן הארץ וגו'. ואחר כולן מקלסין אותו אומות העולם, שנאמר, מלכי ארץ וגו'. הכל מקלסין להקב"ה. אמר הקב"ה, אף על פי שהכל מקלסין אותי, איני מבקש קילוס אלא מישראל. לכך נאמר, כי רוצה ה' בעמו. למה. אמר הקב"ה, ערב עלי קילוס של ישראל שמקלסין אותי. שנאמר (שיר השירים ב, יד) השמיעני את קולך וגו'. (שם ד, יא) דבש וחלב תחת לשונך. ואומר, (תהלים קד, לג-לד) אשירה לה' בחיי וגו'. יערב עליו שיחי. לכך נאמר, כי רוצה ה' בעמו וגו'.

⁴⁰⁴ מדרש תהלים: נאמר (ישעיה נז, ב) יבוא שלום ינחו על משכבותם. ולא נאמר אלא על משכבותם, משכבות הרבה, כשהן מציעין להם בגן עדן משכבות יפים. וכיון שהן רואין אותו הן מרננין, למה על מה שהתקין להם. לכך נאמר, ירננו על משכבותם. עי' מדרש תהלים ל: דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. זה שאמר הכתוב (תהלים קמט, ה) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. בשעה שהצדיקים נפטרין מן העולם שלש כתות של מלאכים מטפלין עמו. אחת אומרת, (ישעיה נז, ב) יבא שלום. ואחת אומרת, ירננו על משכבותם. ואחת אומרת, הולך נכוחו. ומהלכות לפניו. א"ר יהודה ב"ר סימון בשם רבי יאשיה, כביכול, הקב"ה אומר לו שלום. וממי אתה למד מן הרשעים, שנאמר (שם, כא) אין שלום אמר ה' לרשעים. אם לרשעים אמר, קל וחומר לצדיקים, שהקב"ה אומר להם שלום. לכך, יעלזו חסידים בכבוד. באיזה כבוד, בכבוד שהקב"ה עושה לצדיקים בשעה שנפטרין מן העולם והם מקלסין להקב"ה. א"ר חייא בר' יוסי, אין בין צדיקים חיים למתים, אלא הדבור בלבד, והם מקלסין להקב"ה ששם אותם בצרור החיים, שנאמר (שמואל-א כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. ירננו על משכבותם. אין ירננו אלא קילוס. כמה דאמר, (תהלים קיח, טו) קול רנה וישועה באהלי צדיקים. א"ר יוחנן, בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר פלוני, שפתותיו רוחשות ודובבות בקבר, שנאמר (שיר השירים ז, י) וחך כיון הטוב. וכתיב, (שם) דובב שפתי ישנים. לכך, ירננו על משכבותם.

⁴⁰⁵ מדרש תהלים: מרננין ומקלסין ומרוממין אותו. שנאמר, רוממות אל בגרונו. אמר להם הקב"ה, אף על פי שקלסתם אותי בנבלים ובכנורות, אינו ערב לפני אלא בגרונו. אוי להם לרשעים מה הם שומעים באזניהם. אמר הקב"ה, לא יקלסו אותי הרשעים בגרונו, למה שריחם רע. שנאמר (תהלים ה, י) קבר פתוח גרונו לשונם יחליקון. אבל הצדיקים, קלוסן ערב לפני ביותר. שנאמר (שיר השירים ב, יד) כי קולך ערב ומראך נאוה. וכתיב, (תהלים קד, לד) יערב עליו שיחי. לכך נאמר, רוממות אל בגרונו. אמר הקב"ה, אתם מרוממין אותי, ואני עושה מלחמה בעדכם כדי להצילכם מן הגליות ומן השעבוד. וכן אמר הכתוב, פיהם של ישראל הוא חרבם. שנאמר, וחרב פיפיות בידם. עי' ברכות ה ע"א: אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוזח חרב

(ז) לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בַּגּוֹיִם⁴⁰⁶ תּוֹכַחְתָּ בְּלְאֵמִים:
(ח) לְאִסּוֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים⁴⁰⁷ וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בְרוֹזָל⁴⁰⁸:

(ט) לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוֹב⁴⁰⁹ הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּהָ:
פּרָק קנ

(א) הַלְלוּהָ הַלְלוּ אֵל בְּקִדְשׁוֹ⁴¹⁰ הַלְלוּהוּ בְּרִקְיעַ עֲזוֹ⁴¹¹:

(ב) הַלְלוּהוּ בַגְּבוּרָתוֹ הַלְלוּהוּ כְּרַב גִּדְלוֹ:

(ג) הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַ שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בַנְּבִל וּבְנֹר:

(ד) הַלְלוּהוּ בְּתַף וּמַחֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֵגֶב:

(ה) הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:

(ו) כָּל הַנְּשָׁמָה הַנְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּהָ⁴¹²:

של שתי פיות בידו שנאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתוב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. עי' שמ"ר פנ"א סי' ח: חורב למה שבו נתנה התורה שנקראת חרב שנאמר (תהלים קמט) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם.

⁴⁰⁶ מדרש תהלים: לעשות נקמה בגוים. אי זו היא נקמה. אמר הקב"ה, מה שנקמו לישראל. שנאמר (תהלים עט, י) נקמת דם עבדיך השפוך. ולא נקמת אדם, אלא, (שם צד, א) אל נקמות ה' וגו'. ואומר, (דברים לב, מג) הרנינו גוים עמו וגו'. וכתוב, (נחום א, ב) אל קנא ונוקם ה'. כל הנקמות האלה יש לרשעים אצל הקב"ה. לכך נאמר, לעשות נקמה בגוים וגו'.

⁴⁰⁷ מדרש תהלים: ושמה תאמר כל ההדיטות. אמר הקב"ה, לאו, אלא למלכי עכו"ם. שנאמר, לאסור מלכיהם וגו'. ולמה, שמלכים באו עלי. שנאמר (תהלים ב, א) למה רגשו גוים וגו'. לכך נאמר, לאסור מלכיהם וגו'. אמר הקב"ה, (שם קלז, ח) אשרי שישלם לך את גמולך. ומה גמלו להם לישראל, מלכים-ב-כה, (ז) ועיני צדקיהו עור. וגם אני כך אעשה להם. שנאמר, ונכבדיהם בכבלי ברזל. עי' דב"ר פ"א סי' כב: (תהלים קמט) לאסור מלכיהם בזיקים ומהו מלכיהם א"ר תנחומא אלו הם מלכי עובדי כוכבים.

⁴⁰⁸ עי' ד"ר פ"א סי' כב: (תהלים קמט) ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שריהם של מעלה שאין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע משרו תחלה.

⁴⁰⁹ מדרש תהלים: אמר הקב"ה, מה הם סבורים ששכחתי מה שעשו. כתובה היא לפני, שנאמר, לעשות בהם משפט כתוב. ואיזהו משפט כתוב, (מלאכי ג, יט) הנה היום בא בוער כתנור. וכתוב, (ישעיה סו, כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים. לעשות בהם משפט כתוב. ואיזהו משפט כתוב, (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ. לכך נאמר, לעשות בהם משפט כתוב:

⁴¹⁰ מדרש תהלים: אימתי הקב"ה מתקדש בעולמו, כשיפרע מן הרשעים. וכן הוא אומר למעלה מן הפרשה, לעשות בהם משפט. אותו שעה הוא מתקדש בעולמו. שנאמר, הללו אל בקדשו. הללוהו במה שעשה לקדושו. ומי הן קדושו, ישראל. שנאמר (דברים ז, ו) כי עם קדוש וגו'. וכתוב, (ירמיה ב, ג) קדש ישראל וגו'. לכך נאמר, הללו אל בקדשו. עי' ירושלמי בכורים דף יא ע"א: בהר הבית היו אומרים הללוהו הללו אל בקדשו כו'. ועי"ש שבת עט ע"ב: מאה ועשרים וג' פעמים שישראל עונין הללויה. כנגד שנותיו של אהרן. הללויה הללו אל בקדשו. לאהרן קדושו לאהרן קדוש ה'. ועי"ש ר"ה כ ע"א: אין פוחתין מי' מלכיות כנגד י' קילוסין שאמר דוד הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו וגו' עד כהתי"ה. עי' ר"ה לב ע"א: הני עשרה מלכיות כנגד מי אמר (רבי) [רבי לוי] כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים הלולים טובא הוו הנך דכתיב בהו הללוהו בתקע שופר.

⁴¹¹ מדרש תהלים: הללוהו ברקיע עזו. הללוהו במה שעשה ברקיע עזו. ומה עשה ברקיע, (ישעיה לד, ד) ונמקו כל צבא השמים. וכתוב, (שם נא, ו) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ וגו'. הללוהו ברקיע עזו. מהו עזו, הללוהו במה שעשה בעזים שברקיע ומי הם עזים שברקיע, אלו שרי עכו"ם. עי' שמ"ר פי"ז סי' א: מה נברא ביום שני רקיע לכבודו בראו שיעמדו שם המלאכים ויהיו מקלסין אותו שנאמר (שם קנ) הללוהו ברקיע עזו.

⁴¹² עי' ברכות כה ע"א: אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע רב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל יה. ועי"ש מג ע"ב: מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח. ועי' עירובין דף יח ע"ב:

אמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה. ועי' ירושלמי בכורים דף יא ע"א: בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה הללויה. ועי' ב"ר פי"ד סי' ט: ר' לוי בשם ר' חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא מ"ט (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה כל הנשימה תהלל יה. ועי' מדרש תהלים יח: לא הניח דוד אבר בכל איבריו שלא קלס להקב"ה בו. בנשמתו, (שם קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה.